

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

**PROBLEMATIKA ŠIKANY NA 1.STUPNI ZŠ V ČESKÝCH
BUDĚJOVICÍCH**

Diplomová práce

Vedoucí práce:
Mgr. Josef Hošek

Autor práce:
Bc. Michaela Bürgerová

25.5.2009

ABSTRAKT

Teoretická část diplomové práce je zaměřena na vysvětlení základních informací týkajících se šikany. První část práce je více odborná, opřená o postoje a názory zkušených odborníků na tuto problematiku. Šikana je stále více diskutovaným problémem, neboť vzrůstající počet postižených osob nelze přehlédnout. Šikana je jakékoli chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat jiného člověka, případně skupinu lidí. Šikana nemá důvod, má jen oběť, většinou nahodilou. Charakteristickým znakem šikany je její skrytost. V posledních letech došlo ke značnému nárůstu případů. Objevuje se pohrdání dětmi, které jsou na okraji společnosti, jsou chudé, nemají to, co jejich vrstevníci. Do šikany vstupuje prvek vydírání. Dívčí šikana se začíná více blížit té chlapecké, vstupuje do ní více fyzického násilí. Snižuje se věková hranice, kdy se šikana u dětí objevuje. Děti jsou šikanou nejvíce ohroženy na základní škole. Šikana není pouze záležitostí agresora a oběti, ale týká se též svědků a dětí, které se oběti zastanou. Oběti mívají často nějaký handicap, jsou něčím odlišné, nedokáží se prosadit. Agresor má potřebu ovládat druhé, touhu po moci, bezohledně se prosazovat. Často má potřebu něco si dokazovat, kompenzovat.

V praktické části diplomové práce jsou prezentovány výsledky výzkumu zaměřeného na zjištění, zda se šikana vyskytuje i v nejnižších ročnících základních škol, zda jsou žáci informováni o šikaně a kolik z nich má se šikanou osobní zkušenosti. Výzkumná část byla realizována formou metody dotazování. Dotazník vlastní konstrukce obsahoval 22 otázek. Byl rozdán žákům 4.tříd základních škol v Českých Budějovicích. Věkové rozmezí dívek a chlapců bylo 9-11 let. Otázky byly zaměřeny na zjištění, jaký je výskyt šikany mezi těmito dětmi. S vyučujícími byl veden polořízený rozhovor, jehož cílem bylo zjistit, zda u nich ve třídě probíhá šikanování, zda o něm vědí, jak přistupují k řešení zjištěné šikany a jaké metody prevence používají.

Z výzkumu vyplynulo, že téměř polovina žáků 4.tříd vybraných základních škol se s šikanou setkala, tedy ještě před nástupem na 2.stupeň základních škol. Žáci jsou informováni o tom, co je šikana, ale nemají dostatečný přehled o tom, jak řešit, když se s šikanou setkají.

ABSTRACT

The theoretical part of the thesis contains key information concerning bullying. The first part starts from opinions of experienced professionals on this problem. Bullying is highly discussed at present as the number of people being bullied has become significant. Bullying can be defined as a way of behaviour which intentionally causes harm, jeopardy or assault of a man or a group of people. There is usually no reason for bullying, there is only a victim, usually an accidental one. The typical characteristic feature consists in latency. Recently, the number of people being bullied has risen significantly. A new kind of bullying, focused on children on the edge of the society and poor children, has appeared and has often been connected with intimidation. The girls' bullying has drawn closer to that of the boys' and become more violent. Bullying is typical for younger and younger children, mostly attending basic schools. Many "actors" deal with bullying – an aggressor, a victim, witnesses and defenders. The victims are often handicapped in some way, they are different and cannot carry their point. The aggressor needs to dominate the others, to proclaim and compensate something.

The practical part of the thesis presents the findings of the research which was focused on the age of bullying children, on children's awareness and their personal experience. The questionnaire consisting of 22 questions was used. The four-year-grade pupils, 9-11 years old, of basic schools in České Budějovice were to respond to it. The questionnaire was aimed at finding out the common awareness of bullying among the children. The teachers were asked in a semi-structured interview. The aim consisted in finding out the appearance of bullying at their classes, the ways of solution and its prevention.

The research has resulted into the following findings. One half of pupils has already met bullying, they have been informed enough but they do not know how to solve such situations.

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci, na téma Problematika šikany na 1.stupni ZŠ v Českých Budějovicích, vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 25.5.2009

Poděkování patří vedoucímu mé diplomové práce panu Mgr. Hoškovi za odborné vedení mé práce, za jeho vstřícnost, cenné podněty a informace, které mi věnoval. Rovněž děkuji všem zúčastněným respondentům za jejich spolupráci. V neposlední řadě patří poděkování mé rodině za psychickou a finanční podporu.

Obsah:

Úvod	8
1. Současný stav	
1.1 Základní charakteristiky	
1.1.1 Šikana	10
1.1.2 Agrese	13
1.2 Vývojové stupně šikanování	
1.2.1 Rozdělení šikanování	14
1.2.1.1 Šikanování jako nemocné chování	15
1.2.1.2 Vnější pohled	16
1.2.1.3 Šikanování jako závislost	16
1.2.1.4 Šikanování jako porucha vztahů ve skupině	17
1.3 Osobnost šikanujícího	
1.3.1 Obecná charakteristika	20
1.3.2 Kdo začíná šikanovat a jaké k tomu má motivy	21
1.3.3 Tři typy agresorů – iniciátorů šikanování	22
1.3.4 Spouštěcí mechanismy šikanování	23
1.3.4.1 Vymývání mozku (brainwashing)	23
1.3.4.2 Psychická manipulace	23
1.3.4.3 Tlak skupinových norem	23
1.4 Osobnost šikanovaného	
1.4.1 Obecná charakteristika	25
1.4.2 Typologie obětí	26
1.5 Projevy šikanování	27
1.6 Následky šikany	28
1.7 Prevence šikany	
1.7.1 Možnosti prevence šikany	30
1.7.2 Aby se dítě nestalo obětí	31
1.7.3 Naučte ho bránit se	31

1.8 Rodina a šikana	
1.8.1 Proč právě moje dítě	33
1.8.2 Jak se vyrovnat se šikanou	34
1.8.3 Jak svému dítěti pomoci	35
1.9 Jak se bránit šikaně	
1.9.1 Řešení šikany	38
1.10 Šikana ve školách	
1.10.1 Výskyt šikany	40
1.10.2 Informovanost pedagogů	42
1.10.3 Varovné signály pro učitele	44
1.10.4 Základní varianta zakrývání šikany – komplot velké šestky	45
1.11 Šikanování z hlediska práva	48
2. Cíle práce a hypotézy	
2.1 Cíle práce	50
2.2 Hypotézy	50
3. Metodika	
3.1 Použité metody a techniky sběru dat	51
3.2 Charakteristika zkoumaného souboru	52
4. Výsledky	
4.1 Výsledky dotazníku	53
4.2 Výsledky polořízených rozhovorů s vyučujícími	104
5. Diskuse	106
6. Závěr	122
7. Seznam použitých zdrojů	123
8. Klíčová slova	127
9. Přílohy	

Úvod

Šikana v posledních letech představuje závažný celospolečenský problém. Frekvence jejího výskytu v populaci zaznamenává stále větší nárůst. V současné době jsme svědky posouvání věkové hranice směrem dolů. Proto jsem výzkum zaměřila na první stupeň základních škol.

Šikana je hrozivý fenomén, který začíná provázet děti již od předškolního věku. Tato problematika týkající se zejména dětí a mladistvých mě velmi zajímá, proto jsem se po uvážení a prostudování odborné literatury rozhodla zaměřit svoji práci na problematiku šikany na základních školách. Zvyšující se počet případů šikany mě přiměl zabývat se hlouběji právě touto problematikou. Co vede děti k tomu, aby ubližovaly druhým? Má na tom podíl společnost? Zmapování této problematiky je obtížné pro její popírání a zlehčování. Každý, kdo se někdy setkal se šikanovaným dítětem a poznal jeho trápení, nemůže pochybovat o závažnosti problematiky šikanování. Šetřením jednotlivých případů šikanování se ukazuje, že rozsah násilí mezi dětmi na školách je mnohonásobně větší, než se domníváme, a navíc stále narůstá. V současné době již není pouhou záležitostí věkového období puberty a adolescence, ale posunuje se povážlivě i do období mladšího školního věku a přibývá v něm bezohlednosti a brutality. Statistiky ukazují, že každý pátý žák na našich školách se v různé podobě setkal se zárodečnými formami šikanování.

Projevy šikany, byť v různém měřítku, existují na každé ze škol. V posledních letech se výrazně snižuje věková hranice agresorů i obětí. Šikana se vyskytuje dokonce i v mateřských školách. Šikana znamená promyšlené týrání, sužování, systematické trýznění. Bývá fyzická či duševní. Útočníkovi dává pocit moci nad obětí a posiluje jeho chabé sebevědomí. Z výpovědí pedagogů vyplývá, že dnešní děti nemají zábrany, často se ohánějí demokracií. Prohlubují se sociální rozdíly mezi dětmi. Bortí se generacemi ověřený model výchovy: přísný a náročný otec, chápající a odpouštějící matka.

Pokusila jsem se proto z dotazníků a dostupných informací o zjištění, zda je výskyt šikany na základních školách v Českých Budějovicích opravdu tak alarmující,

zda jsou žáci informováni o šikaně nebo se s ní dokonce již setkali a jaké vhodné metody prevence šikany je třeba použít.

Toto téma jsem si vybrala pro jeho aktuálnost. Dá se předpokládat, že počet případů šikany ještě poroste a společnost se s tím bude muset vypořádat. Je důležité začít se problémem šikany zabývat. Nebude-li se dělat nic, dítě bude trpět dál, a to může znamenat postižení v pozdějším životě. Velmi důležitá je v tomto případě především primární prevence. Podle každodenních zpráv lze velice snadno usuzovat, že agrese a násilí se neustále rozrůstají do nekontrolovatelných rozměrů. Proto si myslím, že je potřebné o tomto problému hovořit, upozornit veřejnost a vyburcovat ji k činu. Co proti šikaně může dělat učitel, rodič, či oběť sama? Jak vlastně násilí vzniká? Jaké jsou k tomu podmínky? Je možná prevence? Kde hledat pomoc?

1. Současný stav

1.1 Základní charakteristiky

1.1.1 Šikana

Šikana = úmyslná zlovolná překážka, příkoří, zlomyslnost, týrání, šikanování. (21)

Akademický slovník cizích slov definuje pojem šikanovat jako pronásledování, záměrné zbytečné obtěžování, nespravedlivé obviňování, trestání, kárání, šikanování podřízených, byrokratické šikanování, šikanování mladších vojáků staršími. (16)

Slovo šikana má původ ve francouzském „chicane“, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů. Dnes je však častěji používáno jako synonymum pro psychotraumatizaci ve skupině, je označením pro opakované týrání, zotročování, ponižování nebo omezování jedince nebo skupiny jiným jedincem nebo skupinou prostřednictvím agrese či manipulace. Šikana může mít fyzickou i psychickou podobu a projevuje se ve všech skupinách věkových i sociálních. Za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti a v některých opravdu závažných případech nabýt i rysy organizovaného zločinu. (48)

Dále lze šikanu definovat jako násilné ponižující chování jednotlivce, skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopný se účinně bránit. Důležité je, že bezmocnost, slabost této oběti takové jednání nejen stimuluje, ale i posiluje. (20)

Šikanu může provádět jednatel či skupina. (15)

Pojem šikana zavedl pražský psychiatr J. Příhoda, který jako první před rokem 1989 veřejně hovořil o šikanování, tedy o problému, o kterém mnozí věděli, ale mlčeli, protože šikana zejména ve školách, byla tabu. (9)

Šikana je jakékoli chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrašovat jiného člověka, případně skupinu lidí. Šikana nemá důvod, má jen oběť, většinou

nahodilou. Charakteristickým znakem šikany je její skrytost. Účastníci o ní z různých důvodů mluvit nechtějí a oběti často nejsou schopni o svém ponížení vyprávět. Důvodem však nemusí být nedůvěra k rodičům. Dítě chce na celou situaci zapomenout a vykládat o tom je pro něj trýznivé. Ztrácí tím poslední zbytky sebeúcty. Někdy se dívá na sebe očima té skupiny: on je vlastně ten viník, on je tam od toho, aby byl fackovací panák. Rodiče mohou poznat, že se něco děje, podle určitých varovných signálů. Takové dítě potřebuje velkou podporu a pomoc. **(13,26,35,36,47)**

Šikanování nabývá mnoha forem. Ve fyzickém smyslu může znamenat třeba jen strkání do nějakého dítěte, ale i jeho bití, kopání, postrkování, až po údery nějakým předmětem. Jindy bývají terčem jejich zlomyslných kousků předměty ve vlastnictví vyhlédnuté oběti. Neméně devastující vliv mají na děti i slovní urážky. Takové děti si nezdědka musejí vyslechnout jak jsou hloupé, ošklivé, musejí snášet výsměch, dívat se, jak si na ně ti druzí ukazují prstem, trefují se do nich různými nemístnými žerty a vůbec je povšechně urážejí. S takovým verbálním ponižováním není jen nesnadné se vypořádat, ale je i obtížné s ním skoncovat. Původci takového jednání své kousky popírají a uvádějí, že si vše vlastně oběť vymyslela. **(47)**

Šikana se objevuje v chování žáků zpravidla s přechodem do puberty, která přináší mnoho tělesných i duševních změn a vede k přechodným změnám sociálního chování. **(7)**

Varianty šikany jsou velmi různé, stejně jako metody, kterými je prováděna. Zpravidla má agresor nad obětí fyzickou či početní převahu. Následky šikany si do dalšího života odnášejí všichni zúčastnění, největší dopad má ale pochopitelně na oběť. **(48)**

Šikanování je těžkou poruchou vztahů ve skupině. Tato porucha má systémový charakter a zasahuje celou skupinu. Bolest šikanování se však nezastavuje na hranicích postižené skupiny. První na řadě bývá rodina oběti, která je zasažena nejen tragédií dítěte, ale nezdědka i dalšími traumatickými okolnostmi, například očerňováním oběti. Šikanování je nebezpečně rozbujelou sociální nemocí ve společnosti, jejímž důsledkem je poškozování zdraví jednotlivce, skupin, včetně rodiny a společnosti vůbec. **(12)**

Šikana může probíhat prakticky všude: ve škole, v rodině, v internátu, při výkonu vojenské služby, ve výkonu trestu a také v zaměstnání. K šikaně dochází mezi agresorem a obětí, ale často je agresorů více (dva až tři). (51)

Charakteristické vnější rysy šikany:

- záměrnost jednání;
- nepoměr sil mezi agresorem a obětí (zpravidla vlastní fyzická síla, početní převaha agresorů; psychická převaha nad méně odolným jedincem);
- samoučelnost agrese, šikanujícímu nejde primárně o dosažení konkrétního cíle, zisku (sama agrese je původním a hlavním cílem šikany, protože je nejmarkantnějším stvrzením převahy útočníka, proto mu poskytuje nezastupitelné uspokojení);
- její opakování (jednorázovou agresí je možné považovat za šikanu v případě, že se agresor a oběť již znovu nesetkali). (48)

Šikanu je možné členit dle následujících kritérií:

- „viditelnost“ šikany – šikanování *zjevné* (fyzické útoky, psychické ponižování, vydírání) a *skryté* (vyloučení ze skupiny)
- míra nutné aktivity oběti – *pasivní snášení útoků* a *nedobrovolné vykonávání příkazů* agresora;
- forma útoku – *fyzické* nebo *verbální* šikanování, dále i *ničení a odcizování osobních věcí*. (48)

1.1.2 Agrese

Neoddělitelnou součástí šikany je agresivita. **(51)**

Agresi můžeme definovat jako záměrné jednání, jehož cílem je ublížit druhému člověku. **(6)**

Až na několik výjimek si pod agresí vybavíme násilí, rány, někdy i výprask, které se oběti dostanou, aniž o něco podobného žádala. Dítě se může setkat s mnoha druhy agrese. S bitím, znásilněním, ale i s urážením či vyhrožováním. Mezi projevy agrese se počítá jak ponižující kritika ze strany profesora či rodičů, tak příliš časté výprasky, anebo dokonce pornografie. Agrese nemusí nutně znamenat fyzické napadení – někdy se může projevit jako výprask, jindy zase jako slovní násilí (nadávky, ponižující návrhy, hrozby atd.). Osoba agresora nemusí vždy odpovídat našim představám. Dítě nemusí být napadeno pouze chuligány. Může se stát i obětí dospělých (učitelů, rodinných známých i rodičů). **(4)**

Dnešní podoba násilí mezi dětmi a dospívajícími už nemá nic společného s pošťuchováním, praním, či přiměřeným měřením sil. Agrese, násilí se nesmí v žádném případě trpět, protože kdo proti tomuto nic nepodnikne a zavírá před tím oči, přispívá k dalšímu šíření problému. **(8)**

Šikanování je zvláštním samoúčelným, asymetrickým typem agrese. Agrese při šikanování není pouze prostředkem ale i cílem chování. Je to jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat jiného člověka, případně skupinu osob. Je to cílené, nevyprovokované užití síly jedincem nebo skupinou, obvykle opakovaně. **(51)**

1.2 Vývojové stupně šikanování

1.2.1 Rozdělení šikanování

Na šikanu je možné nahlížet jako na onemocnění skupiny. Pojem psychotraumatizace ve skupině ukazuje k tomu, že se nejedná jen o vztah mezi agresorem a obětí, nýbrž že jde o infekci, která postihla vztahy v celé skupině. Vývoj této choroby pak postupuje od prvotního ostrakismu, přes počátky systematizace a vytvoření jádra šikanujících, až po fázi, kdy normy agresorů přijímají či respektují všichni členové skupiny, páni i otroci, a kdy je možné mluvit o dokonalé šikaně. Znalost vývojových stádií je podmínkou pro úspěšnou léčbu. Aplikace nevhodných metod pro konkrétní fázi nebo náprava založená pouze na odstraňování vnějších znaků může vést ke zhoršení situace a k prohloubení šikany. Příčiny nárůstu agrese (tedy i šikany) je možné vidět v rychle se měnících životních podmínkách, v absenci požadavku na neagresivní chování i v obecné krizi autority. V takovém prostředí pak skupinová dynamika může vést k agresi projevované například šikanou. Nejsilnějším faktorem, který ovlivňuje vznik šikany, jsou osobnostní charakteristiky členů skupiny. Podstatná je také osobnost autority, pod kterou skupina spadá, např. nadřízený, učitel, rodič. Nevhodné chování autority může být dokonce impulzem ke vzniku šikany nebo jejím podpurným faktorem. **(31,34,48)**

Šikana však není záležitostí pouze šikanujícího a šikanovaného, neděje se ve vzduchoprázdnu, vždy má kořeny v tom, co se děje ve skupině jako celku.

Z etiologického pohledu mohou být rozlišeny 3 pohledy na šikanu:

1. Šikana jako nemocné chování – vnější pohled
2. Šikana jako závislost
3. Šikana jako porucha vztahů ve skupině **(41,51)**

Při řešení konkrétního případu se žádný z nich nesmí opomenout. **(41)**

1.2.1.1 Šikanování jako nemocné chování

Pohled na šikanování jako na nemocné chování či patologické chování se zaměřuje na jeho nejzápadnější projevy, které porušují školní, nebo dokonce trestně právní normy. Tento pohled je nejběžnější a většinou také jediný. Pro první orientační posouzení je však nezbytný a nezastupitelný, v tomto smyslu definujeme šikanování následovně: Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.. Brutální projevy šikanování se však odehrávají uvnitř skupiny, "za zavřenými dveřmi", proto je důležité, aby si učitelé všímali i "jemnějších" projevů násilí a manipulace. "Repertoár" agresorů bývá neuvěřitelně pestrý - od slovní agrese, vyhrožování, krádeže a ničení věcí, násilných a manipulačních příkazů až po brutální fyzickou agresi. (12,41)

Agresí a manipulací rozumíme:

- fyzické agrese a používání zbraní:
 - oběť je vystavena hromadnému kopání
 - oběť je vystavena fackování
 - oběti vrážejí špendlíky do hýždí
- slovní agrese a zastrašování zbraněmi:
 - oběti je vyhrožováno zabitím
 - oběti je vyhrožováno anonymně
 - vysmívají se neúspěchu
- krádeže, ničení a manipulace s věcmi:
 - trhání a ničení oblečení oběti
 - přivlastňování věcí oběti
- násilné a manipulativní příkazy:
 - musí se uklonit při vstupu do třídy
 - je donucována napodobovat
- zraňování izolací, oklikou a „uměleckými“ výtvary:
 - spolužáci oběť ignorují (12)

1.2.1.2 Vnější pohled

Vnější pohled na šikanování slouží při zachycení alarmujících nebo nepřímo varujících signálů k rychlému orientačnímu posouzení situace. Na počátku je nutné se opřít o nejnápadnější zřetelné projevy násilí a posoudit, zda jsou přítomny významné znaky šikanování: záměrnost, opakování (není podmínkou), nepoměr sil a samoúčelnost agrese. Pro účinnou pomoc však tento vnější pohled nestačí. Vyšetření i náprava vyžadují znalosti vnitřního rozměru šikanování. Naši schopnosti uvidět varující signály napomůže rovněž dobrá „mapa“ vnějších projevů šikanování. V tomto smyslu nám poslouží přehled konkrétních typů agrese a manipulací, které jsou rozděleny do 5 skupin.

Podle tzv. trojdimenzionální mapy lze projevy šikanování členit na:

1. přímé a nepřímé
2. fyzické a verbální
3. aktivní a pasivní

Kombinacemi těchto tří dimenzí vznikne osm druhů šikanování (tabulka 1). Díky této klasifikaci lze dobře postihnout odlišnosti u různých typů šikanování, například mezi dívkami a mezi chlapci. (12)

1.2.1.3 Šikanování jako závislost

Tento rozměr šikanování, důležitý pro praxi, je již vnějšímu pohledu nepřístupný. (12)

Mezi obětí a agresorem existuje nesvobodný vztah, jakýsi scénář skryté spolupráce. Oběť se chová bizarně, jakoby vstřícně, kamarádsky, někdy běhá za svými trýzniteli jako poslušný pejsek. Je to věc, která řadu lidí - i specialistů - mate. Na počátku závislosti je běžné hraní se strachem. Spočívá v nejrůznějších "žertících" a jde o to, nacytat nebo dokázat tomu druhému, že má větší strach než já a svůj strach dokonale skrýt. Ze začátku to je legrace, která se najednou přesmykne do závislosti. Agresor prožívá při trápení oběti příjemné pocity slasti, které chce opakovat a zvyšovat.

Oběť se zpočátku "hře" podvolí, vyhledává ji, důvodem může být i obdiv k autoritám nebo jisté "dispozice" z rodiny. Ale pak se začne trápení zvyšovat a její křehké obrany proti bolesti, ať fyzické či psychické se prolomí. V oběti se nastartují sebezničující tendence - pocity viny, chronické deprese. Projev závislosti může jít tak daleko, že oběť s agresorem ztotožní a považuje jej za kamaráda, obdivuje ho a dělá vše, co jí přikáže. (41)

Terén tohoto nesvobodného, nesymetrického vztahu je určen převažující lidskou strategií: skrýt vlastní strach a zároveň využít strachu druhého. Tento princip rozděluje žáky ve většině skupin na „silné“ a „slabé“, tedy na jedny, kteří reagují silně a svůj strach skrývají tím, že ho vyvolají v těch druhých. Mezi těmito skupinami žáků vzniká oboustranná a překvapivě trvalá vazba. Navzájem se potřebují. Je-li vůdce, který vládne, ze školy vyloučen nebo odejde, potom je často „slabými“ okamžitě podbízivě alternován do jeho role jiný představitel „silných“. Vztah agresora a jeho oběti je podobný obrazu dvou boxerů v ringu, kdy jeden má výraznou převahu: ten slabší, kterému docházejí síly se pokouší zaklesnout do agresivnějšího soka, obejmout ho, být mu co nejbližší, protože tak mu nehrozí, že jej agresor přímým úderem srazí k zemi. (12)

1.2.1.4 Šikanování jako porucha vztahů ve skupině

Šikanování není nikdy pouze záležitostí agresora a oběti. Je důsledkem těžké poruchy vztahů ve skupině. Ve zdravém společenství s fungující imunitou dochází podstatně méně k nákaze a hlavně, když už k ní dojde, lze ji rychle rozpoznat a účinně léčit. V tomto smyslu je šikanování vždy těžkou poruchou vztahů skupinového organismu, který podlehl infekci. Onemocnění skupiny má svůj vnitřní vývoj, který prochází pěti stádii. Směřují od zárodečné podoby tzv. ostrakismu k nejvyššímu, pátému stupni systémového ničení pozitivních vztahů mezi členy skupiny. Schéma zachycuje negativní proces, který křiví vztahy mezi členy skupiny. Nejhorší podoba šikanování (pátý stupeň) nápadně připomíná fašistickou totalitu; naproti tomu zdravá komunita je evidentně skupinovou demokracií. (12,41)

▪ *První stadium: zrod ostrakismu*

Šikanování se může objevit téměř v každé skupině. Podmínky k jeho vzniku mohou být zcela běžné a nenápadné. (12,41)

Kázeň v takové skupině bývá dobrá a iniciátoři šikanování nejsou nemocní sadisté, ale obyčejní kluci a holky. V každé školní skupině se vždy objeví jednotlivci, kteří jsou nejméně vlivní a oblíbení. Při tradičním způsobu výchovy, která cíleně nepracuje se vztahy mezi žáky, všichni jednotlivci, kteří se dostanou na chvost skupiny, zakoušejí prvky šikanování, tzv. ostrakismus. Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře-je neoblíbený a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet drobné legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje. (12,41,46)

▪ *Druhé stadium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace*

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Pro zvládnutí nejistoty nebo "přežití" šedivého programu nutkavě vymýšlejí a většinou rychle přitvrzují "zábavu" na úkor nejzranitelnějšího spolužáka. (41,46)

Dvě časté příčiny se nezřídka vzájemně podmiňují:

1. V náročných situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci instinktivně sloužit jako jeho ventil. Spolužáci si na nich odreagovávají své nepříjemné pocity. Tehdy se manipulace přitvrzuje a objevuje se zprvu subtilní fyzická agrese. V podstatě se jedná o tzv. scapegoating, v němž jde o upevnění soudržnosti skupiny na účet obětního beránka.
2. V jedné třídě se sejde několik výrazně agresivních asociálních jedinců a v rámci své „přirozenosti“ od samého počátku používají násilí pro uspokojování svých potřeb. Zážitek, jak chutná moc, když biji a týráš někoho slabého a ustrašeného, může vyvolat u disponovaných jedinců prolomení posledních zábran – začínají své agresivní chování opakovat. Další vývoj do značné míry závisí na míře pozitivního zaměření skupiny

a na postojích žáků k šikanování. V případě, že ve skupině existuje soudržnost, kamarádské vztahy a převažují pozitivní morální hodnoty, kdy žáci mají zásadně negativní postoje k násilí a ubližování slabším, pokusy o šikanování neuspějí. Jestliže je imunita skupiny vůči šikaně nějakým způsobem oslabena, jsou pokusy o šikanování trpěny a je téměř jisté, že násilí v nějaké podobě zakoření. **(12,41)**

▪ *Třetí stadium: klíčový moment – vytvoření jádra*

Toto stadium je považováno odborníky za klíčový moment, kdy se rozhoduje, zda se počáteční stadium šikany přehoupne do stadia pokročilého. Jestliže se přitvrzeným manipulacím a mnohdy i počáteční fyzické agresi jednotlivců nepostaví pevná hráz, potom se často utvoří „úderné jádro“, skupinka agresorů, která systematicky, nikoliv náhodně, začne šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. **(12,41,46)**

▪ *Čtvrté stadium: většina přijímá normy agresorů*

V případě, že není ve skupině silná pozitivní podskupina, činnost jádra a agresorů může bez odporu pokračovat. Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V tuto chvíli získá neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Následkem toho dojde k šokující proměně skupiny. U členů skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná normám vůdců. To, co hlásají pedagogové, ustupuje zcela do pozadí. **(12,41,46)**

▪ *Páté stadium: totalita neboli dokonalá šikana*

Zhoubný proces bez radikální pomoci zvenčí obvykle ústí do posledního stadia nemoci. V něm jsou normy agresorů přijaty nebo respektovány všemi nebo téměř všemi členy skupiny a dojde k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. stadia vykořisťování. Jedná se o rozdělení žáků na dvě sorty. Agresoři sami sebe označují za „nadhledy, krále, kingy, mazáky,..“ a své oběti za „podlhledy, poddané, bažanty,..“. Na tomto stupni destrukce je hrůzné to, že všichni členové skupiny-včetně týraných a terorizovaných žáků-normy šikanování přijmou za své nebo je alespoň zcela respektují. **(12,41,46)**

1.3 Osobnost šikanujícího

1.3.1 Obecná charakteristika

Předpoklady k šikanování máme v sobě. Iničiátoři a aktivní účastníci šikanování se od ostatních mladých lidí nijak zásadně neliší, alespoň na úrovni psychiatrických diagnóz. V drtivé většině bývají mimořádně egoističtí a egocentričtí. Agrese a krutost, která je v nějaké míře v každém člověku, proto nemá větší zábrany k bujení. Nejde tedy o problém psychopatologie, ale o problém duchovního rozměru člověka a jeho morálky. Iničiátor nebo aktivní účastník šikany je člověk, který se z nějakých důvodů vyhnul bolestivému duchovnímu růstu a ustrnul na počátečním stupni vývoje. V jeho jednání mu jde jen o sebe samého a je naprosto netečný k tomu, co způsobuje druhým lidem. **(12)**

Výzkumy ukázaly, že pro vznik šikany je velmi důležitý vztah otce k budoucímu agresorovi. Většina agresorů má nepřátelské, chladné otce, kteří silně omezovali jejich svobodu. Další příčinou vzniku násilného chování bývá mateřské odmítání chlapců starých jeden rok, jejichž porod byl komplikovaný. **(11)**

Děti jsou šikanou nejvíce ohroženy na základní škole. Oběti mívají často nějaký handicap, jsou něčím odlišné, nedokáží se prosadit. Agresor má potřebu ovládat druhé, touhu po moci, bezohledně se prosazovat. Často má potřebu něco si dokazovat, kompenzovat. Vyrůstá v rodině, kde je velmi direktivní výchova s trestáním. **(5,32)** Agresoři bývají starší, fyzicky vyspělejší jedinci nebo skupina disponující početní převahou. Šikanující mnohdy pochází z prostředí, kde je agrese prostředkem jednání. K šikanování ho často vede vlastní zakomplexovanost, nedostatek sebevědomí a nejistota. K oběti bývá bezohledný a mnohdy ji považuje za méněcennou. **(48)**

Dalším dominantním znakem agresora je touha ovládat okolí. **(3)**

Agresoři nemají pocit viny, netrápí se skutečností, že někomu ublížili, a zasloužený trest vnímají jako křivdu. Šikanující agresoři, aby ubránili své sebepojetí a odvrátili velkou úzkost z možnosti rozvrácení obrazu o sobě, různými způsoby popírají

a vytěšňují realitu. Velmi často zdůvodňují své chování odpověďmi typu: „Strašně mě provokoval.“ „Pořád se na mě divně díval.“ (12)

Šikanující své oběti provokuje, neboť sám trpí nějakými problémy, a hledá si vhodnou oběť. Agresor usiluje o ponížení někoho jiného, aby se pozornost ostatních soustředila na oběť, a ne na něj samotného. (47)

Agresor je většinou jedinec, který má zpravidla narušen vztah sám k sobě. Agresor se soustřeďuje sám na sebe, ale není nikdy spokojený, má stále strach, že něco ztratí, nedosáhne cíle. Tím, že vidí strach oběti a začne oběť týrat, získává jakési přehlušení vnitřního neklidu a strachu. (39)

Majoritními společnými znaky agresorů jsou: snaha dominovat, nedostatek morálního citění a vysoký stupeň sebevědomí. (14)

1.3.2 Kdo začíná šikanovat a jaké má k tomu motivy

Hlavním hnacím motorem agresorů bývá krutost a touha po moci. K tomu, aby někdo někomu ubližoval, však existují další motivy:

- *Motiv upoutání pozornosti.* Agresor touží být středem zájmu, usiluje o obdiv a přízeň spolužáků.
- *Motiv zabíjení nudy.* Šikanování přináší citově prázdnému tyranovi vzrušení.
- *Motiv „Mengeleho“.* V člověku se probudí badatel, který chce nalézt tajemství člověka tím, že zkouší, co vydrží.
- *Motiv žárlivosti.* Žáci závidí dobrému žáku přízeň učitelů, a tak se mu mstí.
- *Motiv „prevence“.* Bývalá oběť chce předejít svému týrání a na novém působišti začne pro jistotu sama šikanovat, případně se rychle přidá k nějakému agresorovi.
- *Motiv vykonat něco velkého.* Násilníci šikanováním dokážou sami sobě, že jsou schopni výkonu. (12)

1.3.3 Tři typy agresorů – iniciátorů šikanování:

- **První typ:** hrubý, primitivní, impulzivní, s kázeňskými problémy-narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností.

Vnější forma šikanování: Šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních.

Specifika rodinné výchovy: Častý výskyt agrese a brutality rodičů – jako by agresori násilí vraceli nebo napodobovali.

- **Druhý typ:** Velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu. Na první pohled nic nenasvědčuje tomu, že by nebyl v pořádku.

Vnější forma šikanování: Násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků.

Specifika rodinné výchovy: Časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky. Rodiče často pracují buď na vnějšku nebo v armádě.

- **Třetí typ:** Srandista, optimistický, dobrodružný, sebevědomý, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný, s dobrým prospěchem, s výborným sociálním chováním.

Vnější forma šikanování: Šikanuje pro pobavení sebe i ostatních. Snaha zdůraznit zábavné stránky.

Specifika rodinné výchovy: V jeho rodině není na první pohled znát zřejmá patologie, rodiče ho mají rádi, „pouze“ jsou hodně zaměřeni materiálně a konzumně, v obecnější rovině je přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot. (12,41, 43, 51)

1.3.4 Spouštěcí mechanismy šikanování

Aby se šikanování jako konkrétní forma antisociálního chování skutečně projevilo, je zapotřebí souhry řady příčin a podmínek v oblasti dědičnosti, mozku a výchovného prostředí. Negativní školní vlivy často způsobují zkrat v normálním chování žáků a vyvolávají řetězovou reakci ústící v šikanování. Na proměně zdravé skupiny ve skupinu nemocnou, na proměně slušného žáka v brutálního agresora, proměně pohodového žáka v žáka zlomeného, se podílí skupinová dynamika. Jsou to síly, které vznikají ve vztazích mezi žáky v jejich skupinovém životě. Iničiátoři šikanování od samého počátku používají ke zvrácení skupinové dynamiky ve svůj prospěch kombinaci metod vymývání mozku a psychické manipulace, která nabývá až charakteru hypnózy. Jestliže tomu nečelí speciálně vycvičený pedagog, zákonitě dochází k přijetí norem šikanování většinou nebo téměř všemi členy skupiny. (12)

1.3.4.1 Vymývání mozku (brainwashing)

Fyzické násilí a vyhrožování jsou hlavním nástrojem agresorů ke zlomení a podřízení spolužáků. Oběti jsou vystaveny systematickému násilí, což má za následek i poruchy spánku nebo psychosomatické potíže (bolesti hlavy, břicha apod.). To vede u řady z nich k tzv. vymývání mozku. Oběti začínají vypovídat závisle na agresorech, zcela proti pravdě a svému zájmu. (12)

1.3.4.2 Psychická manipulace

Agresoři nepoužívají k získání moci ve skupině pouze zjevné násilí. Často používají též psychickou manipulaci nebo „myšlenkovou převýchovu“. Na pohled nenásilně přesvědčují spolužáky k nesvobodným rozhodnutím. Vystupňovaná nerovnoprávná manipulativní komunikace nabývá někdy až charakteru hypnózy. (12)

1.3.4.3 Tlak skupinových norem

V každé nové třídě se utvářejí obecně přijímané normy. Po jejich ustanovení se již obtížně mění. I infikované skupině, která postrádá obranyschopnost, zpravidla

podskupina agresorů uchvátí neformální role vůdců a prosadí své normy jako normy celé skupiny. Skupinové normy šikanování – nepsaná pravidla vymezující práva silných a povinnosti slabých – se stávají závaznými a jejich nedodržování je trestáno různými formami. (12)

1.4 Osobnost šikanovaného

1.4.1 Obecná charakteristika

Oběti bývá často jedinec, který se nějak odlišuje. Spektrum odlišností je velké, nejčastěji jsou šikanováni jedinci handicapovaní vzhledově, sociálně či fyzicky, lidé úzkostní, plaší, či ti, kteří se odlišují rasově, národnostně, vyznáním nebo chováním. Stejně tak se může obětí stát nový člen skupiny (nový žák). **(23,48)**

Obecně lze říci, že i oběť se dá vytipovat. Ohroženější a rizikovější bývají většinou děti z rodiny, kde chybí otec nebo kde je hyperprotektivní výchova, v rámci které se dítěti "umetá cestička" a kdy jej většinou matka svou péčí svazuje. Ale oběti se může stát za určitých okolností každý, třeba jen tím, že se nějak odlišuje. Existuje nebezpečí, že se tlaku šikany poddá i docela obyčejný člověk. Děti, které to dělají, nejsou nenormální, jsou to obyčejní kluci a holky, "jen" více sebestřední. Svou roli tu hrají i velmi silné davové fenomény, podle výzkumů také vliv médií, přemíra násilí v nich, které v člověku posiluje jeho slabá místa a může jej vyprovokovat k napodobování. Nelze opomenout ani vliv společnosti, ve které se uplatňují hodnoty zaměřené na prosazení se, na agresivitu, ve které je hodnota lásky a soucitu devalvovaná. **(41)**

Šikanování těžce poznamenává oběť, ale i přihlížející. Učitelé i rodiče by se proto měli snažit rozpoznat šikanu a sjednat nápravu. Z oběti se může stát úzkostný člověk a útočník se naučí svoje chování opakovat i ve starším věku. I v duši těch přihlížejících a nezúčastněných se něco děje. Zůstává v nich strach, že i oni se mohou stát oběťmi nebo naopak, začnou útočné chování napodobovat. **(43,47)**

Oběti jsou často šikanováním tak zdrceny, že raději ani nikomu neřeknou, co se jim děje. Proto je třeba dětem dodat odvahy. Šikanování se daří v atmosféře tajemství. Oběti šikanování se mohou bát chodit do školy nebo ze školy, projevovat neochotu chodit do školy vůbec, zhoršit se ve škole, pravidelně chodit domů s poškozeným oděvem nebo knihami, chodit domů vyhladovělé, protože jim šikanující sebrali peníze na obědy, křičet ze spaní, neustále "ztrácet" peníze nebo osobní věci, odmítat svěřit se s

tím, co je trápí, začít šikanovat sourozence nebo jiné děti, projevovat neopodstatněnou zlobu vůči rodičům atd. (47)

1.4.2 Typologie obětí

Někdy není důležité, jaká oběť vlastně je, výběr je naprosto nahodilý. Při troše smůly se může obětí stát kterékoliv dítě. Přesto na školách existují „typické oběti“, které jsou opakovaně týrané. Jsou to „nejslabší ze slabých“. Nejsilnějším magnetem chronicky šikanovaných obětí je jejich příliš viditelná bojácnost a zranitelnost. (12)

Typologie obětí:

1. oběti „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem
2. oběti „silné“ a nahodilé
3. oběti „deviantní“ a nekonformní
4. šikanovaní žáci s životním scénářem obětí

Rozlišujeme též oběti, které nemají ani jednoho kamaráda a jsou zcela izolované a oběti, které mají alespoň jeden pozitivní opěťovaný vztah. (12)

Mohou to být i oběti na první pohled, jedinci, kteří jsou příliš dlouho opečováváni svou matkou, učitelské děti, sociálně znevýhodněné děti, děti starších rodičů či vysoce inteligentní děti. (40)

1.5 Projevy šikanování

Varovné signály:

- Za dítětem nedochází domů žádný spolužák, zdá se, že nemá kamarády.
- Dítě je zaražené, posmutnělé až depresivní, nemluví o tom, co se děje ve škole.
- Špatně usíná, má poruchy spánku, zdají se mu hrůzostrašné sny.
- Dojde k výraznému zhoršení prospěchu, je nesoustředěné, bez zájmu.
- Před odchodem do školy nebo po příchodu domů ho pobolívá hlava, břicho apod.
- Často navštěvuje lékaře, znenadání se objeví neomluvená absence.
- Do školy nebo ze školy chodí oklikami, nebo prosí o doprovod.
- Domů přichází s potrhaným oblečením, poškozenými školními pomůckami nebo bez nich.
- Často mu nevychází kapesné, ztrácí ho, požaduje další peníze, ale neumí vysvětlit, na co je potřebuje.
- Dítě přichází domů vyhladovělé, i když dostává svačiny a obědy má zajištěné.
- Nedokáže uspokojivě vysvětlit svoje zranění - odřeniny, modřiny, lehký otřes mozku, naraženou kost nebo zlomeninu, popáleniny na ruce apod.
- Vyhrožuje sebevraždou, nebo se o ni dokonce pokusí. (27, 47)

Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu s následky především na psychickém zdraví. Jejich znaky je možno rozdělit do následujících skupin:

1. ▪ verbální přímé
 ▪ verbální nepřímé
2. ▪ fyzické přímé
 ▪ fyzické nepřímé
3. ▪ aktivní
 ▪ pasivní (17)

1.6 Následky šikany

Následky šikany nebudou pro všechny stejné, budou se lišit podle osobnosti oběti, agresora, podle okolností, na základě osobní minulosti obětí a jejich vlastností. Třebaže každá osoba snáší agresi jinak, většina obětí se s největší pravděpodobností nevyhne dvěma pocitům – studu a vině. Co nutí oběť k tomu, aby se vžila do role viníka? Podle psychoanalytiků jde o obranný mechanismus. Nic není tak znepokojující jako zažít bolestnou událost a nevědět, proč k ní došlo. Proto si napadený, je-li to třeba, od základů vysvětlení vykonstruuje. Oběť se nespokojí s tím, že svého agresora omlouvá nebo se za něj zaručí – dokonce se s ním může i ztotožnit. Je to další fáze obranného mechanismu, který si oběť osvojila. Protože má můj agresor pravdu, chci se mu podobat a částečně se s ním můžu ztotožnit, přemýšlí oběť podvědomě. Tento jev poprvé popsal v sedmdesátých letech americký psychiatr, který ho podle jedné zvláštní události pojmenoval „stockholmský syndrom“. Většina napadených zažije fázi akutního stresu ihned po napadení. Posttraumatické příznaky se mohou objevit až po týdnech či měsících. (4)

Samozřejmě je důležité začít se problémem šikany zabývat. Nebude-li se dělat nic, dítě bude trpět dál, a to může znamenat postižení v pozdějším životě. Dospělí, kteří v dětství šikanu zažili, uvádějí nejrůznější potíže. Ženy např. nejsou schopné nikomu důvěřovat, mívají strach z nových situací a z úspěchu. Muži mívají podobné problémy, mohou být také nekomunikativní a mohou se z nich stát samotáři. Vysoké procento mužů i žen, kteří byli v dětství šikanováni, se pokusilo o sebevraždu nebo se myšlenkami na ni zabývalo. (19)

Děti, které se stanou terčem šikany, utíkají z domova, jsou vyděšené, zhoršily se ve škole, jsou nezúčastněné a nešťastné. Každé dítě, které někdo šikanuje, ať už verbálně nebo fyzicky, zároveň prožívá emocionální stres. Bez ohledu na konkrétní důvod, který vede k šikanování dítěte, je nutné přijít na způsob, jak dítěti pomoci, co nejrychleji se zbavit oné nezáviděníhodné role oběti. Samozřejmě bychom se měli zabývat nejen obětí, ale i agresorem. Děti, které se už jednou daly na dráhu šikanování, a zdá se, že tomuto zlému návyku chronicky podlehly, snad zareagují na regulační

opatření ze strany svého okolí, jelikož si nejsou schopny stanovit potřebné meze svého chování samy. Zde je neocenitelná pomoc školy, která musí vydat takový soubor pevných a reálně splnitelných opatření a pravidel, z něhož by bylo jasné, že šikanování škola nebude v žádném případě tolerovat. Děti si musejí uvědomit, že za své činy ponесou odpovědnost. Je nutné dát agresorům na vědomí, že se škola se všemi podobnými případy razantně vypořádá a tuto informaci je jasně a zřetelně třeba sdělit všem žákům a rodičům. Otázka šikany vyžaduje velice pečlivý přístup jak ze strany rodičů, tak i pedagogů. Je nutné opatrně tuto problematiku řešit, protože někdy svým unáhleným jednáním můžeme více uškodit než pomoci. (47)

1.7 Prevence šikany

1.7.1 Možnosti prevence šikany

Násilí a šikana je stále častější příčinou vyhledání ošetření dětí i dospělých, mnohdy je nutná i hospitalizace na nejrůznějších odděleních nemocnic. Ročně jsou na tyto úrazy vynakládány nemalé finanční prostředky. Jednou z možností prevence šikany je s dětmi o tomto problému hovořit tak, aby byly připraveny se s ním vypořádat. Je prokázáno, že preventivními aktivitami lze docílit snížení úrazovosti nejen v oblasti neúmyslných, ale i v oblasti úmyslných úrazů. V roce 2004 byl Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích Zdravotně sociální fakultě schválen projekt podpory zdraví Ministerstva zdravotnictví ČR s názvem „Prevence násilí a násilně vzniklých úrazů“. V rámci tohoto projektu byl ve spolupráci s řešitelkou projektu Mgr. Michaelou Lavičkovou a Krizovým centrem pro rodinu a děti Jihočeského kraje vypracován preventivní program zaměřený zejména na předcházení násilí a šikaně, vhodný pro děti navštěvující první stupeň základních škol. (47)

Základním předpokladem úspěšného boje proti šikaně je připuštění si možnosti jejího vzniku a existence na škole. Dalším důležitým předpokladem řešení šikany je odvaha obětí a ochota okolí oznamovat na příslušná místa jednotlivé incidenty. (2)

Rozdělení prevence:

Primární prevence: O tomto druhu prevence hovoříme tehdy, když k šikaně ještě nedošlo. Spočívá převážně v informovanosti žáků, ale i samotných učitelů, ředitelů a vychovatelů, školních inspektorů, že tyto formy chování nejsou neškodnou legrací a zábavou. Všichni by měli být seznámeni zejména s negativními důsledky šikany, a to jak pro její oběti, tak pachatele.

Sekundární prevence: Tento způsob prevence uplatňujeme v situacích, kdy k šikaně už došlo, a my se snažíme o to, aby se problémy již neopakovaly. Oběti šikanování se doporučuje nabídnout psychoterapeutickou péči pedagogicko-psychologické poradny nebo jiného poradenského pracoviště.

Terciární prevence: Terciární prevenci chápeme ve smyslu zabránění dalšímu asociálnímu nebo antisociálnímu chování původce šikany. Spočívá v oddělení agresora

od oběti šikany, ve změně klimatu na škole, které by se mělo stát více otevřenější problémům, ale také méně lhostejné, se snahou je vyřešit. Terciární prevence dále spočívá ve spolupráci agresora se střediskem výchovné péče, nebo dalšími institucemi zabývajícími se problematikou prevence sociálně patologických jevů. (44)

1.7.2 Aby se dítě nestalo obětí

- *Podpořte jeho sebeúctu.* Větší sebedůvěru získá, pokud dělá činnosti, které ho baví. Učte ho vyjádřit, co cítí, a respektujte jeho pocity.
- *Podporujte přátelství dítěte s jinými vrstevníky.* Začněte u něj brzy rozvíjet sociální dovednosti. Děti, které mají kamarády, jsou pro malé agresory těžším cílem.
- *Odmalička ho učte, jak se s lidmi domluvit.* Předškolní věk je vhodná doba na to, abyste ho vedli ke schopnosti urovnávat spory. Když se dítě rve o hračku, ukažte mu, jak se může rozdělit a vystřídat. Naučte dítě vyjadřovat, jak se cítí, aniž by uráželo ostatní.
- *Nerad'te dítěti: Když tě uhodí, vrať mu to!* Tím se konflikt jenom vyhrotí.
- *Ubezpečte ho, že se nikdy nemá stydět požádat o pomoc vás nebo učitele.* Poslouchejte pozorně a s respektem od chvíle, kdy začne vaše dítě mluvit. I batolata vás chtějí seznámit se svým pohledem na svět. (47)

1.7.3 Naučte ho bránit se, vyplatí se to!

- *Nesnažte se rozhovor s dítětem urychlit.* Pokuste se neodpovídat, než jejich povídání skončí.
- *Pochvalte potomka, když vás požádá o pomoc:* Je to dobrý způsob, jak ho podpořit, aby se vám opět svěřil se svými problémy ve škole.
- *Respektujte jeho znepokojení.* Dokonce i tehdy, když se vám zdá zbytečné.
- *Připomínejte dítěti, že může za vámi přijít,* kdykoli ho někdo zastrašuje nebo mu nadává.
- *Vypněte televizi.* Drsné filmy a obrazy násilí dítě učí, že jediná cesta, jak řešit konflikty, je agrese.

- *Vysvětlete rozdíl mezi žalováním a požádáním o pomoc. Žalování je, když něco oznámí jen proto, aby uškodil druhému. V případě, že on nebo někdo jiný je v nebezpečí, je potřeba požádat o pomoc.*
- *Můžete ho zapsat na bojové sporty. Získá větší sebejistotu. (47)*

1.8 Rodina a šikana

1.8.1 Proč právě moje dítě

Žádný rodič nemá jistotu, že se jeho dítě nestane obětí šikany. Do soukolí agrese se může dostat každý. Jednou proto, že je příliš chytrý, jindy, že chytrý není. Šikana nemá důvod, má jen oběť, většinou nahodilou. Než se rodiče dozvědí, jaké martyrium jejich dítě prožívá, řetězec událostí se proplétá a je čím dál tím složitější ho rozpojit. Existuje řada varovných signálů, podle kterých by rodiče měli poznat, že s jejich dítětem není něco v pořádku. (41)

Když se dítě stane obětí agrese, rodiče si dříve či později položí otázku: „Proč právě moje dítě, a ne jiné?“ V této otázce se –samozřejmě podvědomě– skrývá i obvinění potomka: „To není možné, říkal si o to, jinak by se mu to nestalo!“ Bezpochyby jde o způsob obrany rodičů před těžce snesitelnou skutečností. Mnohdy se dostaví i pocit viny. Co když za to můžeme i my, jakožto rodiče, protože jsme jej nenaučili lépe se bránit a neochránili jsme ho? Odpovědi se mohou ukázat jako velice užitečné. Když rodiče lépe pochopí důvody nebo okolnosti, které mohly vést k agresi právě v případě jejich potomka, o to více napomůžou tomu, aby se událost už neopakovala. Žádného rodiče nemůže útok na jeho potomka nechat chladným. Někdy se však nechá strhnout, do věci se zaplete, přehání, zmatkuje, a tím riskuje, že svému dítěti nijak nepomůže. Častou reakcí rodičů je strach. Je-li však příliš silný, může bránit „uzdravení“ jejich dítěte. Někteří rodiče popírají agresi, kterou jejich potomek zažil, aby se zbavili pocitu viny nebo příliš velkého utrpení. Poté, co dítě nebo mladistvý zažije agresi, rodiče většinou zachvátí strach. Zpětný strach z toho, co ještě horšího se mohlo stát. Strach z budoucna, aby se incident neopakoval. Je to zcela normální pocit, který postupně mizí. (4)

1.8.2 Jak se vyrovnat se šikanou

Nejúčinnější prostředek, jak se s šikanou vyrovnat, je těsná spolupráce mezi rodinou a školou, mezi rodiči a dětmi a mezi žáky a učiteli. S tím samozřejmě souvisí oznamovací povinnost každého občana našeho státu. (47)

Nejdůležitější je však osobní komunikace s dětmi:

- Vyčleňte si čas na neformální rozhovor s dětmi. Povídejte si o tom, co zažily ve škole, jak trávily svůj volný čas, jaké mají problémy, co je zajímavá a baví apod.
- Sledujte chování Vašich dětí. Při jakékoliv výrazné změně se snažte přijít na to, proč ke změně došlo.
- Všimněte si toho, zda vaše dítě nemá najednou vyšší materiální nároky (vyšší kapesné, větší svačiny, nové školní potřeby,..).
- Všimněte si toho, jak se chová dítě ráno, když má jít do školy. Nezměnily se výrazně jeho projevy (je smutné, brečí, má strach, má zažívací problémy apod.).
- Zamyslete se jaké televizní pořady dítě sleduje, jaké hry hraje na počítači. Neučí se dítě brutalitě právě z těchto prostředků? Všimněte si, co vaše dítě čte.
- Zamyslete se nad tím, kolik času během dne trávíte s vaším dítětem při hře, jak často si s ním povídáte, kolik času denně mu věnujete.
- Snažte se při rozmluvě s dítětem zdůraznit, že každý člověk má právo na svůj vlastní názor, má právo na slušné jednání a zacházení, ale zároveň má povinnost slušně jednat. Dále má svobodu jednání a chování, která však končí tam, kde začne omezovat druhého fyzicky i psychicky.
- Prostředkem proti šikanování dítěte je i posilování jeho sebevědomí. Vyjděte z toho, že každý člověk je nebo může být v nějaké pozitivní oblasti svého života úspěšný. Snažte se tuto oblast u vašeho dítěte podporovat, poukazovat na jeho nadání a snažit se, aby dosahoval co nejlepších výsledků. (47)

Při jakémkoliv zjištění výrazné změny v chování dítěte, nebo tehdy, zjistíte-li, že ve škole probíhá šikana žáků, kontaktujte školu. (47)

1.8.3 Jak svému dítěti pomoci

Nejúčinnější pomoc, kterou může rodič svému napadenému dítěti poskytnout, vychází z umírněné reakce oproštěné od přílišného dramatinování nebo naopak přehnaného zlehčování. Je důležité naslouchat též okolí – manželovi, členům rodiny, přátelům atd. Jestliže z různých stran uslyšíte, že toho kolem agrese vašeho dítěte „naděláte příliš“, nebo naopak, že ji vědomě přecházíte mlčením, naučte se tyto hlasy vyslechnout, aniž byste o sobě pochybovali nebo se uráželi. Abychom dítě v této zatěžkávací zkoušce podrželi, musíme s ním umět mluvit, naslouchat mu, být s ním a přisoudit agresi, jejíž se stal obětí, správnou hodnotu, a ne ji přeceňovat. (4)

Rodiče obětí šikanování jsou velmi osamělí. Nic o tomto zlu nevědí, a když se přijdou poradit do školy, často naráží na obrannou reakci pedagogů projevující se například „očerňováním“ jejich dítěte. Rodiče by měli dbát na to, aby nepřehlédli varovné signály. Šikanované děti se nacházejí v krajní nouzi. Zoufale potřebují pomoc svých rodičů. Často si však o ni samy nedokážou říct. Dítě má od počátku strach z pomsty za „bonzování“. Po čase začíná být dezorientovaný, nerozumí situaci, prožívá pocity studu, má zábrany mluvit o svém ponížení. V rámci norem nemocné skupiny mají sklon přijímat své týrání jako „normální“, přizpůsobí se. Často hledají také příčiny svého utrpení v sobě, ve svých chybách. Není neobvyklé, že dítě zraněné agresory se snaží oklamat rodiče všelijakými výmluvami. Proto je velmi důležité, aby rodiče byli vnímaví a rozpoznali, že něco není u dítěte v pořádku. Při podezřelých okolnostech by se měli pokusit k němu přiblížit. (12)

Při vyšetřování šikany se musí postupovat velmi pomalu a opatrně, aby nedošlo ke zbytečným chybám, neboť oběť by se již podruhé nemusela chtít svěřit. Je překvapivé, že ti, kterým je ubližováno, se neradi ozývají. Oběti se totiž domnívají, že dělají něco špatného, za co se musí stydět. Ale opak je pravdou. Ti, co šikanu ohlásí, dokazují dostatek odvahy a sebevědomí. (10)

Jestliže dítě najde sílu a odvahu svěřit se svým trápením, rodiče by neměli v tento okamžik zklamat. Měli by naslouchat, projevovat citovou podporu a brát všechno, co dítě říká, zcela vážně. Stává se, že mnoho rodičů bývá zaskočeno. Často pak reagují nevhodně, nedůvěřivě či nejistě. Správný postoj je však pouze jeden – stát pevně v lásce za dítětem. Co mají dělat rodiče, když podezření, že jejich dítě je šikanováno, přerůstá v jistotu? Je důležité poskytnout dítěti maximální oporu. Do vyšetření a nápravy situace si s dítětem o vývoji situace povídejte. V případě, že jde o pokročilé stadium a hrozí mu nebezpečí, nechejte ho doma. Dále by oba rodiče měli navštívit ředitele a třídního učitele. Je důležité co nejlépe pedagogy informovat o tom, co jsme se od dítěte dozvěděli a zjistit, zda je škola schopna poskytnout odbornou pomoc. (12)

Dítě někdy najde odvahu a rodičům se svěří. To dlouho obávané a spíš jen tušené slovo šikana se stává noční můrou celé rodiny, tvrdou realitou, se kterou je třeba se vyrovnat. Prvním krokem je poskytnout dítěti maximální citovou oporu. Rodiče by měli dítě vyslechnout, brát všechno, co říká, vážně. Stává se, že někteří z nich jednájí velmi nevhodně a reagují třeba tvrdě, nedůvěřivě nebo také nerozhodně a nejistě. V každém případě by měli dítě podržet. V rámci tohoto prvního kroku by se rodiče měli také snažit zjistit co nejvíce informací - co se stalo, kdo co dělal, kdy, jak, případně kolik je obětí. Druhým krokem je návštěva školy. Pokud nemohou oba rodiče, měl by s jedním z nich jít alespoň někdo z příbuzných či přátel. Při této návštěvě jde o to promluvit s ředitelem školy a s lidmi, kteří mají dítě na starosti (třídní učitel, výchovný poradce). Říci jim, co se přihodilo a zjistit, zda je škola schopná odborně pomoci. Nejvhodnější je zeptat se přímo. Například: Jak bude šikana vyšetřovaná (jestli škola zná pravidla strategie a taktiky)? Jak budou vyhledávání vhodní svědci? Zda se počítá s rizikem falešného svědectví? Jak bude škola chránit dítě před případnou pomstou? Podle čeho pozná, zda se jedná o počáteční nebo pokročilé stadium šikany? Jakou metodu nápravy škola použije? Návštěva školy může rodičům přinést spásnou pomoc, ale i traumatizující zážitek. Rodiče také mohou podat na školu nebo jejího zřizovatele stížnost. Obrátit se na školský úřad, Českou školní inspekci, ministerstvo školství, poradnu specializovanou na práva dítěte, policii, na soud či na prezidentskou kancelář.

Třetí krok se řídí závažností šikanování, situací ve škole a dalšími okolnostmi. Psycholog doporučuje, aby se rodiče vždy snažili navázat kontakt s odborníkem - specialistou na problematiku šikanování (navštívili pedagogicko -psychologickou poradnu, zavolali na některou z linek důvěry atd.). Někdy může být krokem k nápravě i domluva s rodiči agresora. Dítě by mělo mít také zajištěnou ochranu na cestě do školy a domů. Při závažné šikaně lze podat trestní oznámení na agresory nebo i na školu či jejího zřizovatele. Řešením může být i hledání pomoci u rady školy nebo jiného orgánu školy, ve kterém mají zastoupení ostatní rodiče. Situací týkající se ochrany dětí ve školách se v současné době vážně zabývá ministerstvo školství. Jistou nadějí dává postiženým rodičům i nedávno vzniklá iniciativa - Společenství proti šikaně. Společenství proti šikaně vzniklo z iniciativy rodičů dětí postižených šikanou, kteří při hledání pomoci většinou narazili na bariéru nezájmu, nepochopení a arogance. Společenství má za cíl nejen pomoci v jednotlivých případech ostatním postiženým, ale usiluje o celkovou změnu přístupu k problematice šikany a postoje institucí k jejímu řešení. Spolupracuje s odborníky na otázky psychologické i právní v oblasti šikany. (38,41,47)

Školy většinou reagují na sdělení o šikaně trojím způsobem:

1. Škola má zájem věc řešit, chce pomoci, ale jak přiznává, nemá odborné zkušenosti. Je proto nutné neodkladně se s žádostí o pomoc obrátit na odborníka. Všechny kroky jsou konzultovány s rodiči.
2. Škola spolupracuje s odborníkem nebo její výchovný poradce prodělal odborný výcvik a ví, oč se jedná. (Takových škol je méně, ale už také existují.)
3. Škola rodiče nepřesvědčí o své odbornosti a tvrdí, že problém zvládne. Případně vůbec nemá zájem se situací zabývat a má tendenci odsuzovat dítě nebo i rodiče. Nastane-li tato varianta, rodiče by měli kategoricky odmítnout neodborný zásah, požádat o pomoc inspekci a trvat na tom, aby byl přizván odborník. Podle okolností by měli přeřadit syna či dceru na jinou školu. (Jsou případy, kdy je dítě tak zubožené, že by pak mělo být v ochranném prostředí - doma případně na jiné škole a podobně.) (41)

1.9 Jak se bránit šikaně

1.9.1 Řešení šikany

Při řešení šikany se nesmí podcenit sebemenší detail. Jakákoliv kamufláž je odhalitelná, neboť účinnost zákroku se dá empiricky ověřit. Ani v nejjednodušším diagnostickém případě při první pomoci, se nesmí udělat chyba. Jinak hrozí vážné nebezpečí poškození oběti. Všechny kroky musí být promyšleny. Mluvit se bude jenom o počáteční šikaně, kdy agresori ještě nevnutili násilí ostatním a většina dětí není na jejich straně. Pokročilá stádia by měli řešit pouze specialisté na problematiku školního násilí a šikanování ve spolupráci se školou. (46)

Schéma první pomoci u počátečních stádií šikany – základní kroky při vyšetřování :

1. Odhad závažnosti - stádia onemocnění skupiny a rozpoznání zda nejde o neobvyklou formu šikanování
2. Rozhovor s informátory a oběťmi
3. Nalezení vhodných svědků
4. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky – nikdy nekonfrontovat oběť a agresora a svědky s agresory
5. Zajistit ochranu obětem
6. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi
7. Výchovná komise
8. Rozhovor s rodiči oběti
9. Práce s celou třídou (30,46,51)

Řešení šikany má svou posloupnost, podle které se v jednotlivých případech postupuje:

- 1) *škola* – učitel, třídní učitel, ředitel, pedagogická rada, výchovný poradce, školní metodik prevence, školní psycholog a speciální pedagog
- 2) *instituce „ze zákona“ spolupracující se školou* – pedagogicko-psychologická poradna, kurátor pro mládež, středisko výchovné péče, dětské krizové centrum, speciálně pedagogické centrum, diagnostický

ústav, přestupkové řízení (přestupková komise), výchovný ústav, Policie ČR, Psychiatrická léčebna

3) *Nevládní organizace* (občanská sdružení, nadace)

4) *Linka důvěry* (1)

Je velmi nevhodné konfrontovat oběť s agresorem či je jen společně vyslýchat. Oběť se při pohledu na svůj „vzor“ může agresora zastávat, nechce ho podrazit, často odvolává svá předchozí svědectví a případ před agresorem zlehčuje. (48)

Jak se šikanou bojovat? Dítě by se mělo obrátit na rodiče, výchovného poradce nebo učitele, ke kterému má důvěru a svěří se mu. Pomoc mohou děti hledat i na bezplatné Lince bezpečí. (36)

Optimální řešení šikany je její prevence. Tu představuje na úrovni školy především výchova k empatii a kooperativním vztahům ve třídě. Pokud již k šikanování dojde, je důležité zasáhnout v raných stádiích. Běžnými prostředky je podle psychologů řešitelná šikana do třetího stádia. Základní strategií by měla být ochrana oběti a svědků. Vyšetřování, vedené proto nenápadně, by na začátku mělo zodpovědět některé konkrétní otázky jako:

- Kdo je původcem šikany?
- Šikanuje jeden nebo více agresorů?
- Pod jakou záminkou se šikana děje?
- Kde se šikana odehrává?
- Kdy a jak často se šikana děje?
- Jak dlouho šikana trvá?
- Jaké formy a způsoby má šikanování?
- Do jaké míry je oběť aktuálně ohrožena? (51)

1.10 Šikana ve školách

1.10.1 Výskyt šikany

Šikana ve škole není novinkou, je patrně stejně stará jako škola sama. Vědecká diskuse o šikaně však započala až v roce 1969 ve Skandinávii a až na konci osmdesátých let 20. století byly publikovány výzkumy i jinde ve světě (Velká Británie, USA, Austrálie, Japonsko, Nizozemsko, Kanada). Impulzem byly alarmující znaky, které vykazuje šikanování dnešní doby. Dochází k nárůstu počtu případů šikany, nárůstu brutality a rafinovanosti a naopak klesá věk aktérů šikanování. Ve své zárodečné formě je šikana přítomna prakticky na všech školách. Problémem statistického zachycení šikany je jednak její skrytost a neochota některých učitelů a ředitelů přiznat výskyt šikany, ale i rozdílné chápání toho, jaké chování už je možné za šikanu považovat. Ve všech případech však šikana snižuje, pokud přímo neznemožňuje, pedagogické působení školy. Výchovný i vzdělávací efekt je v takových skupinách minimální. (48)

V poslední době se opět začalo medializovat téma šikana a násilí na základních školách. Z nejnovější studie vyplynulo, že každé třetí dítě je ve škole šikanováno. Někteří lidé zastávají názor, že je šikanování nedílnou součástí růstu a dospívání, tedy něčím, čím si musí každé dítě projít, aby pak obstálo ve tvrdých a nelítostných zkouškách každodenního života. (47)

Šikana se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech typech našich škol. Jednoznačně určit, kdy se jedná o šikanu a kdy o klukovinu, není vůbec jednoduché, často to vyžaduje už odborný pohled. U nás je šikanováno na 300 tisíc dětí. (13,41)

Výskyt šikany na českých školách v překvapivě vysoké míře okolo 40 % potvrdilo několik nezávislých výzkumů v posledních letech. To je téměř o dvacet procent víc, než kolik uváděly výzkumné studie v minulých letech, které však terén mapovaly jen velmi orientačně a u podstatně méně žáků. O školní šikaně hovoříme, pokud jeden nebo více žáků úmyslně, často opakovaně, týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu fyzickou i psychickou agresi a manipulaci. Diskuse a

medializace přichází bohužel až v momentě extrémních případů. Hlavním důvodem je obecná neznalost různých forem a vývoje šikany. **(25,42,47)**

Základní školy zjevně nejsou imunní proti šikaně. **(18)**

Šikana bývá nenápadná nebo se vyskytuje mimo dohled učitelů, a tak mnoho dětí trpí v tichosti. Většinou má podobu slovního napadání, často dochází k zesměšňování, ponižování či k vyloučení dítěte z kolektivu. Řada dětí však má zkušenosti také s různými formami tělesného násilí, které na nich páchají jejich vrstevníci. Při šikaně může dojít dokonce k vážnému ublížení na zdraví – skupina násilníků může dítěti polámat kosti nebo způsobit vnitřní krvácení. **(19,24)**

V miniprůzkumech na některých základních a středních školách většina učitelů neviděla šikanování jako problém. Přesnější zmapování výskytu šikany je mimořádně obtížné. Je to dáno především skrytostí šikanování. O drtivé většině šikanování se neví. Zůstává skryto navzdory tomu, že lehčí formy a počáteční stadia šikanování zasahují velkou část školní populace. Různé výzkumy a praxe naznačují, že jsou na tom nejhůře základní a praktické školy a učiliště. Před šikanováním není imunní žádný typ školy, vyskytuje se i tam, kde bychom ho nečekali. **(12)**

Za poslední roky na Lince bezpečí výrazně stoupl počet hovorů, ve kterých děti řeší problém šikanování. Dle zdrojů Linky bezpečí za rok 2006 průměrně volají čtyři děti denně se specifickým problémem šikany (1405 hovorů ročně). Z toho se 71,5 % případů týká školní šikany a 25 % šikany mimo školu. Obrázek o závažnosti šikany doplňují statistiky, z nichž vyplývá, že se s různou formou násilí setkalo 40 % žáků základních škol. Dalších 45 % bylo svědkem týrání někoho jiného. A 21 % dětí zažívá ústrky, posměšky nebo dokonce fyzické násilí každý den. Z celkového výsledku průzkumu tak vyplývá, že se s výskytem šikany na českých školách setkaly více než dvě třetiny žáků. Jenom čtvrtina z nich ale na šikanu upozornila. **(47)**

Nelze zavírat oči před tím, že šikanu zažilo 41% dětí a 90% pedagogů neumí řešit nejjednodušší diagnostickou situaci. **(28)**

1.10.2 Informovanost pedagogů

Na školách většinou neexistuje metodická příprava učitelů. Ačkoliv jsou pedagogové v první linii, vůbec nevědí, co mají dělat. V současné době snad nastal trochu posun v tom, že se o šikaně mluví a že se alespoň na některých fakultách teoreticky probírá. Přestože existují i vzácné výjimky, celkově je ve školách situace velice nepříznivá. (41)

Ministerstvo školství již dříve přiznávalo, že se šikana objevuje prakticky na všech školách, děje se během přestávek, cestou do školy i v době osobního volna žáků. Problém však začalo řešit teprve nedávno. V nedávné době ministerstvo organizovalo semináře pro pedagogy a začalo klást větší důraz také na prevenci. Smyslem seminářů i metodického pokynu bylo seznámit pedagogy s charakteristikou a projevy šikany, s prevencí i výchovnými opatřeními, včetně ochrany šikanovaného dítěte. To však evidentně nestačí. Učitelé nejsou prakticky vůbec připraveni šikanování ve svých školách řešit. Více než osmdesát procent dotázaných učitelů se dopustilo závažných a hrubých chyb při řešení nejjednoduššího postupu, který měl vést k pouhému odhalení tohoto fenoménu ve školní třídě. Pedagogům v základních školách chybí potřebná odbornost a kvalifikace v boji se šikanou. (42)

Převážná část našich pedagogů je tváří v tvář šikaně bezradná. Většině z nich chybí teoretické i praktické vybavení, a i když mají snahu věci řešit, velmi často se dopouštějí řady nenapravitelných omylů. (41)

Dosavadní pedagogické vzdělání neposkytuje ucelené poznatky o problematice šikanování a o zákonitostech skupinového života. Pedagogové nejsou teoreticky ani prakticky vyzbrojeni pro boj se šikanováním. Pedagogové se dozvídají o šikanování pouze ojediněle, většinou když se provalí nějaká extrémní forma. Jejich následující kroky usilující o nápravu bývají vesměs nesprávné, a tedy neúčinné. Když se výjimečně šikanování provalí tak, že o něm ví širší okolí a dojde k jeho medializaci, potom se rozběhne destruktivní „hra“, v níž jde o nalezení viníka, který to všechno způsobil. Obvykle se obětním beránkem stává třídní učitel nebo ředitel školy. (12)

Při šetření medializovaných šikan se setkáváme s uniformním schématem obrany ředitelů. Nelítostná odvěta vůči obětem je praktikována obvykle už při pouhé stížnosti u kontrolních orgánů a v mírnější podobě i u soukromé prosby rodičů o pomoc jejich dítěti. Stává se často, že při přednesení stížnosti na šikanu bývají ředitelé zaskočení a nejednají odborně, ale obranně. Zaplaví je pocity viny, trapné pocity, že nějakým způsobem úplně selhali. Proto se brání většinou na nevědomé úrovni svalováním viny na oběť a rodiče. Potlačená vina zákonitě vyvolává útočnou odpověď. Podstatné přitom je, aby ředitel přijal svůj podíl odpovědnosti v boji proti šikaně a hledal s odborníky cestu jak pomoci. Tento zdánlivě lehký úkol je však ve skutečnosti mimořádně těžký. Zjednodušeně můžeme říci, že jsou dva typy ředitelů. Jeden více podléhá sociálnímu nátlaku a druhý zase morálnímu přesvědčení. Doposud neexistuje instituce, která by se systematicky zabývala vzděláváním v oblasti prevence šikanování. Následkem je frontální nepřipravenost odborníků. Všechny autority, které by měly ochraňovat spravedlnost ve škole, zůstaly na holičkách, samozřejmě včetně ředitelů. Nikdo je nepřipravil na to, co mají dělat proti šikaně. Většinou o ní nic nevědí, jejich směřování k selhání je nevyhnutelné. Nikdo nemůže uspět, když nezná mimikry šikanování, včetně tzv. „komplotu velké šestky“. Celonárodní výzkum prokázal obrovskou nepřipravenost pedagogů. Téměř 90% z nich nedokázalo vyřešit nejjednodušší diagnostickou situaci.(22,29)

V současné škole však není příliš mnoho času na práci s dětmi, která by byla zaměřena na skupinovou dynamiku sociálních vztahů. Nedořešenou otázkou je stejně tak oblast systematické intervence a reintegrace žáků, kteří ostatní spolužáky šikanují. Publikace však má nejen své praktické užití v každodenní praxi učitelů, ale v mnoha směrech odhaluje i slabá místa školského systému, ke kterým patří zejména autoritativní pedagogický styl vyučování stejně jako i nebezpečí skrytá v uzavřených výchovných institucích, která jsou živnou půdou šikanování. Česká republika doposud nemá instituci, která by se tomuto závažnému problému v resortu školství systematicky věnovala. (33)

1.10.3 Varovné signály pro učitele

Učitel by měl sledovat varovné signály ve škole:

- žák se neustále pohybuje v dosahu učitele
- žák se projevuje jako outsider, je přehlížen, odmítán, izolován
- nepříznivý emoční stav dítěte
- častá neúčast na tělocviku
- náhlé zhoršení prospěchu, nesoustředěnost
- projevy nerovnoprávnosti vůči dítěti
- kanadské, škodolibé žertíky
- ponižování, zesměšňování, pošťuchování
- „dobrovolné odevzdání“ svačiny, peněz,.. **(51)**

1.10.4 Základní varianta zakrývání šikany – komplot velké šestky

Základem účinné obrany proti šikanování je znalost tzv. zakrývacího a protiúdravného systému. Pro toho, kdo se rozhodl poskytnout první pomoc při šikanování, je velmi důležité, aby znal léčky a „chytáky“, které na něj čekají. (12)

Čím je šikana pokročilejší, tím je dokonalejší zakrývací a protiúdravný systém. Etoped Michal Kolář tento systém nazývá „komplotem velké šestky“, podle základního počtu aktérů. (41)

Odhalení pokročilé šikany brání z různých důvodů a pohnutek všichni účastníci vyšetřování: 1. *Od oběti lze těžko získat podrobnější a často i objektivní informace.* Oběti se těžko mluví o tom, jak byla týrána, hrozí jí ztráta posledních zbytků sebeúcty. Pokud prozradí agresora, prožívá pocit viny, výčitky a silnou úzkost.

2. *Agresori často úporně a vynalézavě lžou, používají falešné svědky a nutí oběti ke lhaní nebo odvolání výpovědi.* Agresori, i ti usvědčení, šikanování popírají. Jednou z nejčastějších variant bývá to, že agresor promění role a celou situaci otočí. Lhaní a překrucování pravdy při počátečních formách šikanování lze překonat pomocí svědků a dodržováním doporučené strategie. Pokud však agresory podporují ostatní členové skupiny, je mimořádně těžké jejich lži odhalit a prokázat.

3. *Pro ostatní členy nemocné skupiny je příznačný strach vypovídat, chápou to jako „bronzování“.* Čím závažněji je skupina nemocná (čím více žáků přijalo normy šikanování), tím je odhalení neformálního života skupiny obtížnější. Jednou z největších chyb je, když učitel začne svoje podezření na šikanu vyšetřovat ve třídě a vyptává se jednotlivých žáků před ostatními spolužáky. V pokročilých stádiích onemocnění skupinového organismu, kdy skupina vůdců aktivně šikanuje a zbývající žáci ji z různých důvodů podporují a kryjí, nemá zpravidla pedagog na odhalení pravdy žádnou šanci. U pokročilých šikan může mít chybné vyšetřování katastrofální důsledky. Pedagog může obětem neodborným dotazováním a laickým vyšetřováním nepravých svědků velmi vážně ublížit.

4. *Někteří rodiče agresorů chrání své děti za každou cenu.* Postoje rodičů k odhalené pravdě jsou různorodé. Menší skupina rodičů se chová k dítěti tvrdě a agresivně. Nelze

nevidět možné souvislosti mezi chováním rodičů a dítěte, například v rámci nápodoby. Spíše sporadicky se objevují empatičtí a spolupracující rodiče. Valná skupina rodičů neunes pravdu, že jejich dítě šikanovalo slabší spolužáky. Odmítají jakékoliv objasnění a svoje dítě chrání všemi prostředky. Jestliže se podaří odhalit šikánování v počátečním stadiu, je to pro nápravu velká výhoda. Rodiče však často celou věc bagatelizují, snadno přejímají pohled svého dítěte a nejsou schopni se vcítit do postavení oběti. Stává se potom, že škola musí udělat opatření bez dohody s rodiči. To je však na škodu úspěšné nápravě. Zásadní chybou je ustoupit nátlaku rodičů a uskutečnit hromadnou konfrontaci s obětí.

5. *Někteří rodiče oběti se obávají spolupracovat při vyšetřování.* Pomoc je někdy zkomplikována požadavkem rodičů oběti, aby se nic nevyšetřovalo. Trvají na tom, aby agresori nebyli potrestáni a aby se vůbec nic nedozvěděli. Bojí se o zdraví svého dítěte. Chtějí jen, aby dítě nenápadně odešlo ze školy. V nejzávažnějších případech se někdy stává, že rodiče zhroucené dítě ukryjí, přeruší jakýkoliv kontakt, nedovolí žádné školní vyšetřování. Jejich nedůvěra ke společnosti se vystupňuje a oni se na delší dobu izolují. Výjimečně někteří z těchto rodičů podají trestní oznámení na policii nebo k soudu. Škole nezbyvá, než aby se pokusila o vyšetření bez orientační výpovědi svědka. Častou chybou při jednání s rodiči oběti je nerespektování strachu rodičů a nekvalifikované zasahování bez jejich svolení. Chybou je však i to, když se pouze respektují obavy rodičů.

6. *Při některých typech pokročilých šikan pedagogové chrání vůdce agresorů a nevědomě brání vyšetřování.* U pokročilých stádií destrukce sociálních vztahů, kdy dochází k prorůstání šikánování s oficiální strukturou skupiny, se může stát, že úspěšnému vyšetřování nevědomky brání pedagog. Iniciátor šikánování bývá v těchto případech sociálně velmi zdatný a celkově sympatický. Dokáže s pedagogy velmi dobře spolupracovat, vychází jim vstříc a plní jejich požadavky. Pomáhá jim dosahovat jejich výukových záměrů a udržovat kázeň. Pedagogové si nedokážou ani představit možnost proměny tohoto „anděla“ v krutého tyrana. Je tedy chybou, když se pedagog nechá oklamat chováním a při vyšetřování předem vyloučí jako pachatele tzv. slušné a úspěšné

žáky. Pedagog se musí v rámci své odbornosti naučit vyhledávat projevy a signály, které souvisejí se skrytým životem skupiny. (12,41)

Rozšířená varianta zakrývání šikany – spiknutí ochránců spravedlnosti

Není výjimkou, že potlačení pravdy a svalení viny na oběť se zúčastní všechny authority, které by měly ochraňovat spravedlnost ve škole: nadřízené orgány školy, školní inspektor, policista, psychiatr a další. Hlavním důvodem jejich selhání je neznalost toho, jaké mimikry může šikanování užívat pro svou ochranu, včetně komplotu velké šestky. Důležitou roli zde také může hrát bagatelizace a náš obecný sklon očerňovat oběti. (12)

Je-li šikana v počátečním stadiu, někdy se oběť rozhodne jít sama za pedagogem a snaží se mu to říct. Učitel ji většinou vyslechne, ale poté si zavolá agresora a pokouší se výpovědi konfrontovat. To je však velká chyba. Na rozdíl od nejisté, nepřesvědčivě mluvící oběti je agresor většinou suverénní a všechno popře. Vyšetřování jde do ztracena. Šikana pokračuje dál a oběť už mlčí. V pokročilé šikaně oběť sama pomoc nehledá. Když se to provalí, původce svého trápení kryje a například předstírá, že byla napadena někým neznámým. Bývá také běžné, že nechce vypovídat, protože to považuje za 'bonzování'. Každá účinná obrana musí vycházet ze znalosti protivníka. Pedagog, který chce pomoci a neublížit, musí znát dvě podstatné věci. Potřebuje porozumět šikanování ze tří praktických pohledů a rovněž potřebuje vědět, jak funguje zakrývající a protiúdržavný systém, tzv. komplot velké šestky. To jsou dvě nezbytná východiska pro účinnou metodiku první pomoci. Ten, kdo tyto věci nezná, a tudíž je nerespektuje, pracuje rizikově a v zásadě vždy chybně. (41)

1.11 Šikanování z hlediska práva

S pojmem šikana, šikanování se právní praxe setkává poměrně často. Tento pojem se vyskytuje v rozhodnutích o zahájení trestního řízení, pracují s ním státní zástupci při sestavování obžalob a vyskytuje se i v odůvodněních rozsudku. (12)

Platná právní úprava pojem šikana nebo šikanování nepoužívá. Slovník cizích slov (Klimesš, L.: *Slovník cizích slov*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1981, s. 704) definuje pojem šikanování jako hovorový výraz pro *pronásledování, záměrné, zbytečné obtěžování, nespravedlivé obviňování, trestání, týrání*. (12)

Stejně tak Akademický slovník cizích slov (Petráčová, V., Kraus, J. a kolektiv: *Akademický slovník cizích slov*. Academica, Praha, 1995, s. 732) definuje pojem šikanování jako hovorový výraz pro *pronásledování, záměrné, zbytečné obtěžování, nespravedlivé obviňování, trestání, týrání*. (12)

V právní praxi bývá pojem šikana používán jako synonymum pro *úmyslné jednání, které je namířené proti jinému subjektu a které útočí na jeho lidskou důstojnost*. Z hlediska výkladu pojmu šikanování není důležité, zda k němu dochází verbálními útoky či fyzickým násilím nebo hrozbou násilí. Rozhodující je, že se tak děje úmyslně. Samotné jednání může spočívat buď v bezprostředním konání pachatele, anebo naopak v tom, že se pachatel nějakého jednání zdrží. (12)

K trestní odpovědnosti osob mladších 15 let nedochází. To ovšem neznamená, že za určitých okolností nemohou být postiženy jinak nebo že nemohou být postiženi jejich rodiče. V případě mladistvých, tedy osob starších 15, ale mladších 18 let, lze uložit pouze trest odnětí svobody, trest obecně prospěšných prací, propadnutí věci, vyhoštění, a je-li výdělečně činný, i peněžitý trest. Trestní sazby trestu odnětí svobody se u mladistvých snižují na polovinu, přičemž však horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok. (12)

Pokud k šikanování došlo v průběhu vyučování, nese plnou odpovědnost škola. Prokáže-li se zanedbání ředitele školy nebo některého pedagoga, může být právně nebo pracovněprávně potrestán. Na školském zařízení lze v oprávněných případech požadovat i náhradu škody vzniklé v důsledku šikany. (37)

Šikanování jako multifaktorový jev, vycházející z celé řady příčin, zasahující celou osobnost zúčastněných i fungování sociální skupiny, může být nahlíženo z různých úhlů. Můžeme jej například sledovat:

- z trestně právního pohledu jako jev zásadně narušující lidská práva
- z psychologického pohledu jako projev patologických sociálních vztahů

Trestní právo skutkovou podstatu šikanování nezná. Jednání bývá nejčastěji posuzováno podle trestního zákona jako vydírání, omezování osobní svobody, útisk, případně jiné skutky.(51)

2. Cíle práce a hypotézy

2.1 Cíle práce

Cílem diplomové práce je zmapovat výskyt šikany u žáků 4.tříd ZŠ v ČB, monitorovat informovanost žáků o šikaně a jejich zkušenosti s tímto jevem a popsat zajímavé způsoby, metody prevence šikany na základních školách. Cíl byl stanoven na základě studia sekundárních zdrojů vztahujících se k problematice šikany a na základě zjištěných informací o zvyšujícím se počtu dětí, které se s šikanou setkaly.

2.2 Hypotézy

Hypotéza č.1: Šikana se vyskytuje i v nejnižších ročnících základních škol, žáci se s šikanou setkají ještě před nástupem na 2.stupeň ZŠ.

Hypotéza č.2: Žákům chybí informovanost o možných způsobech řešení situace, kdy jsou sami či jejich blízcí obětí šikany.

Hypotéza č.3: Osobní zkušenosti se šikanou má víc než polovina žáků 4.tříd ZŠ.

3. Metodika

3.1 Použité metody a techniky sběru dat

Pro zmapování současného stavu zvolené problematiky byla použita sekundární analýza dat, obsahová analýza zdrojů zabývajících se problematikou šikany. Pro sběr primárních dat byl využit kvantitativní výzkum, jeho metodou bylo dotazování, technika dotazníku – 22 otázek, rozdaný žákům 4.tříd a metodický postup pro učitele při zadávání dotazníku. S vyučujícími byl veden polořízený rozhovor. U dotazníku měl respondent uvedené pokyny pro vyplnění. Výhodou dotazníku je anonymita, získání odpovědí od všech žáků, získání většího množství informací, které se dobře vyhodnocují. Nevýhodou je skutečnost, že odpovědi mohou být zkreslené ať již záměrně, či z důvodu nepochopení otázky. Další nevýhodou je skutečnost, že nemáme možnost sledovat neverbální komunikaci dotazovaných a že tito nemusí zodpovědět všechny otázky. Dotazník tvořilo 22 otázek, které byly zaměřeny na zjištění, zda žáci ví, co je šikana, jestli se s ní setkali, jak probíhala, jaká by navrhovali řešení pro snížení výskytu šikany a na koho by se obrátili ve snaze šikanu řešit. Pro porovnání získaných informací u cílových souborů jsem zvolila grafy.

Polořízený rozhovor zjišťoval, jak vidí učitelé situaci okolo šikany ve škole. Zda se u nich vyskytuje a v jakém množství se o ní dozvídají, jak postupují v případě zjištěné šikany.

3.2 Charakteristika zkoumaného souboru

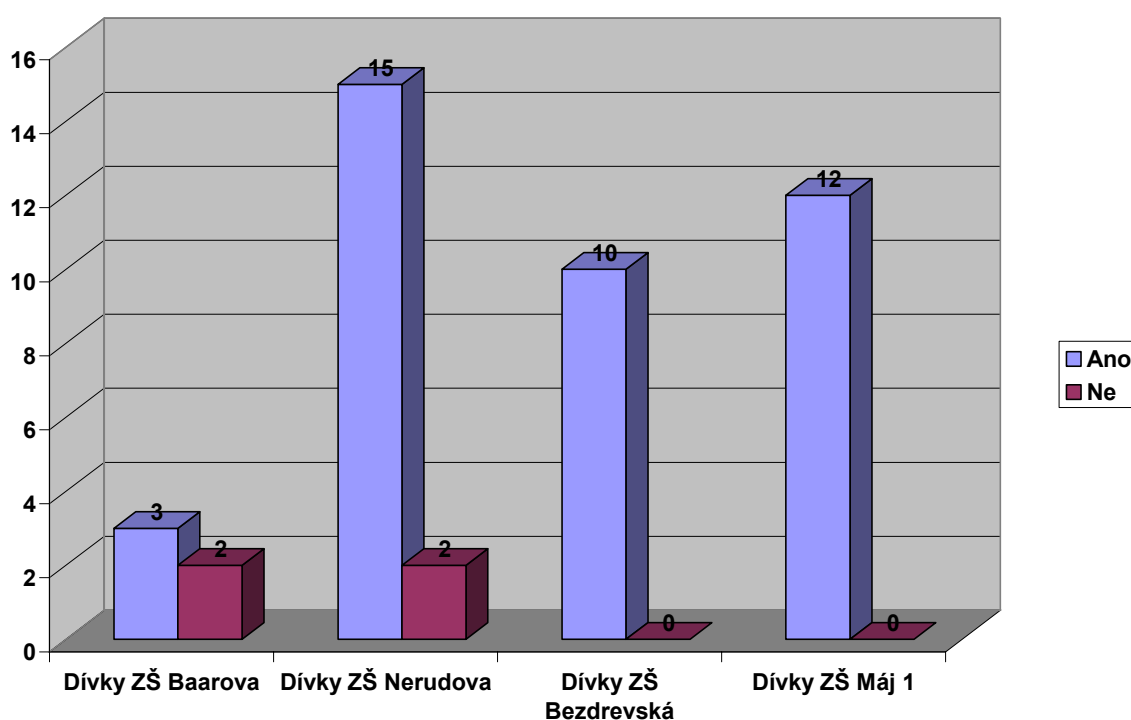
Sledovaný soubor tvořili žáci ze čtyř základních škol v Českých Budějovicích a jejich učitelé. Výzkum probíhal v Českých Budějovicích na Základních školách Baarova, Nerudova, Bezdrevská a Máj 1. Rozdáno bylo 99 dotazníků, přičemž návratnost tvořilo dotazníků 92.

Cílovou dotazovanou skupinu v ZŠ Baarova tvořilo 19 dětí, dotazník jich vyplnilo 16. Z toho 5 dívek a 11 chlapců. Ve 4.A ZŠ Nerudova je 29 dětí, dotazník vyplnily všechny děti. Tuto třídu navštěvuje 17 dívek a 12 chlapců. ZŠ Vltava má ve 4.B 25 dětí, dotazník vyplnilo 22 dětí, z toho 10 dívek a 12 chlapců. ZŠ Máj 1 navštěvuje 26 dětí, dotazník vyplnilo 25 dětí, 12 dívek a 13 chlapců. Dotazníky vyplnilo 44 dívek a 48 chlapců. Sběr dat probíhal v lednu 2009. Rozhovory byly vedeny s vyučujícími v dané třídě.

4. Výsledky

4.1 Výsledky dotazníku (v absolutních hodnotách)

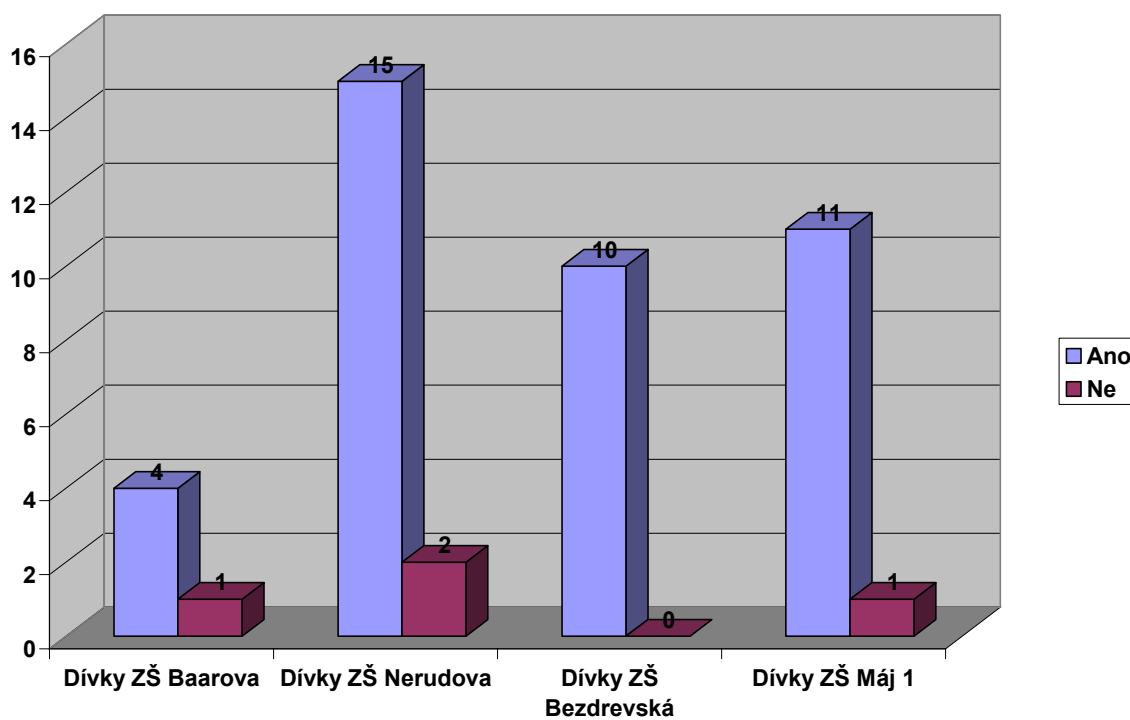
Graf 1: Jsi ráda v této třídě?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 1 dívky jednotlivých ZŠ odpovídaly na otázku, zda jsou rády ve své třídě. Tři dívky ze ZŠ Baarova odpověděly ano, dvě uvedly, že ne. Patnáct dívek navštěvujících ZŠ Nerudova odpovědělo ano, zbylé dvě ne. Všech deset dívek ze ZŠ Bezdrevská uvedly jako odpověď ano, stejně tak odpovědělo dvanáct dívek ze ZŠ Máj.

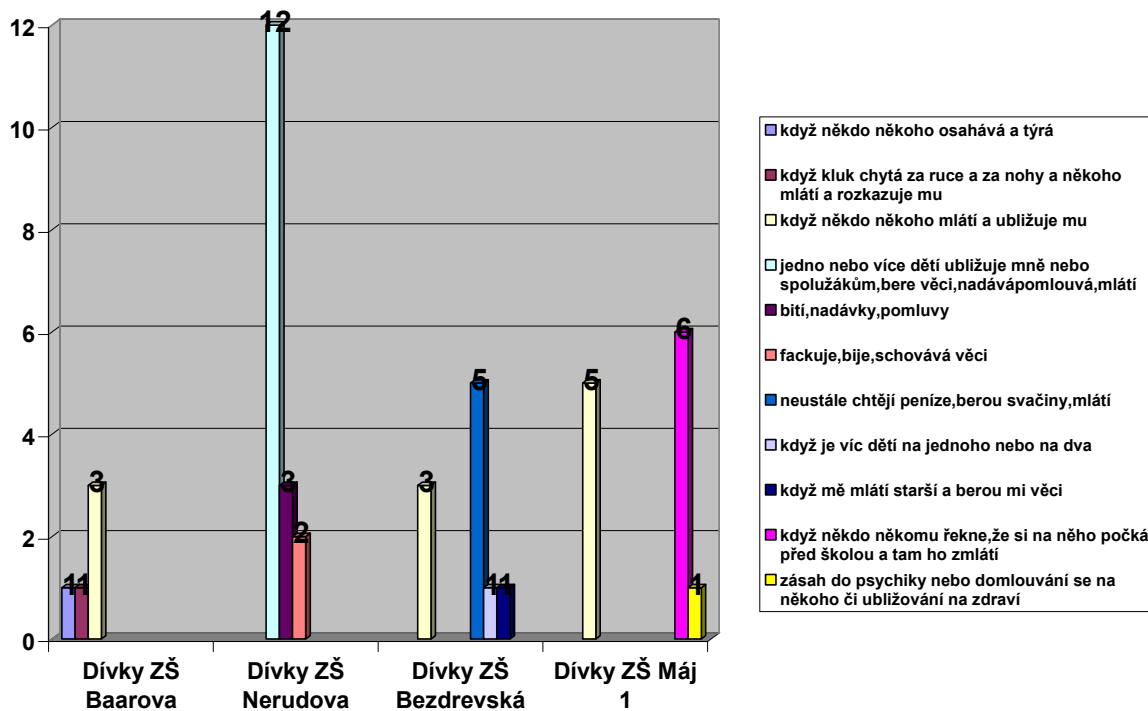
Graf 2: Víš, co je šikana?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 2 odpovídaly dívky na otázku, zda vědí, co je šikana. Čtyři dívky ze ZŠ Baarova odpověděly ano, jedna dívka ne. Dívky ze ZŠ Nerudova 15x odpověděly ano, dvakrát ne. Všech deset dívek ze ZŠ Bezdrevská odpovědělo ano. Žákyně ZŠ Máj uvedly 11x ano, 1x ne.

Graf 3: Napiš svými slovy, co je šikana

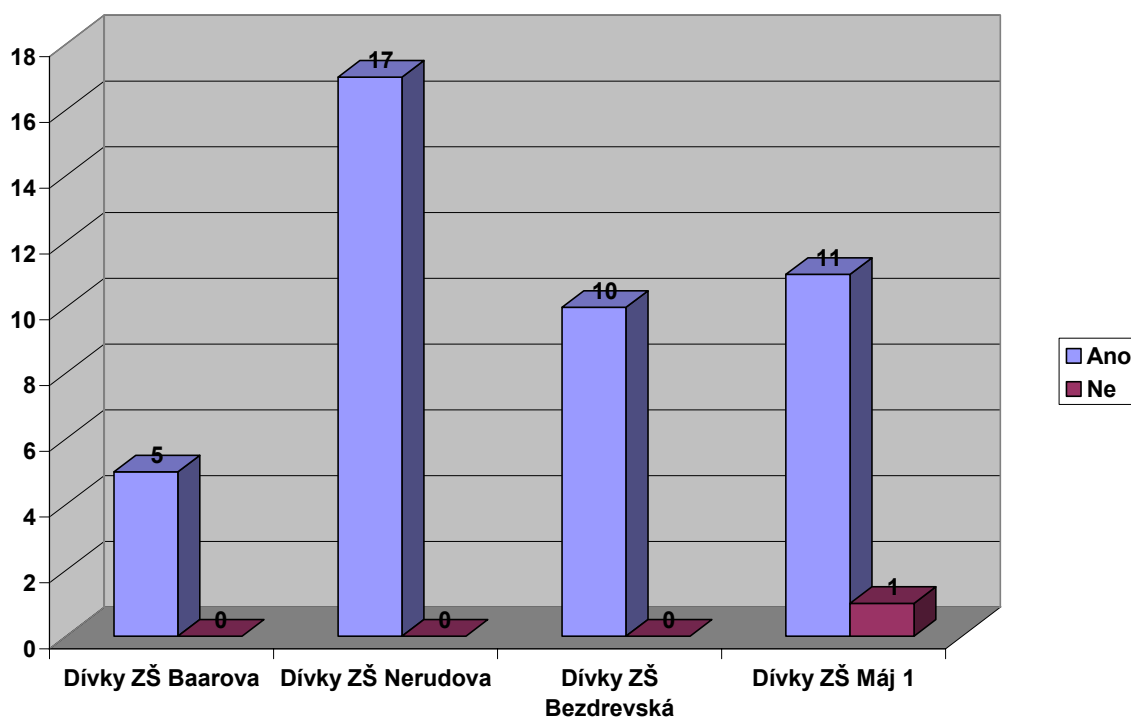

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 3 tři dívky ze ZŠ Baarova považují za šikanu, když někdo někoho mlátí a ubližuje mu. Jedna dívka chápe šikanu, když někdo někoho osahává a týrá a poslední dívka ze ZŠ Baarova chápe šikanu jako chytání za ruce a za nohy, mlácení a rozkazování. Dvanáct dívek ZŠ Nerudova za šikanu považuje, když jedno nebo více dětí ubližuje jim nebo spolužákům, bere věci, nadává, pomlouvá a mlátí. Tři dívky v ZŠ Nerudova jako šikanu označují bití, nadávky a pomluvy. Fackování, bití a schovávání věcí je považováno za šikanu dvěma dívkama ze ZŠ Nerudova. Dívky ze ZŠ Bezdrevská pětkrát jako šikanu uvedly neustálé žádání o peníze, braní svačiny a mlácení. Když někdo někoho mlátí a ubližuje mu popsaly tři dívky. Jedna uvedla, že šikana je, když je víc dětí na jednoho nebo na dva a poslední dívka ze ZŠ Bezdrevská za

šikanu považuje, když starší mlátí mladší a berou jim věci. Šest dívek ze ZŠ Máj šikanu popsalo, když někdo někomu řekne, že si na něho počká před školou a tam ho zmlátí. Když někdo někoho mlátí a ubližuje mu uvedlo pět dívek a poslední dívka popsala šikanu jako zásah do psychiky nebo domlouvání se na někoho či ubližování na zdraví.

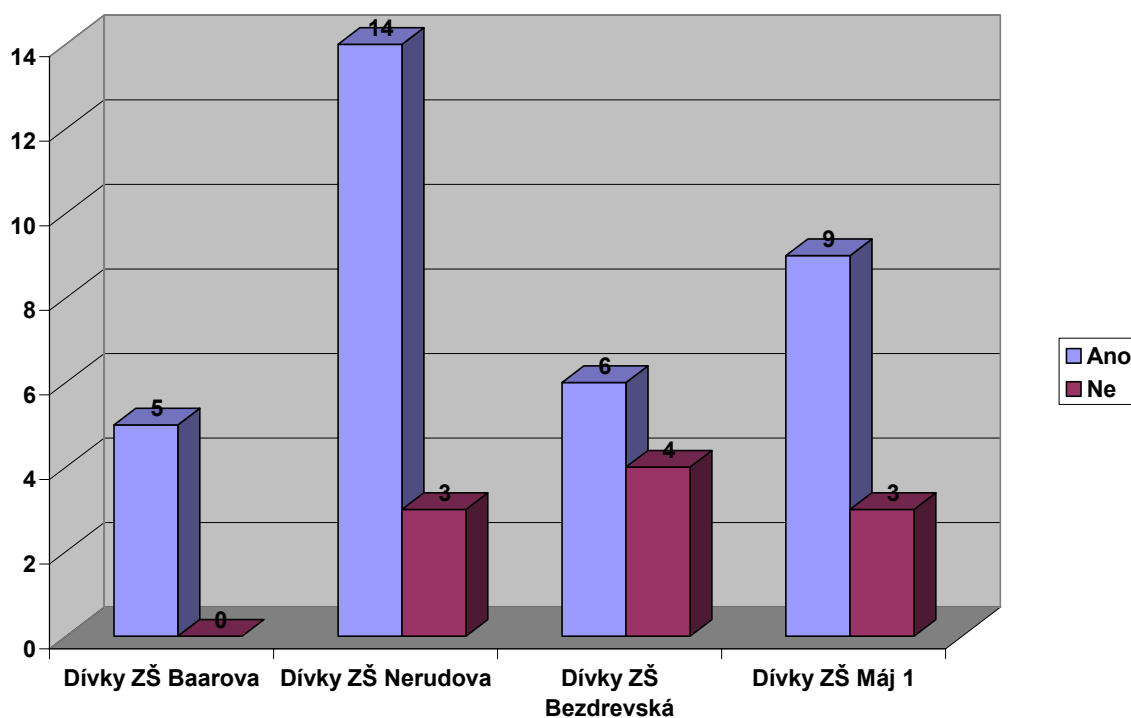
Graf 4: Máš ve třídě dobrého kamaráda?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 4 dívky odpovídaly na otázku, zda mají ve třídě dobrého kamaráda. Všech pět dívek ze ZŠ Baarova odpovědělo, že ano. Všechny dívky ZŠ Nerudova odpověděly ano. Deset dívek ze ZŠ Bezdrevská mají ve třídě kamaráda. Jedenáct dívek ze ZŠ Máj odpovědělo ano, jedna odpověděla ne.

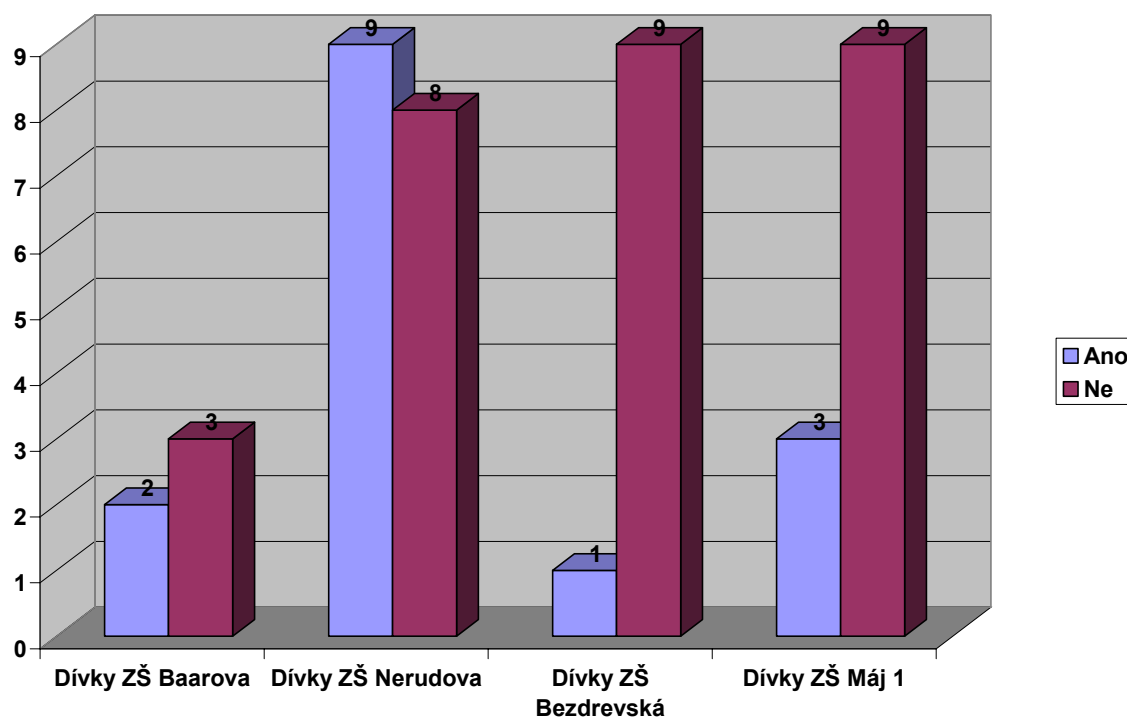
Graf 5: Patříš ve třídě do nějaké party?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 5 zobrazuje odpovědi respondentek na otázku, zda patří ve třídě do nějaké party. Všechny dívky ze ZŠ Baarova uvedly, že ano. Na ZŠ Nerudova odpovědělo ano čtrnáct dívek, ne uvedly tři dívky. Šest dívek ze ZŠ Bezdrevská uvedlo ano, čtyři odpověděly ne. Devět dívek navštěvujících ZŠ Máj uvedlo ano, tři dívky ne.

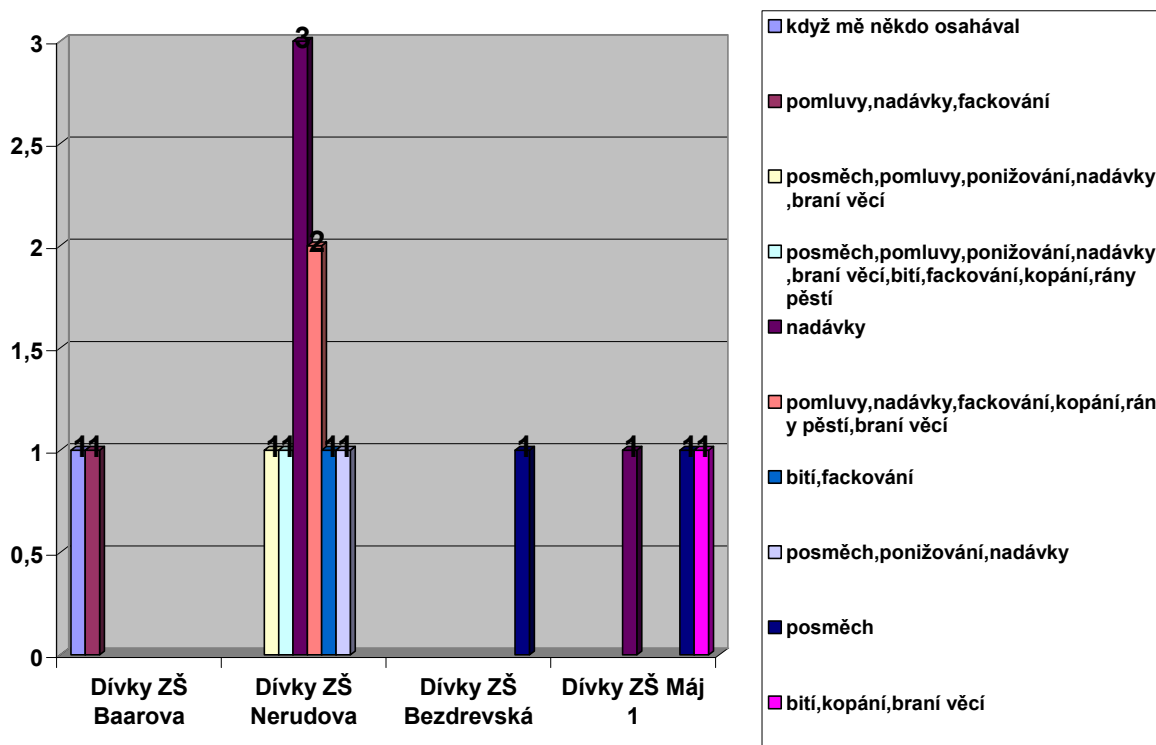
Graf 6: Ublížíval/ubližuje někdo ze třídy tobě?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 6 ukazuje, že dvěma dívkám ze ZŠ Baarova někdo ze třídy ubližuje nebo ubližoval, tři dívky na tuto otázku odpověděly ne. Devět dívek ze ZŠ Nerudova odpovědělo ano, osm dívek odpovědělo ne. Na ZŠ Bezdrevská pouze jedné dívce někdo ze třídy ubližoval nebo ubližuje, devět dívek odpovědělo ne. Na ZŠ Máj odpověděly tři dívky ano, devět jich odpovědělo ne.

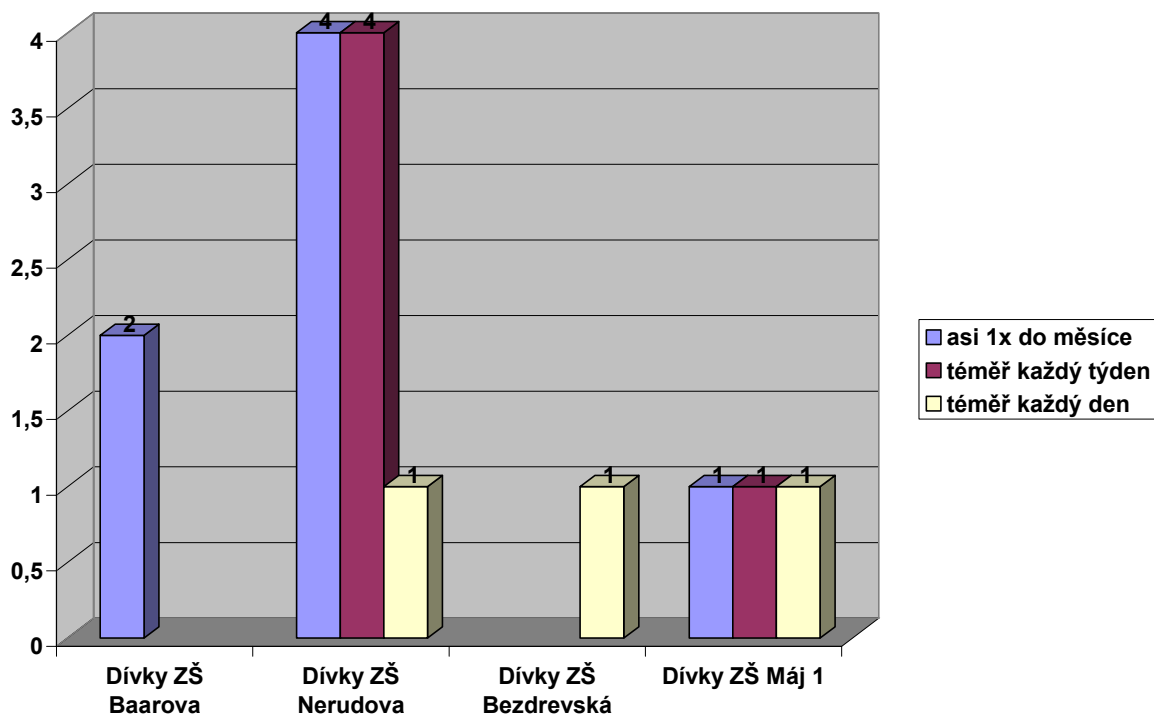
Graf 7: Jak ti ubližují/ubližovali?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 7 znázorňuje odpovědi respondentek na otázku jak ti ubližují/ubližovali? Jednu z dívek ze ZŠ Baarova někdo osahával, druhá dívka zažila pomluvy, nadávky a fackování. Tři dívky ze ZŠ Nerudova byly terčem nadávek, dvě dívky zažily pomluvy, nadávky, fackování, kopání, rány pěstí a braní věcí. Jedné dívce se posmívali, pomlouvali ji, ponižovali, nadávali, brali věci. Další žákyni se posmívali, pomlouvali, ponižovali ji, nadávali, brali věci, bili, fackovali ji, kopali, utržila i rány pěstí. Další dívku bili a fackovali. A poslední žákyně zažila posměch, ponižování a nadávky. Jediná dívka ze ZŠ Bezdrevská zažila šikanu ve formě posměchu. Dívce ze ZŠ Máj nadávali, další dívce se posmívali a třetí dívka zažila bití, kopání a braní věcí.

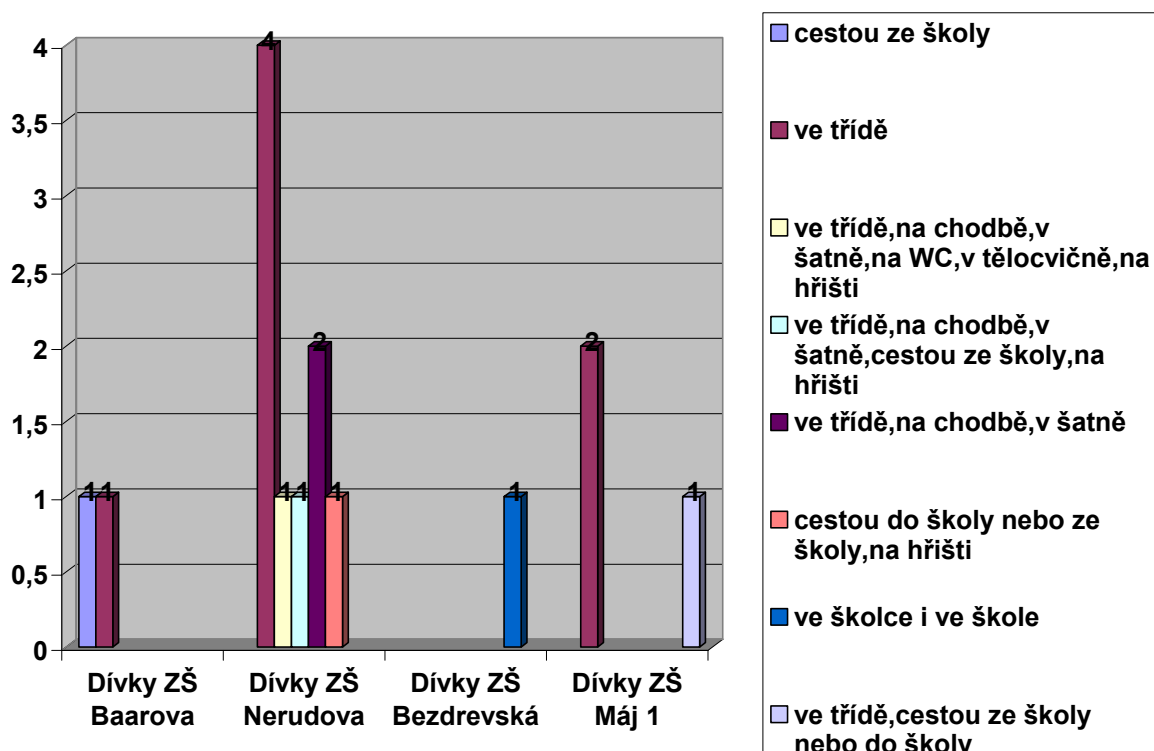
Graf 8: Jak často ti je/bylo ubližováno?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 8 jsou odpovědi dívek na otázku, jak často jim bylo ubližováno. Oběma dívkám ze ZŠ Baarova někdo ubližoval asi jednou do měsíce. Stejně tak čtyřem dívkám ze ZŠ Nerudova, čtyřem dívkám bylo ubližováno téměř každý týden a jedné dívce téměř každý den. Jediné šikanované dívce ze ZŠ Bezdrevská bylo ubližováno téměř každý den. Dívce ze ZŠ Máj bylo ubližováno asi jednou do měsíce, další dívce téměř každý týden a třetí dívce téměř každý den.

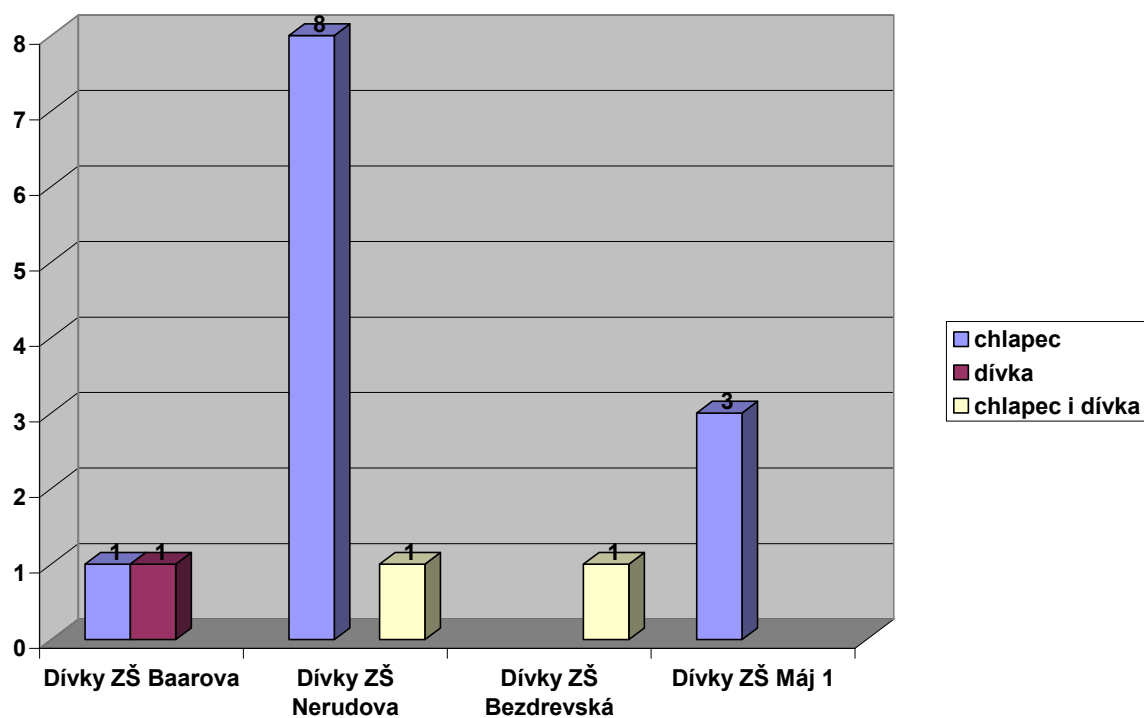
Graf 9: Kde ti je/bylo ubližováno?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 9 je popsáno, kde bylo dívkám nejčastěji ubližováno. Jedné žákyni ZŠ Baarova nejčastěji cestou ze školy, druhé dívce ve třídě. Čtyřem dívkám ze ZŠ Nerudova ve třídě, dvěma žákyním ve třídě, na chodbě nebo v šatně, jedné dívce ve třídě, na chodbě, v šatně, na WC, v tělocvičně či na hřišti. Další z dívek ve třídě, na chodbě, v šatně, cestou ze školy, na hřišti a poslední z dívek cestou ze školy či do školy nebo na hřišti. Žákyně ZŠ Bezdrevská se s šikanou potýkala ve školce i ve škole. Dvě žákyně ZŠ Máj zažily šikanu pouze ve třídě. Poslední ve třídě, cestou ze školy nebo do školy.

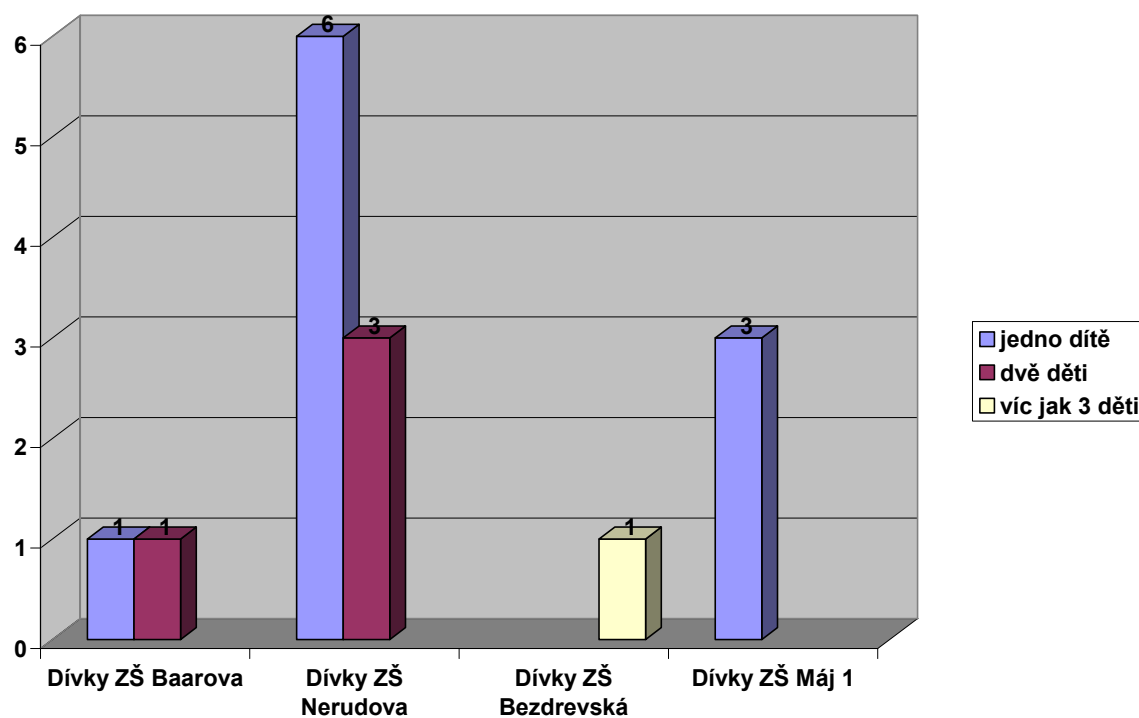
Graf 10: Ten, kdo ti ubližuje/ubližoval, je chlapec nebo dívka?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 10 znázorňuje, že jedné dívce ze ZŠ Baarova ubližoval chlapec, druhé dívce ubližovala dívka. Osm dívek ze ZŠ Nerudova zažilo šikanu od chlapců. Jednu dívku šikanovali chlapec i dívka. Dívce ze ZŠ Bezdrevská bylo ubližováno chlapcem i dívkou. Tři dívky ze ZŠ Máj byly šikanovány chlapcem i dívkou.

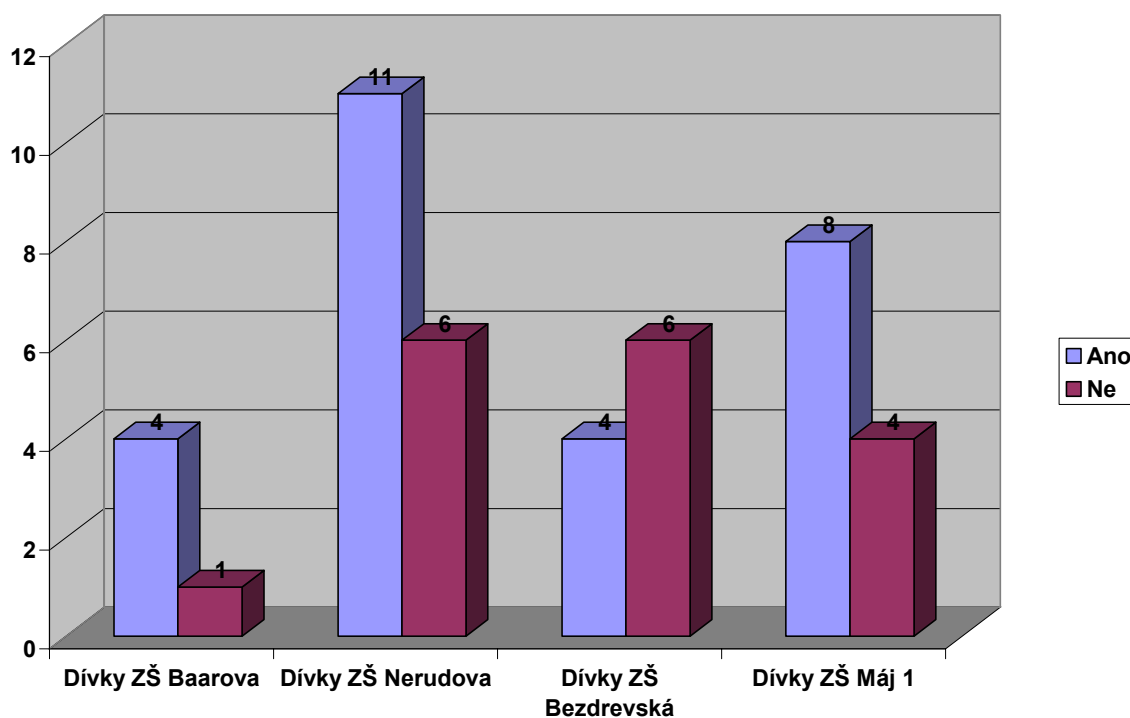
Graf 11: Kolik dětí najednou ti ubližuje/ubližovalo?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 11 respondenty odpovídaly na otázku, kolik dětí najednou jim ubližovalo. Jedné dívce ze ZŠ Baarova ubližovalo jedno dítě, druhé dívce ubližovaly dvě děti. Šest dívek ze ZŠ Nerudova bylo šikanováno jedním dítětem, tři dívky byly obtěžovány dvěma dětmi. Žákyně ZŠ Bezdrevské byla šikanována více jak třemi dětmi. Tři žákyně ze ZŠ Máj byly obtěžovány jedním dítětem.

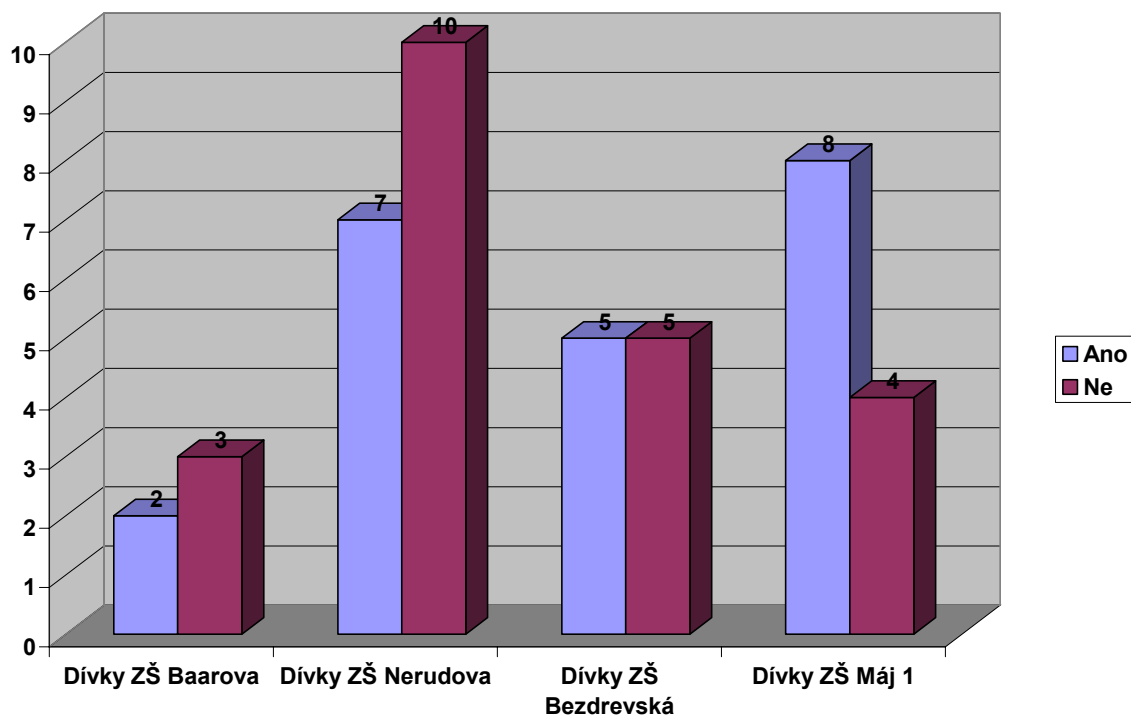
Graf 12: Viděla jsi, že je ubližováno tvému spolužákovi jinými spolužáky ze školy?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 12 shrnuje výsledky odpovědí na otázku, zda dívky viděly, že je ubližováno jejich spolužákovi jinými spolužáky ze školy. Čtyři dívky ze ZŠ Baarova uvedly ano, jedna odpověděla ne. Žákyně ZŠ Nerudova odpověděly 11x ano, 6x ne. Čtyři dívky ZŠ Bezdrevská uvedly ano, šest dívek napsalo ne. Osm žákyň ZŠ Máj odpovědělo ano, čtyři uvedly ne.

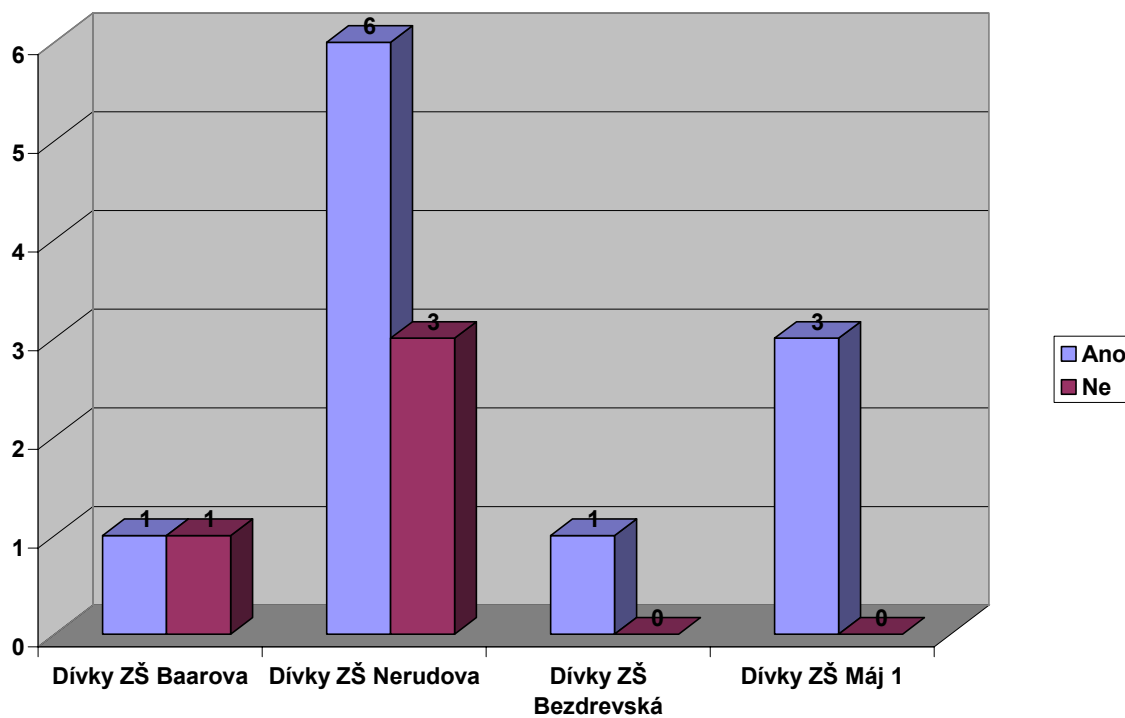
Graf 13: Řekla jsi někomu o tom, že je tobě nebo někomu jinému ubližováno?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 13 jsou odpovědi na otázku, zda dívky řekly někomu o tom, že je jim nebo druhým ubližováno. Dvě dívky ze ZŠ Baarova odpověděly ano, tři odpověděly ne. Dívky ze ZŠ Nerudova odpověděly 7x ano a 10x ne. Pět dívek ze ZŠ Bezdrevská odpovědělo ano, pět dívek odpovědělo ne. Osm žákyň ze ZŠ Máj napsalo ano, čtyři odpověděly ne.

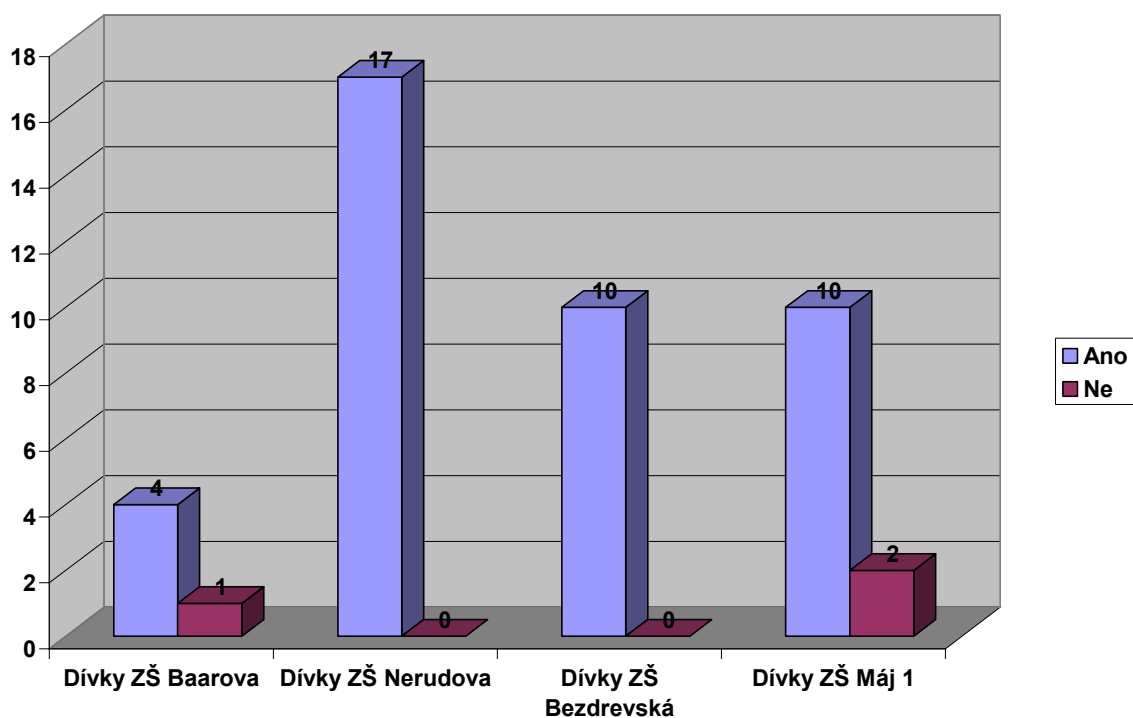
Graf 14: Řekla jsi o tom, že ti někdo ubližuje, rodičům?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 14 zobrazuje počet respondentek, které odpovídaly na otázku, zda řekly o tom, že jim někdo ubližuje, rodičům? Jedna dívka ze ZŠ Baarova odpověděla ano, jedna odpověděla ne. Šest žákyň ZŠ Nerudova uvedlo jako odpověď ano, tři dívky o tom rodičům neřekly. Šikanovaná dívka ze ZŠ Bezdrevská se rodičům svěřila. Tři dívky ze ZŠ Máj odpověděly ano.

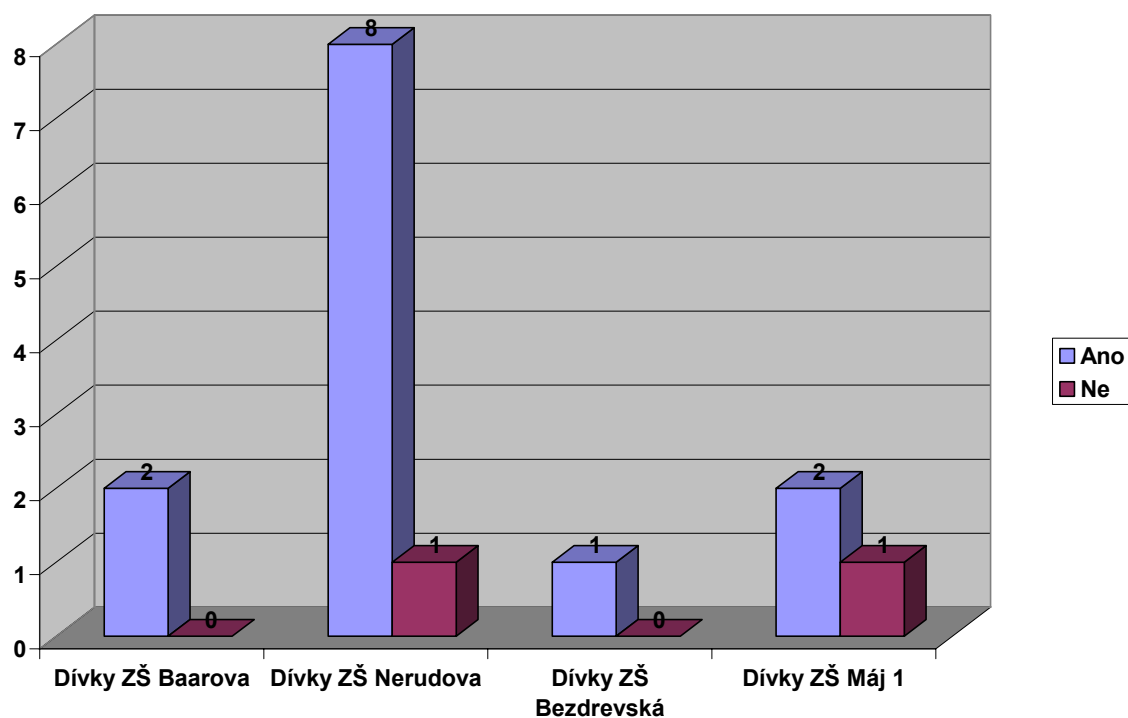
Graf 15: Myslíš si, že je dobrý nápad požádat o pomoc při řešení šikany učitele?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 15 shrnuje odpovědi na otázku, zda si dívky myslí, že je dobrý nápad požádat o pomoc při řešení šikany učitele? Čtyři dívky ze ZŠ Baarova uvedly, že ano. Pouze jedna dívka odpověděla ne. Všechny 17 žákyně ZŠ Nerudova odpověděly ano. Deset dívek v ZŠ Bezdrevská uvedlo ano. Deset dívek ze ZŠ Máj by učitele požádalo, dvě dívky by se na učitele s prosbou o pomoc neobrátily.

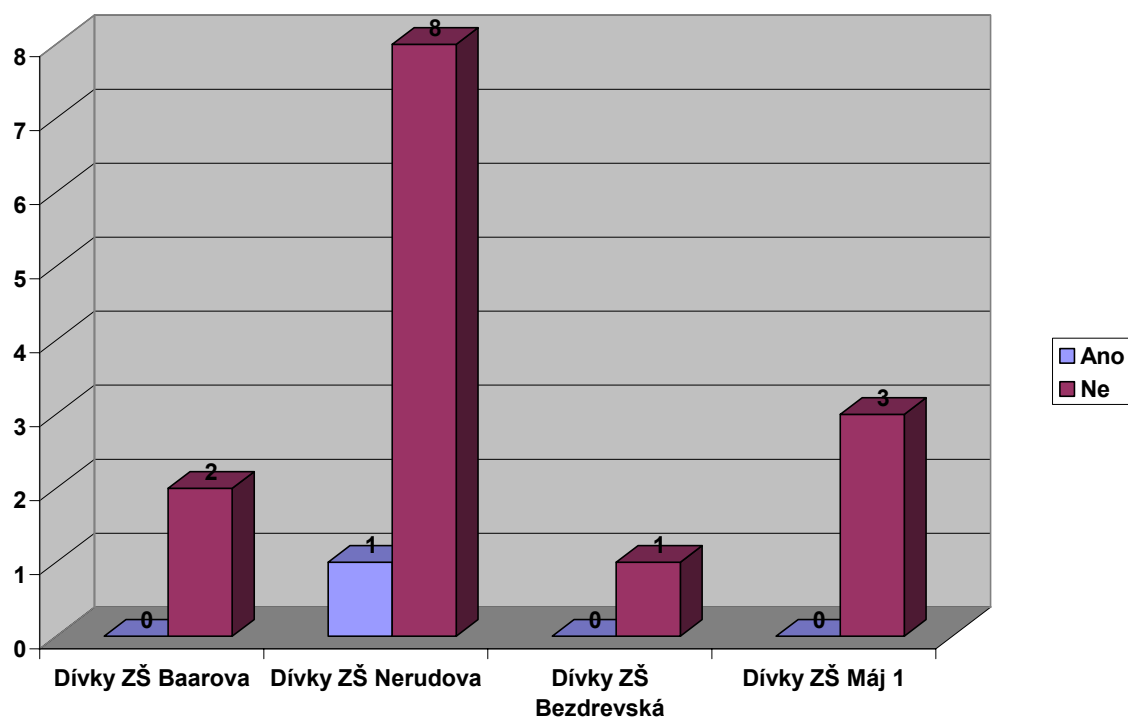
Graf 16: Pomohl ti ten, komu jsi to řekla?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 16 jsou znázorněny odpovědi na otázku, zda jim pomohl ten, komu se dívky svěřily. Obě dívky ze ZŠ Baarova se pomoci dočkaly. Osm dívek ze ZŠ Nerudova odpovědělo ano, pouze jedna dívka odpověděla ne. Žákyně ZŠ Bezdrevská odpověděla ne. Dvě dívky navštěvující ZŠ Máj 1 odpověděly ano, jedna dívka uvedla jako odpověď ne.

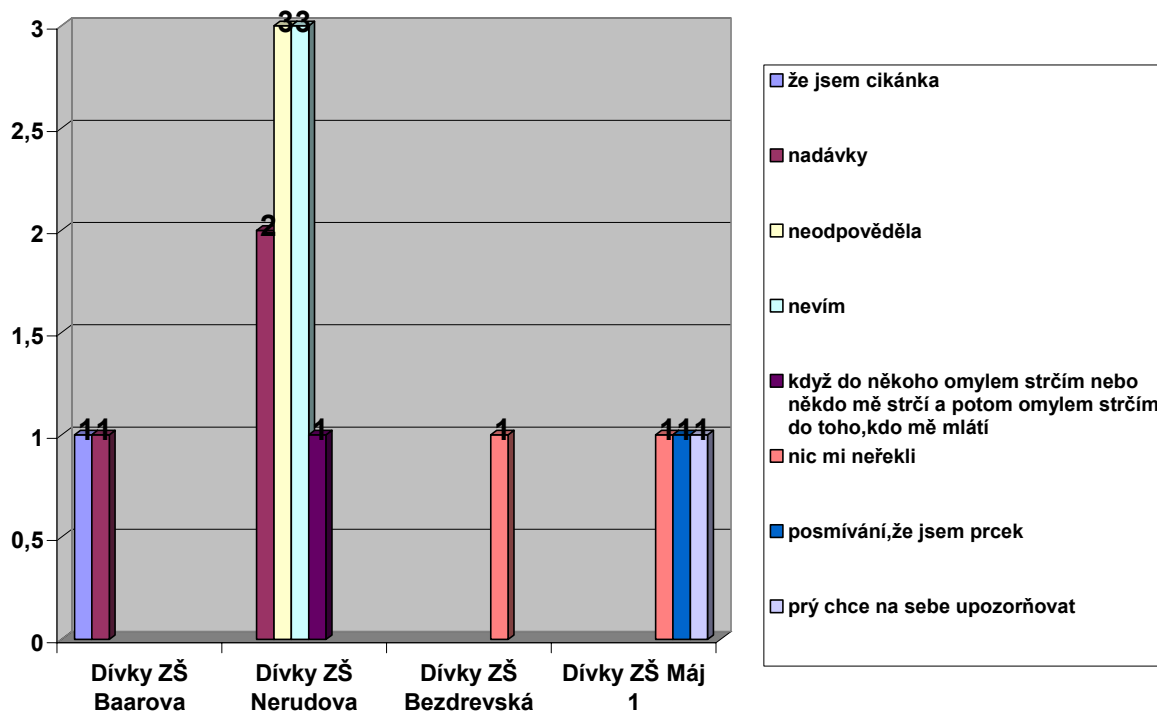
Graf 17: Jsi sama, komu ve třídě nebo ve škole ubližují?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 17 na otázku, zda jsou dívky jediné komu je ubližováno, dvě žákyně ZŠ Baarova odpověděly ne. Pouze jedna dívka ze ZŠ Nerudova uvedla ano, zbylých osm dívek odpovědělo ne. Žákyně ZŠ Bezdrevská odpověděla ne. Tři dívky ze ZŠ Máj odpověděly ne.

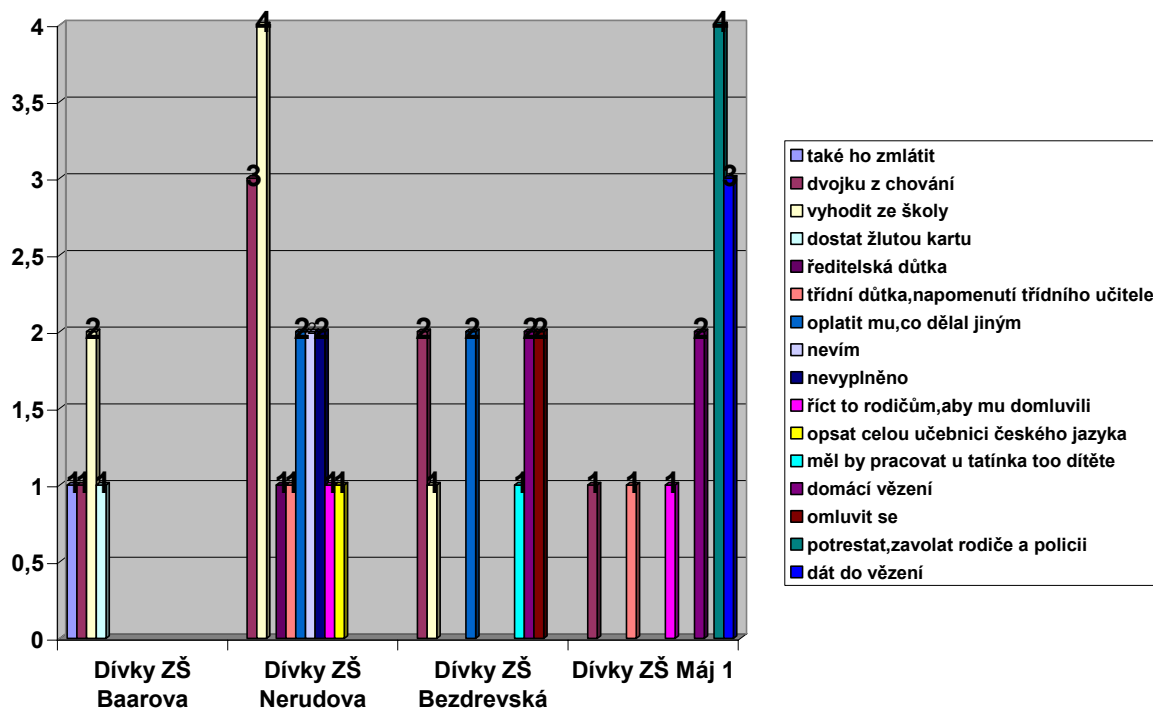
Graf 18: To, že ti někdo ubližuje/ubližoval, není správné, a jistě myslíš na to, proč tohle trápení máš zrovna ty. Řekli ti, proč ti ubližují?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 18 znázorňuje odpovědi na otázku, zda obětem agresori řekli, proč je šikanují. Žákyně ZŠ Baarova uvedla, že jí nadávali, že je cikánka. Druhé dívce nadávali. Tři dívky ze ZŠ Nerudova neodpověděly, tři dívky odpověděly nevím, dvěma dívkám nadávali, jedné dívce řekli, že když do někoho omylem strčím nebo někdo strčí mě a potom omylem strčím do toho, kdo mě mlátí. Žákyni ZŠ Bezdrevská neřekli nic. Dívce ze ZŠ Máj se posmívali, že je prcek, druhé dívce neřekli nic a třetí šikanované dívce řekli, že prý chce na sebe upozorňovat.

Graf 19: Jak si myslíš, že by měl být potrestán někdo, kdo ubližuje jiným?

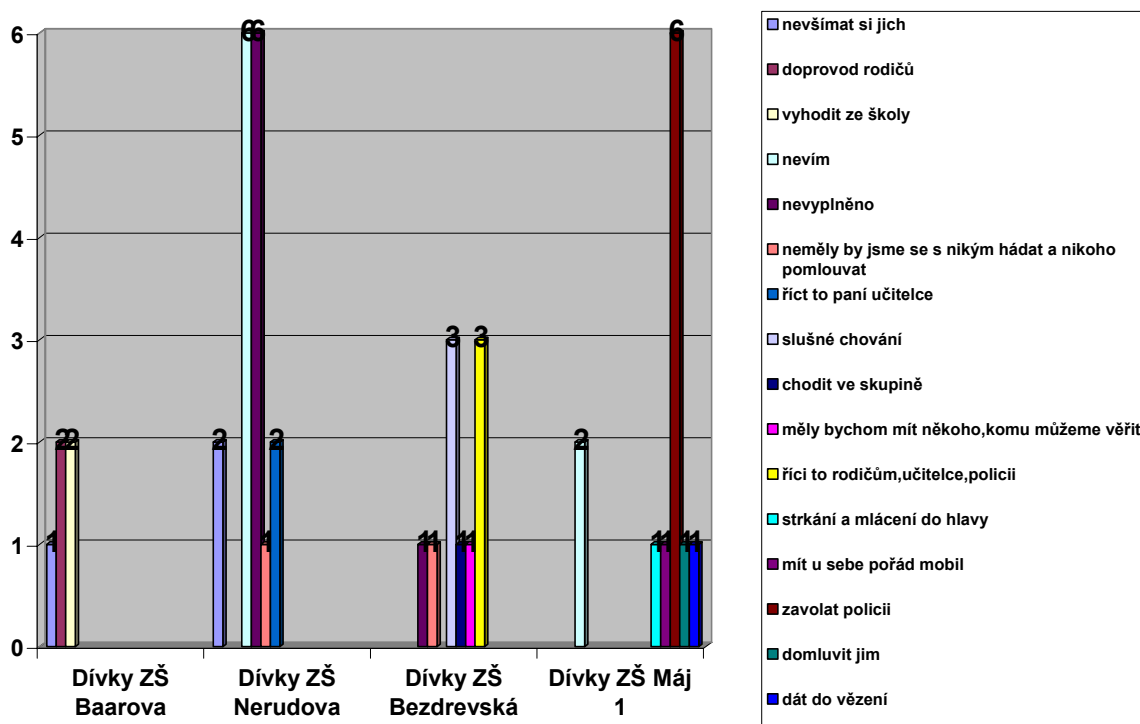

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 19 je zodpovězena otázka, jak by měl být potrestán někdo, kdo ubližuje jiným. Dvě dívky ze ZŠ Baarova navrhuje vyhodit agresora ze školy. Jedna dívka by udělila dvojkou z chování, další dívka navrhuje také ho zmlátit a poslední žákyně by jim dala žlutou kartu. Čtyři žákyně ZŠ Nerudova by ho vyhodily ze školy, tři dívky by udělily dvojkou z chování, dvě dívky by jim oplatily to, co dělají jiným, dvě dívky nevyplnily otázky, dvě žákyně odpověděly nevím, jedna dívka by udělila ředitelskou důtku, jedna z dívek navrhuje napomenutí třídního učitele či třídní důtku, jedna dívka doporučuje říci to rodičům, aby mu domluvili a jedna dívka navrhuje opsat celou učebnici českého jazyka. Dvě žákyně ZŠ Bezdrevská by udělily dvojkou z chování, dvě dívky by oplatily, co dělali jiným, dvě dívky by daly domácí vězení, dvě dívky by doporučovaly omluvit se, jedna dívka by agresora vyhodila ze školy a jedna žákyně navrhuje, že by měl

agresor pracovat u tatínka toho dítěte. Čtyři žákyně ZŠ Máj doporučují potrestat, zavolat rodiče a policii, tři dívky by agresora umístily do vězení, dvě dívky by nařídily domácí vězení, jedna dívka navrhuje, říci to rodičům, aby mu domluvili, jedna z dívek by udělila třídní důtku či napomenutí třídního učitele a jedna žákyně by udělila dvojku z chování.

Graf 20. Jak myslíš, že by se šikaně mohlo předcházet?

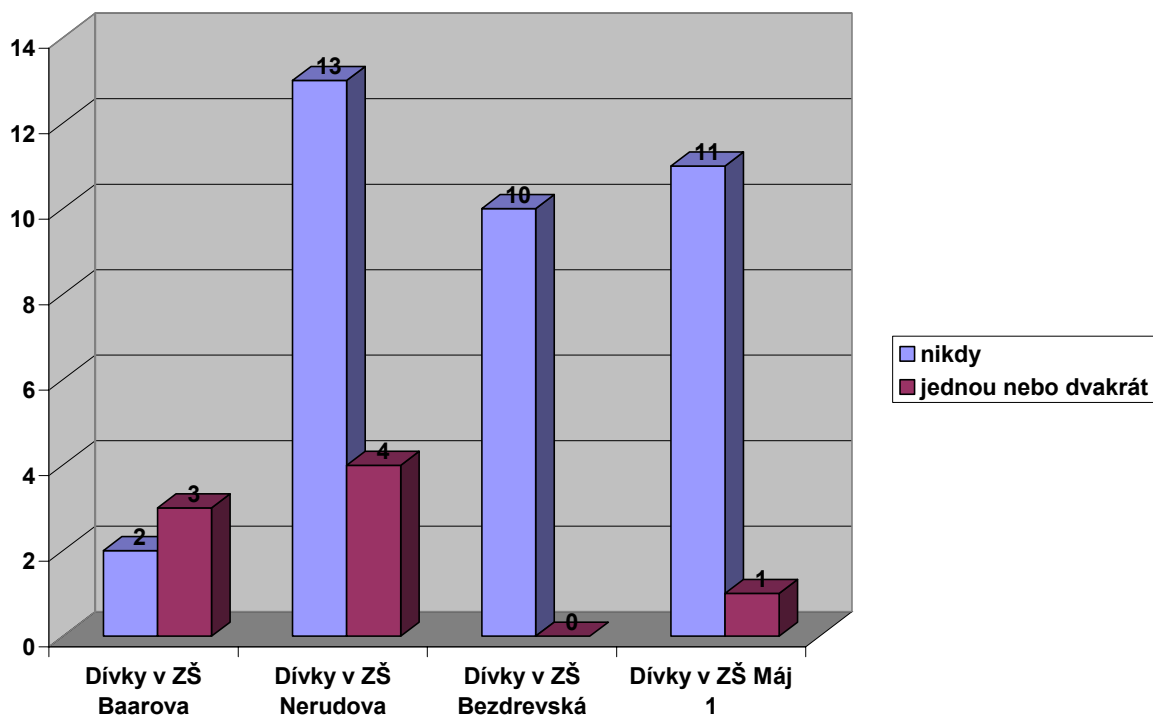

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 20 shrnuje návrhy řešení, jak by se šikaně mohlo předcházet. Dvě žákyně ZŠ Baarova doporučují doprovod rodičů, dvě dívky navrhují vyhodit ze školy, jedna dívka radí nevšímat si jich. Šest žákyň ZŠ Nerudova nevyplnilo, šest dívek odpovědělo nevím, dvě dívky radí nevšímat si jich, dvě dívky navrhují říci to paní učitelce a poslední žákyně ZŠ Nerudova uvádí, že by jsme se neměli s nikým hádat a nikoho pomlouvat. Tři žákyně ZŠ Bezdrevská radí říci to rodičům a policii, tři dívky by agresory naučily slušnému chování, jedna dívka nevyplnila, jedna dívka uvádí, že bychom se neměli s nikým hádat a nikoho pomlouvat, jedna dívka by doporučila chodit ve skupině a poslední dívka uvádí, že bychom měli mít někoho, komu můžeme věřit. Šest dívek ze ZŠ Máj by zavolalo policii, dvě dívky neví, jak poradit, jedna dívka navrhuje strkání a

mláčení do hlavy, jedna dívka radí mít u sebe pořad mobil, jedna z žákyň by jim domluvila a poslední dívka by je dala do vězení.

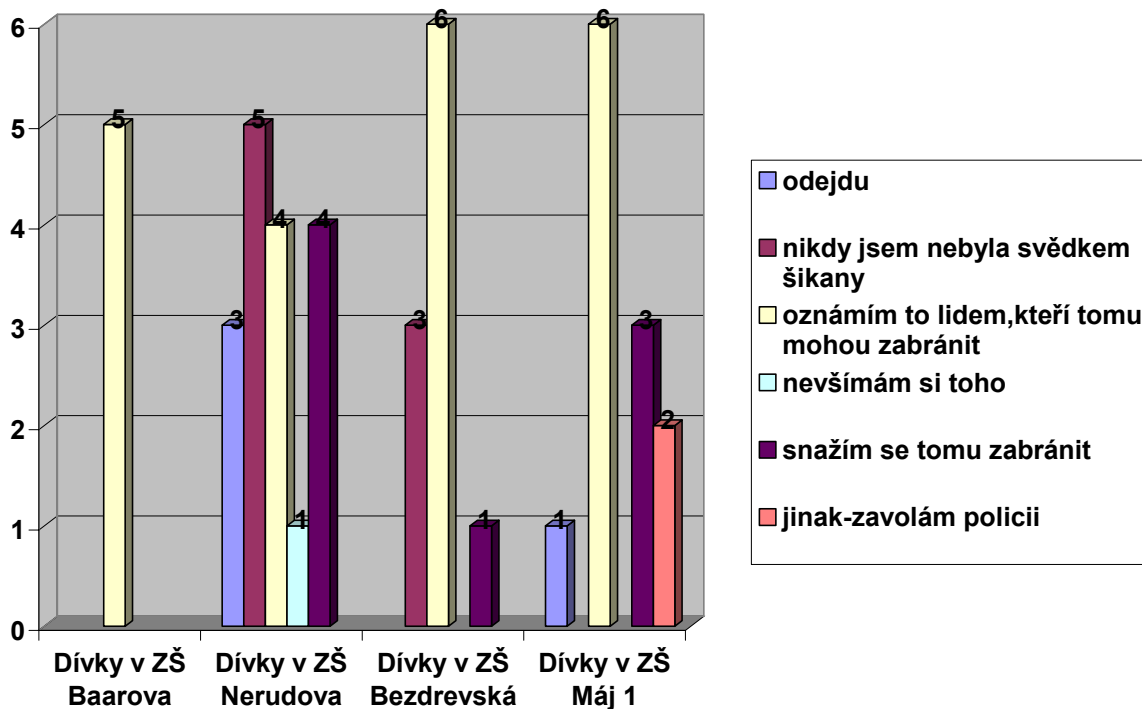
Graf 21: Ty sama ses někdy zúčastnila šikanování druhých osob?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 21 obsahuje odpovědi na otázku, zda se dívky někdy zúčastnily šikanování druhých. Dvě dívky ze ZŠ Baarova uvedly, že nikdy, tři dívky odpověděly jednou nebo dvakrát. Třináct žákyň ZŠ Nerudova nikdy, čtyři odpověděly, že jednou nebo dvakrát. Všech deset dívek navštěvujících ZŠ Bezdrevská uvedlo, že nikdy. Jedenáct dívek ZŠ Máj uvedlo, že nikdy, pouze jedna odpověděla, že jednou nebo dvakrát.

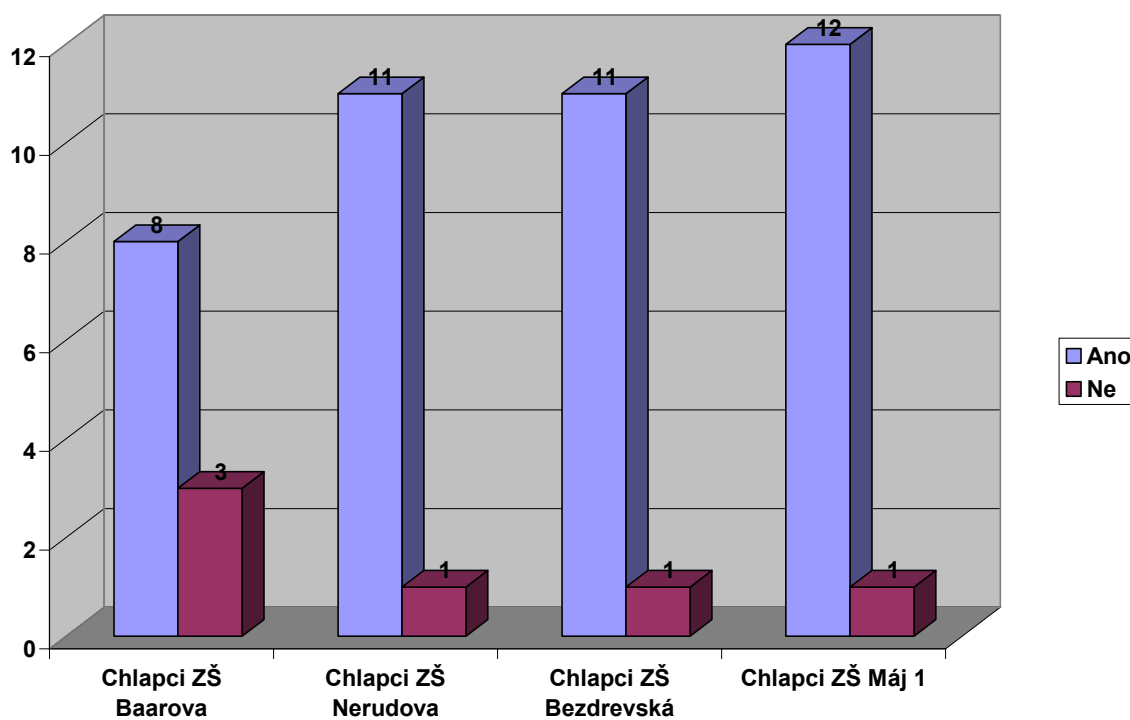
Graf 22. Jestliže v tvém okolí dojde k šikaně, jak na to reaguješ?

Zdroj: Vlastní výzkum

Jak dívky reagují na šikanu v okolí shrnuje graf 22. Všech pět zákyň ZŠ Baarova uvedlo, že to oznámí lidem, kteří tomu mohou zabránit. V ZŠ Nerudova pět dívek uvedlo, že nikdy nebyly svědkem šikany, čtyři dívky by se tomu snažily zabránit, tři by odešly a jedna by si toho nevšímala. Šest dívek navštěvujících ZŠ Bezdrevská by to oznámilo lidem, kteří tomu mohou zabránit, tři dívky nikdy nebyly svědkem šikany a jedna dívka by se snažila tomu zabránit. Dívky ze ZŠ Máj šestkrát odpověděly, že by to oznámily lidem, kteří tomu mohou zabránit, tři dívky by se tomu snažily zabránit, dvě dívky by zavolaly policii a jedna z dívek by odešla.

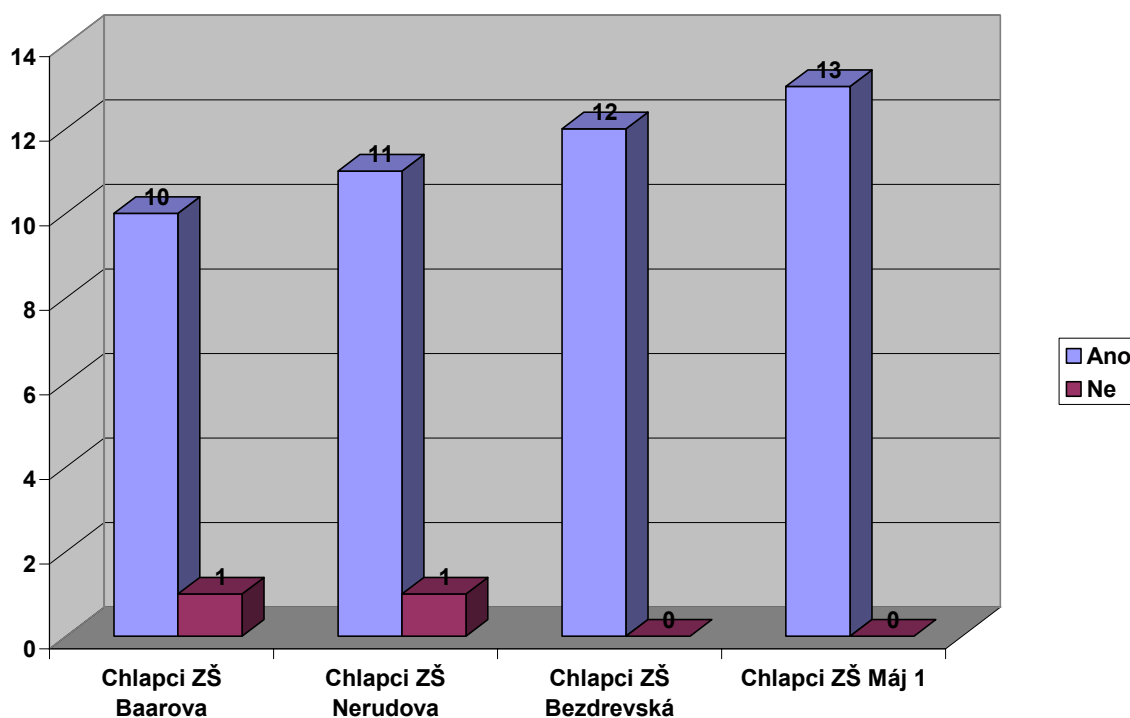
Graf 23: Jsi rád v této třídě?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 23 je popsáno, zda jsou chlapci rádi ve své třídě. Osm chlapců ze ZŠ Baarova uvedlo, že ano, tři chlapci odpověděli ne. Jedenáct žáků ZŠ Nerudova odpovědělo ano, pouze jeden odpověděl ne. Chlapci ze ZŠ Bezdrevská uvedli 11x ano, pouze 1x ne. Chlapci navštěvující ZŠ Máj 12x odpověděli ano, 1x ne.

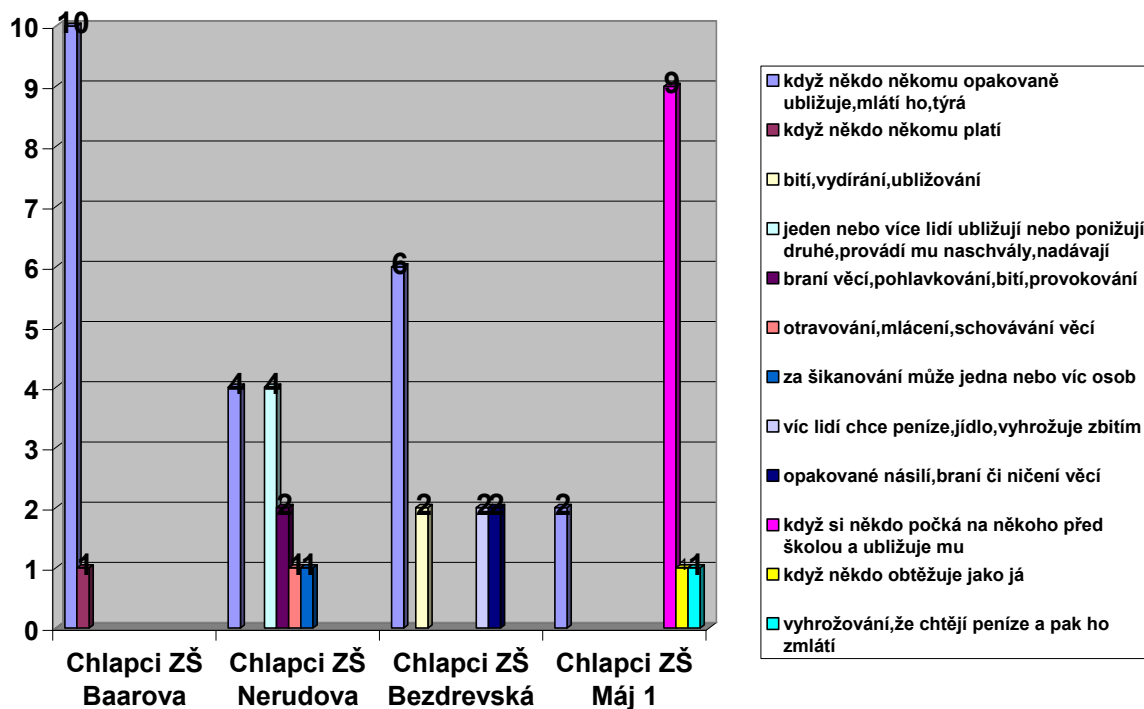
Graf 24: Víš, co je šikana?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 24 shrnuje zjištění, zda chlapci vědí, co je šikana. Deset žáků ze ZŠ Baarova uvedlo, že ví, jeden chlapec odpověděl, že neví. Jedenáct chlapců ze ZŠ Nerudova odpovědělo ano, pouze jeden odpověděl ne. Všech dvanáct žáků ZŠ Bezdrevská odpovědělo ano. Třináct chlapců ze ZŠ Máj uvedlo, že ví, co je šikana.

Graf 25: Napiš svými slovy, co je šikana

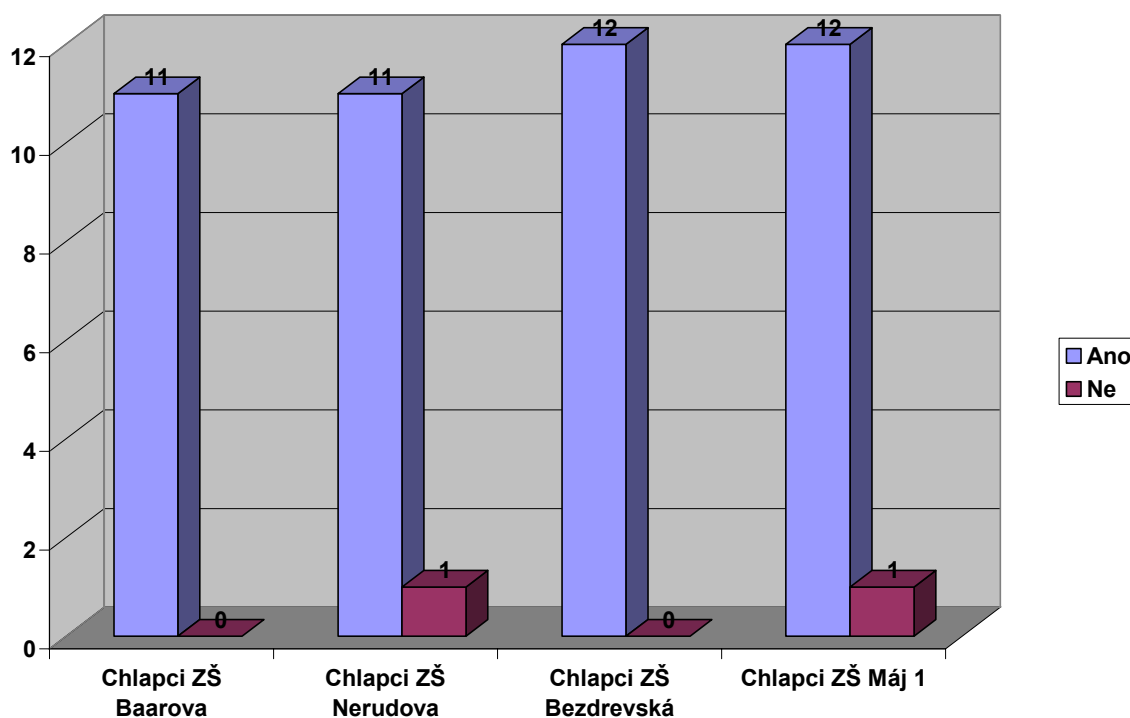

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 25 je popsáno, co je podle chlapců šikana. Deset žáků ZŠ Baarova uvádí, že šikana je, když někdo někomu opakovaně ubližuje, mlátí ho, týrá. Jeden chlapec napsal, že šikana je, když někdo někomu platí. Čtyři žáci ZŠ Nerudova považují za šikanu, když někdo někomu opakovaně ubližuje, mlátí ho a týrá. Čtyři chlapci uvedli, že šikana je, když jeden nebo více lidí ubližují nebo ponižují druhé, provádí jim naschvály, nadávají jim. Dva chlapci za šikanu považují braní věcí, pohlavkování, bití či provokování. Jeden žák za šikanu považuje otravování, mlácení, schovávání věcí. Poslední chlapec uvedl, že za šikanování může jedna nebo více osob. Šest žáků ZŠ Bezdrevská uvádí, že šikana je, když někdo někomu opakovaně ubližuje, mlátí ho, týrá. Dva chlapci za šikanu považují bití, vydirání či ubližování. Dva chlapci popisují šikanu

jako opakované násilí, braní či ničení věcí. Poslední dva chlapci uvedli, že šikana je, když víc lidí chce peníze, jídlo a vyhrožuje zbitím. Devět žáků ZŠ Máj za šikanu považuje, když si někdo počká na někoho před školou a ubližuje mu. Jeden žák jako vysvětlení šikany uvedl, když někdo někoho obtěžuje jako já. A poslední chlapec šikanu popisuje jako vyhrožování, že chtějí peníze a pak ho zmlátí.

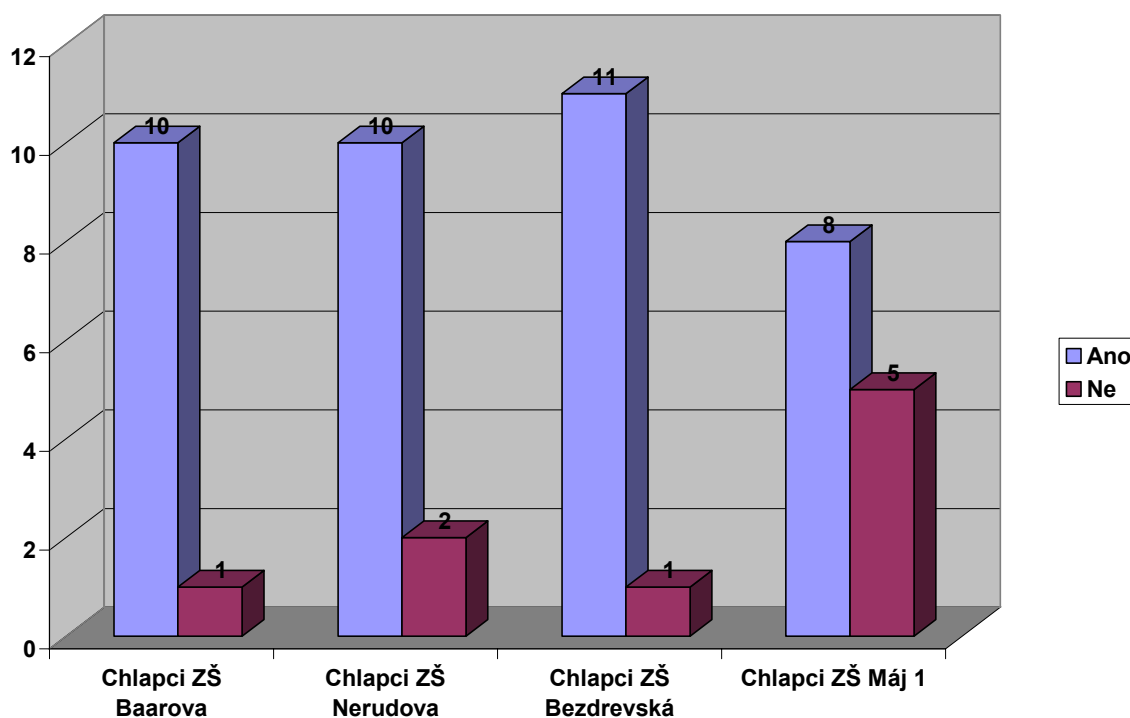
Graf 26: Máš ve třídě dobrého kamaráda?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 26 znázorňuje, zda mají chlapci ve třídě dobrého kamaráda. Všech jedenáct žáků ZŠ Baarova uvedlo, že ano. Jedenáct chlapců ze ZŠ Nerudova odpovědělo ano, jeden odpověděl ne. Dvanáct žáků ZŠ Bezdrevská odpovědělo ano. Dvanáct chlapců ze ZŠ Máj odpovědělo ano, pouze jeden uvedl, že nemá.

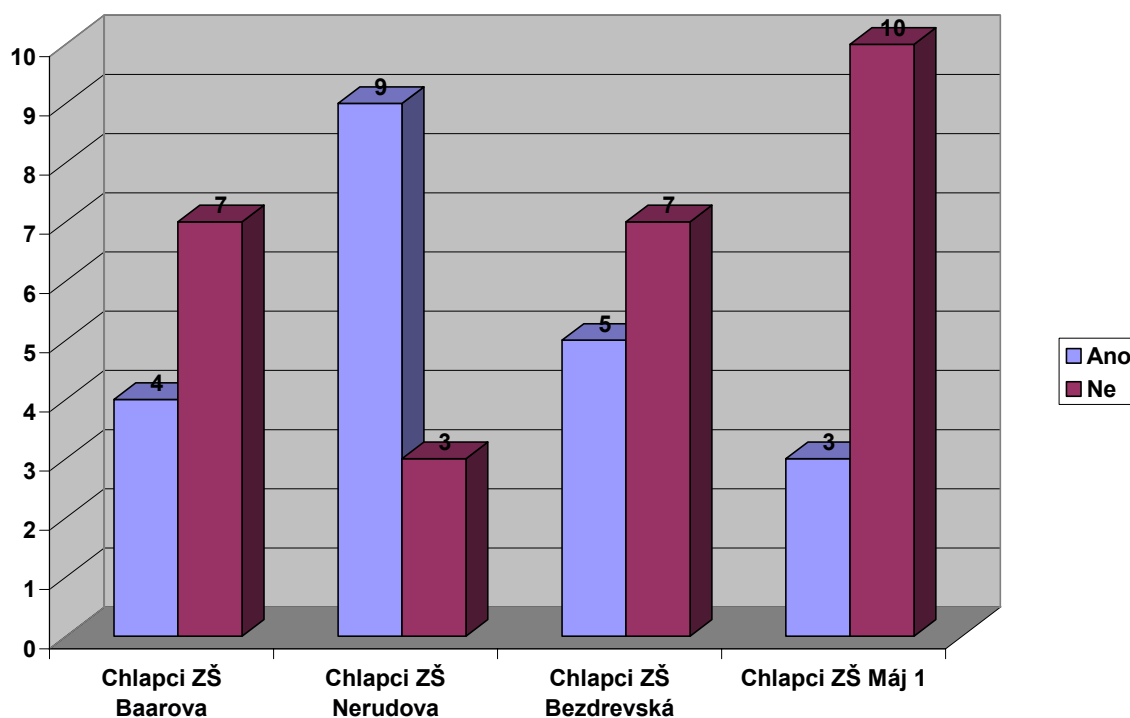
Graf 27: Patříš ve třídě do nějaké party?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 27 jsou zaznamenány odpovědi respondentů na otázku, zda patří ve třídě do nějaké party. Deset žáků ZŠ Baarova odpovědělo, že ano, pouze jeden odpověděl ne. Deset chlapců ze ZŠ Nerudova odpovědělo ano, dva odpověděli ne. Jedenáct žáků ZŠ Bezdrevská uvedlo, že ano, jeden odpověděl ne. Osm chlapců ZŠ Máj odpovědělo ano, pět odpovědělo ne.

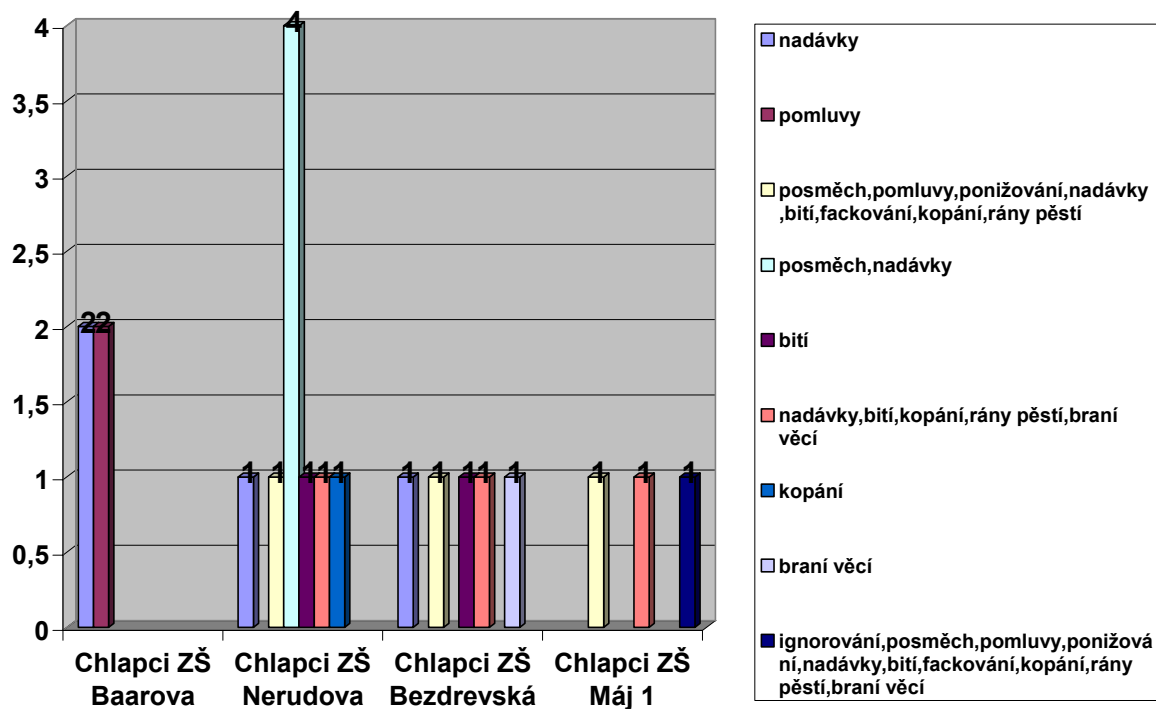
Graf 28: Ublížíval/ublíží někdo ze třídy tobě?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 28 jsou zaznamenány odpovědi respondentů na otázku, zda ubližoval někdo ze třídy jim. Čtyři chlapci ze ZŠ Baarova odpověděli ano, sedm jich odpovědělo ne. Devět žáků ze ZŠ Nerudova odpovědělo ano, tři uvedli, že ne. Pět chlapců ze ZŠ Bezdrevská uvedlo, že ano, sedm jich odpovědělo ne. Tři žáci ZŠ Máj odpověděli ano, deset jich odpovědělo ne.

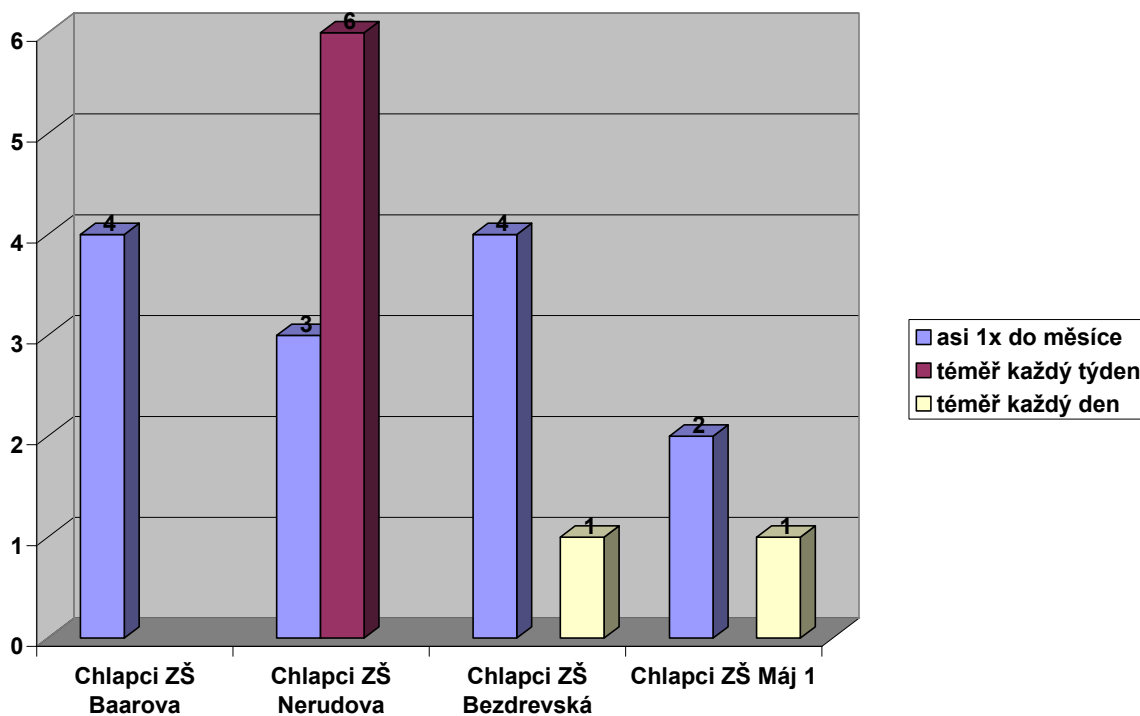
Graf 29: Jak ti ubližují/ubližovali?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 29 jsou uvedeny způsoby, jak jim ubližovali. Dva chlapci ze ZŠ Baarova uvedli nadávky, dva žáci uvedli pomluvy. Čtyři žáci ZŠ Nerudova napsali jako způsob ubližování posměch a nadávky. Jeden chlapec uvedl nadávky, jeden žák napsal posměch, pomluvy, ponižování, nadávky, bití, fackování, kopání a rány pěstí. Jeden chlapec uvedl jako způsob ubližování bití, jeden žák nadávky, bití, kopání, rány pěstí, brání věcí. Poslední ze žáků jako způsob ubližování uvedl brání věcí. Jeden žák ZŠ Máj zažil posměch, pomluvy, ponižování, nadávky, bití, fackování, kopání a rány pěstí, jeden z chlapců uvedl nadávky, bití, kopání, rány pěstí, brání věcí a poslední z šikanovaných chlapců zažil ignorování, posměch, pomluvy, ponižování, nadávky, bití, fackování, kopání, rány pěstí a brání věcí.

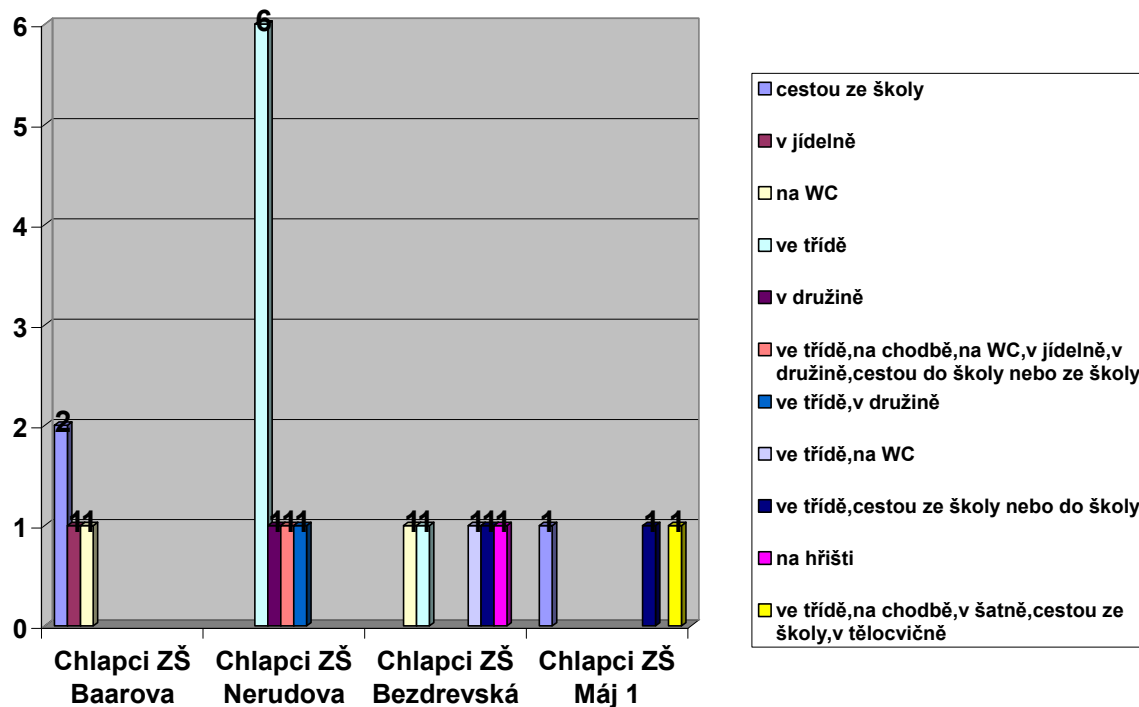
Graf 30: Jak často ti je/bylo ubližováno?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 30 ukazuje četnost ubližování. Čtyři chlapci ze ZŠ Baarova odpověděli, že jim bylo ubližováno přibližně jednou do měsíce. Šest chlapců ze ZŠ Nerudova odpovědělo, že téměř každý týden, tři chlapci uvedli asi jednou do měsíce. Čtyři chlapci ze ZŠ Bezdrevská odpovědělo, že asi jednou do měsíce, jeden žák uvedl, že mu ubližovali téměř každý den. Dvěma žákům ZŠ Máj bylo ubližováno asi jednou do měsíce a jednomu téměř každý den.

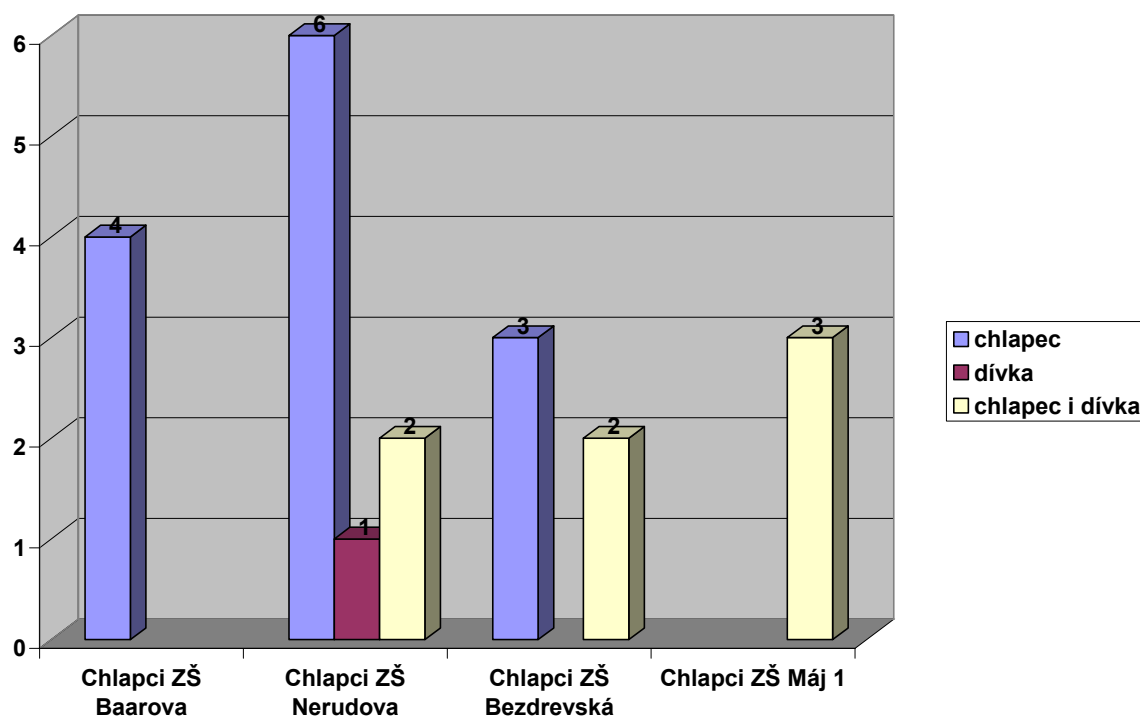
Graf 31: Kde ti je/bylo ubližováno?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 31 je znázorněno, kde bylo respondentům ubližováno. Dva žáci ZŠ Baarova uvedli, že cestou ze školy, jeden chlapec uvedl jídelnu a poslednímu chlapci bylo ubližováno na WC. Šest žáků ZŠ Nerudova uvedlo, že ve třídě, jednomu v družině, jednomu chlapci ve třídě, na chodbě, na WC, v jídelně, v družině, cestou do školy nebo ze školy a poslednímu žákovi ve třídě a v družině. Jeden respondent ze ZŠ Bezdrevská zažil šikanu na WC, jeden ve třídě, další žák ve třídě a na WC, jeden chlapec ve třídě, cestou ze školy nebo do školy a poslední žák na hřišti. Jeden ze žáků ze ZŠ Máj uvedl, že mu bylo ubližováno cestou ze školy, jednomu chlapci ve třídě, cestou ze školy nebo do školy a jednomu ve třídě, na chodbě, v šatně, cestou ze školy, v tělocvičně.

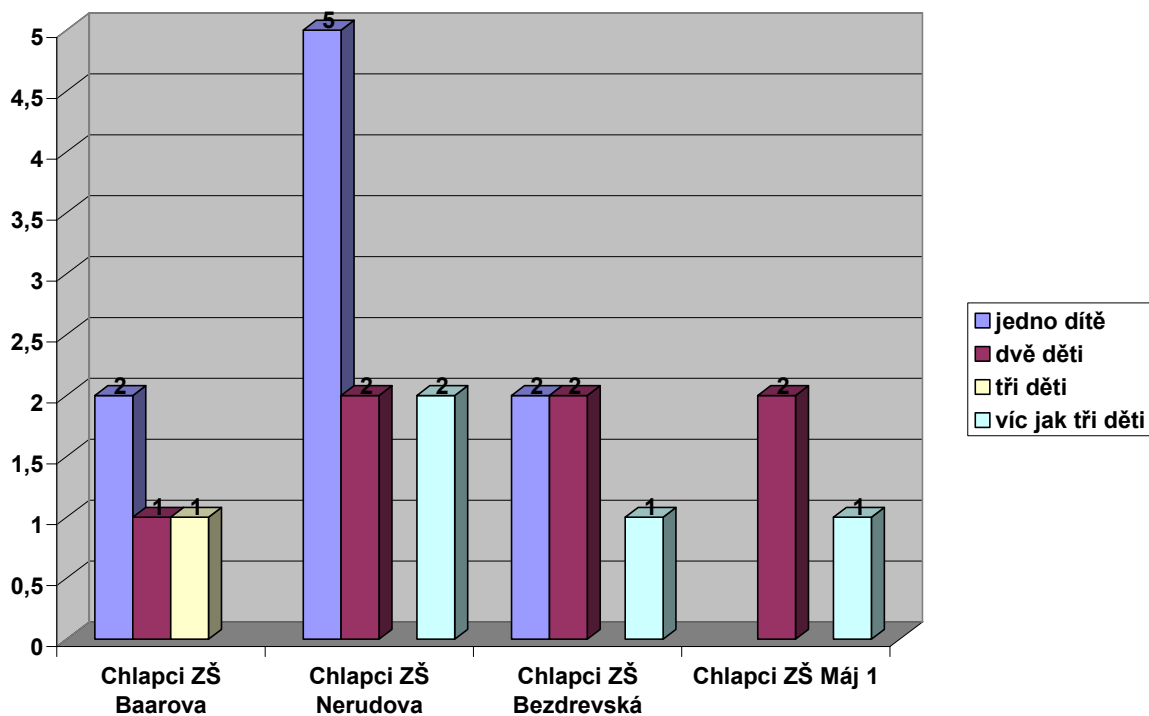
Graf 32: Ten, kdo ti ubližuje/ubližoval, je chlapec nebo dívka?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 32 ukazuje, kdo obětem ubližoval. Čtyřem chlapcům ze ZŠ Baarova ubližoval chlapec. Šesti žákům ZŠ Nerudova ubližoval chlapec, dvěma žákům ubližoval chlapec i dívka a jednomu chlapci ubližovala dívka. Tři chlapci ze ZŠ Bezdrevská byli šikanováni chlapcem, dvěma žákům ubližoval chlapec i dívka. Tři žáci ZŠ Máj byli šikanováni chlapcem i dívkou.

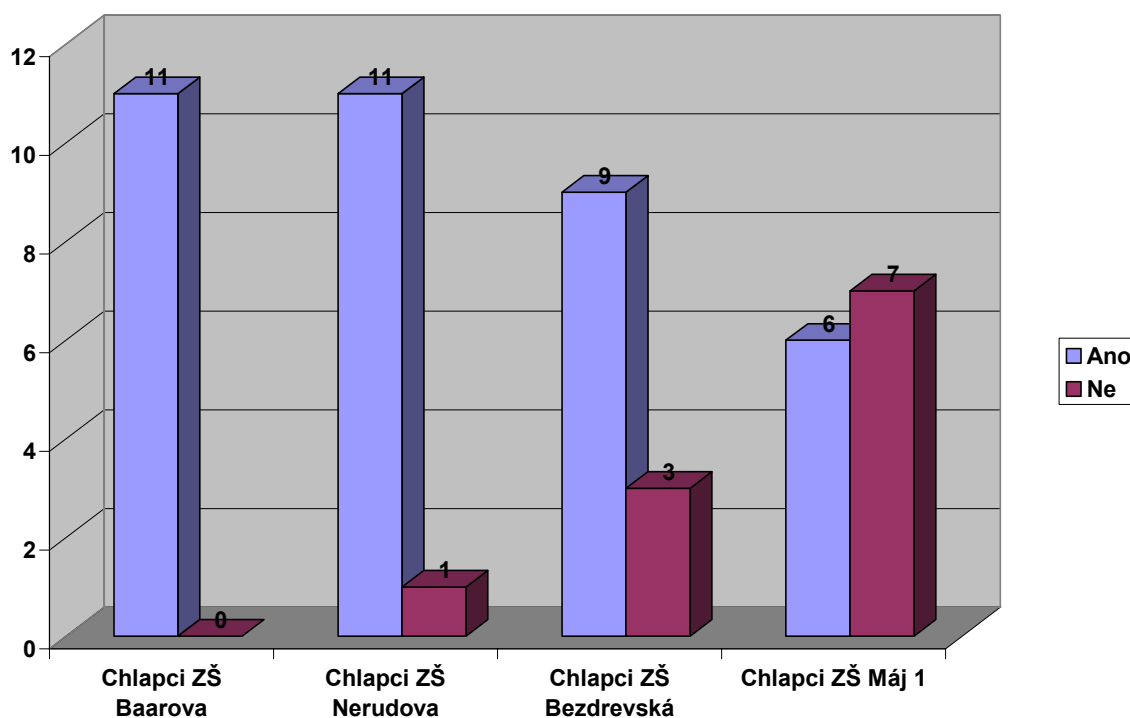
Graf 33: Kolik dětí najednou ti ubližuje/ubližovalo?

Zdroj: Vlastní výzkum

Kolik dětí chlapcům ubližovalo je znázorněno v grafu 33. Dvěma chlapcům ze ZŠ Baarova ubližovalo jedno dítě, jednomu chlapci ubližovaly dvě děti a poslednímu chlapci ubližovaly tři děti. Pět žáků ZŠ Nerudova bylo šikanováno jedním dítětem, dva chlapce šikanovaly dvě děti, dva žáky šikanovaly víc jak tři děti. Dvěma žákům ZŠ Bezdrevská bylo ubližováno jedním dítětem, dvěma chlapcům ubližovaly dvě děti a jednomu chlapci ubližovaly víc jak tři děti. Dva chlapci ze ZŠ Máj byli šikanováni dvěma dětmi, jednoho chlapce šikanovaly víc jak tři děti.

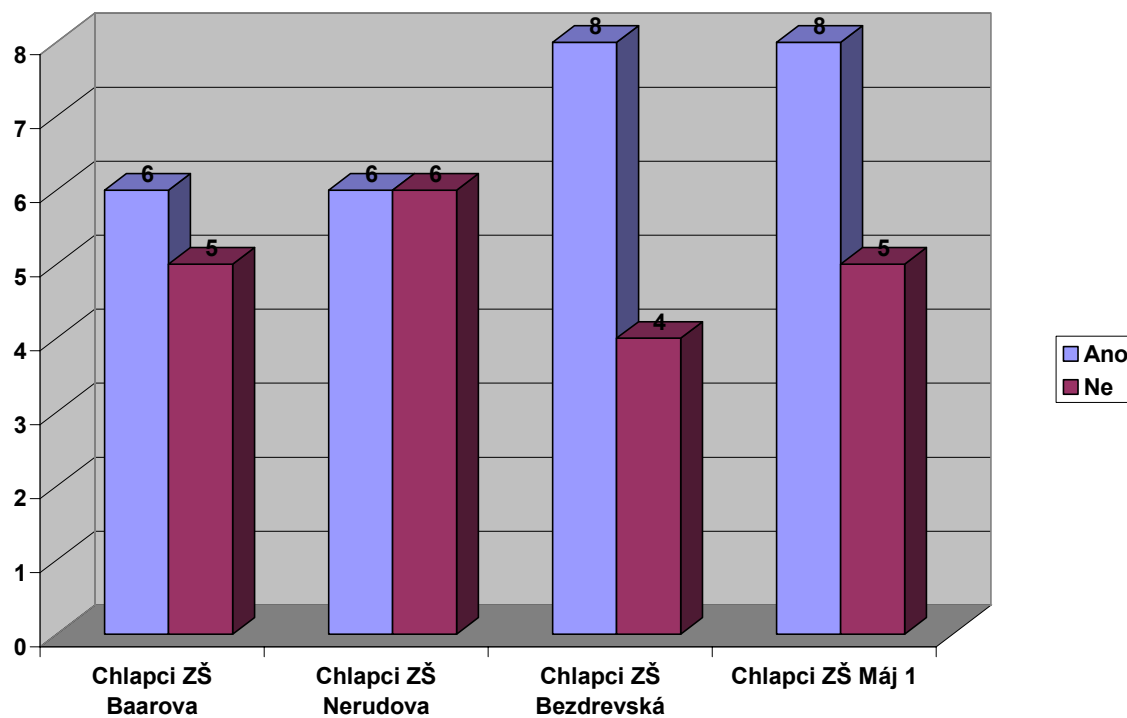
Graf 34: Viděl jsi, že je ubližováno tvému spolužákovi jinými spolužáky ze školy?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 34 znázorňuje, zda chlapci viděli, že je ubližováno jejich spolužákovi. Jedenáct chlapců ze ZŠ Baarova uvedlo, že ano. Jedenáct žáků ZŠ Nerudova odpovědělo ano, jeden chlapec odpověděl ne. Devět žáků ZŠ Bezdrevská odpovědělo ano, tři chlapci uvedli, že ne. Šest žáků ZŠ Máj odpovědělo ano, sedm jich uvedlo, že ne.

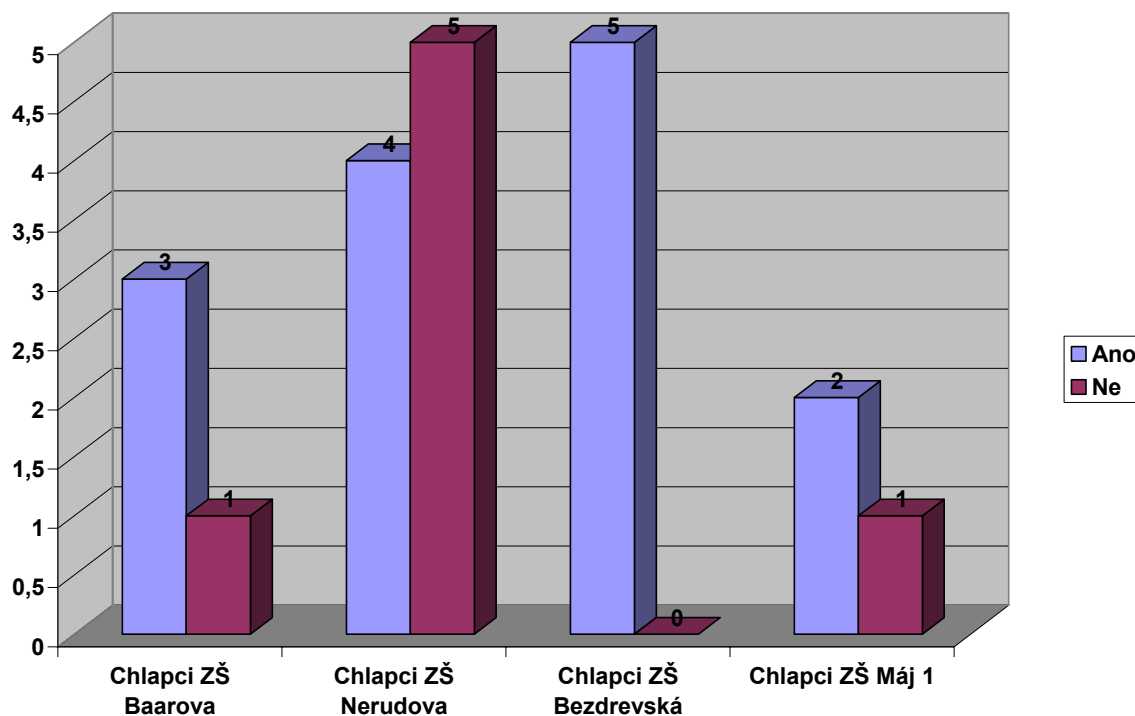
Graf 35: Řekl jsi někomu o tom, že je tobě nebo někomu jinému ubližováno?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 35 jsou zaznamenány odpovědi respondentů na otázku, zda chlapci řekli někomu o tom, že je jim nebo někomu jinému ubližováno. Šest žáků ZŠ Baarova uvedlo, že ano, pět chlapců odpovědělo ne. Šest chlapců ze ZŠ Nerudova uvedlo, že ano, šest chlapců odpovědělo ne. Osm chlapců ze ZŠ Bezdrevská odpovědělo ano, čtyři odpověděli ne. Osm žáků ZŠ Máj odpovědělo ano, pět jich odpovědělo ne.

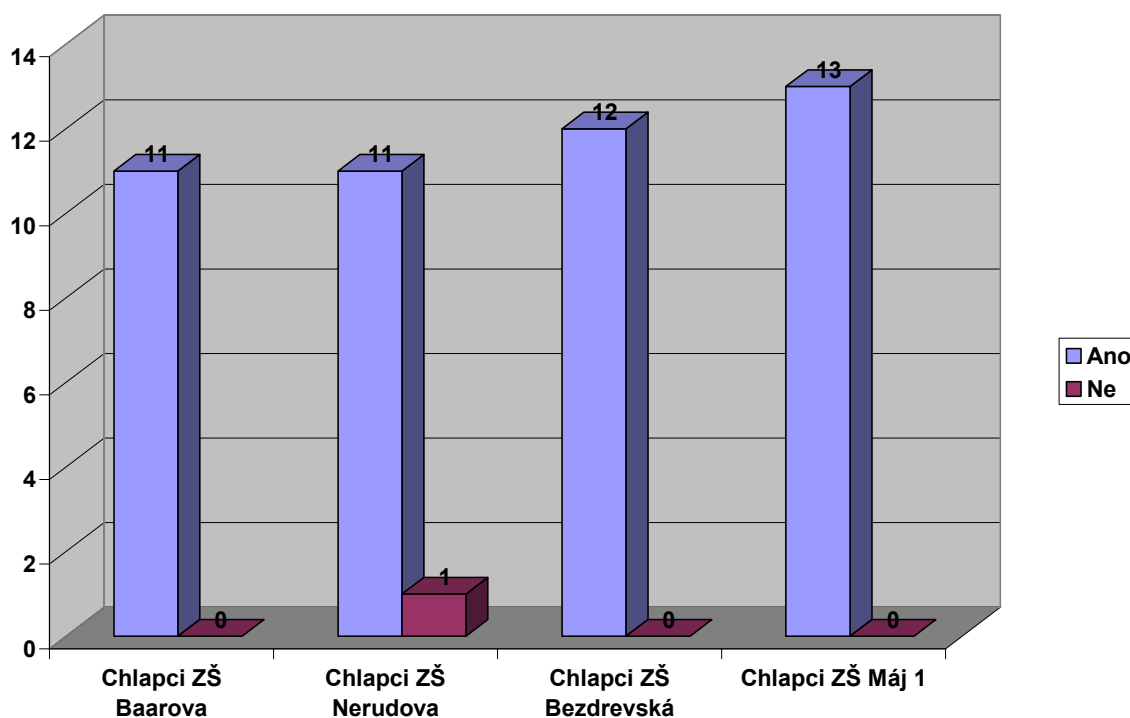
Graf 36: Řekl jsi o tom, že ti někdo ubližuje, rodičům?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 36 ukazuje odpovědi na otázku, zda chlapci řekli rodičům o tom, že jim někdo ubližuje. Tři chlapci ze ZŠ Baarova odpověděli ano, pouze jeden řekl ne. Čtyři chlapci ze ZŠ Nerudova odpověděli ano, pět jich uvedlo, že ne. Všech pět žáků ZŠ Bezdrevská odpovědělo ano. Dva chlapci ze ZŠ Máj odpovědělo ano, jeden uvedl, že ne.

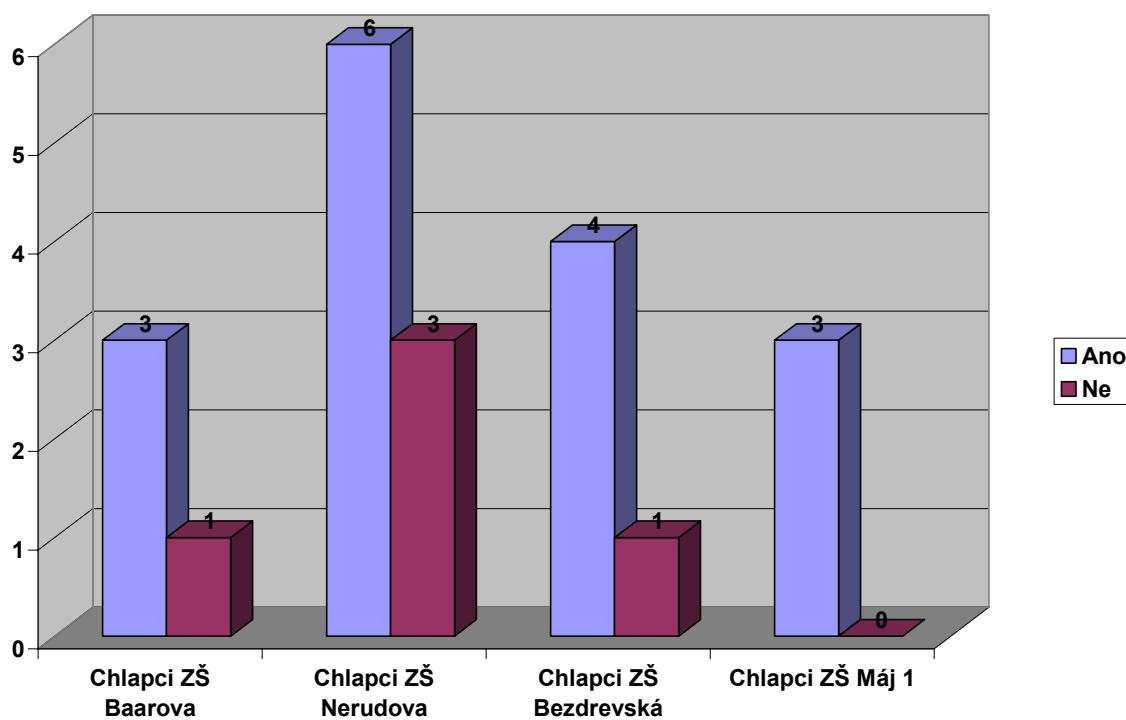
Graf 37: Myslíš si, že je dobrý nápad požádat o pomoc při řešení šikany učitele?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 37 jsou zobrazeny odpovědi respondentů na otázku, zda si chlapci myslí, že je dobrý nápad požádat o pomoc při řešení šikany učitele. Všech jedenáct žáků ZŠ Baarova odpovědělo ano. Jedenáct chlapců ze ZŠ Nerudova uvedlo, že ano, jeden odpověděl ne. Všech dvanáct žáků ZŠ Bezdrevská odpovědělo ano. Třináct chlapců ze ZŠ Máj odpovědělo ano.

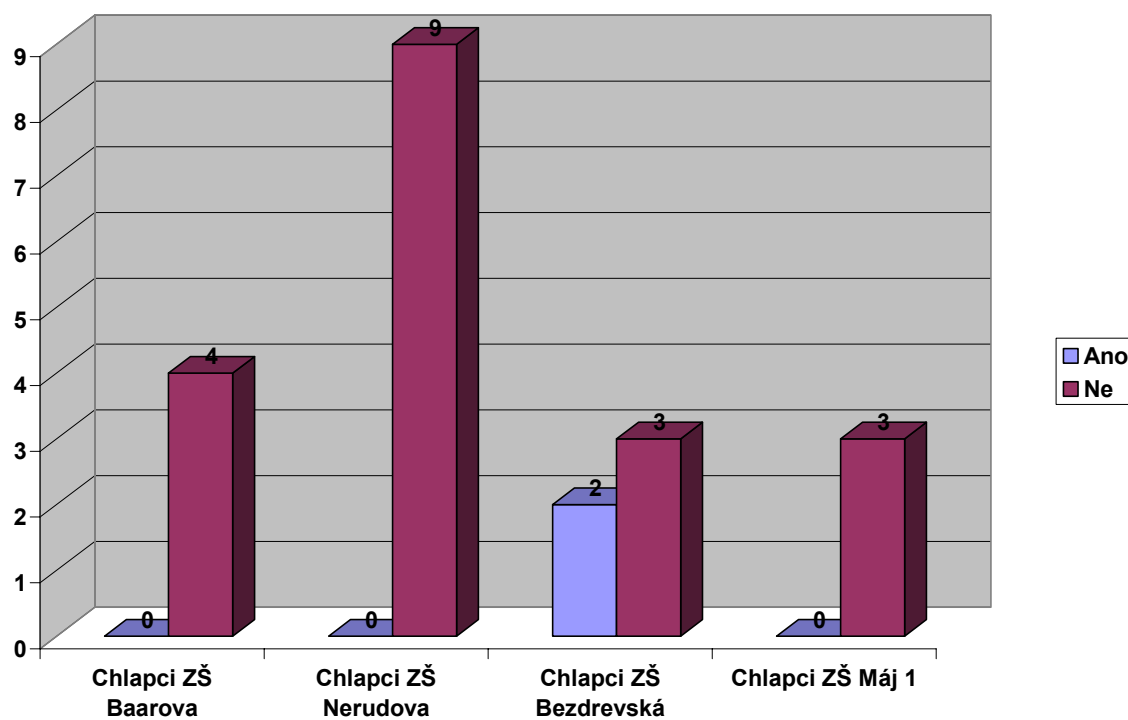
Graf 38: Pomohl ti ten, komu jsi to řekl?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 38 znázorňuje, zda obětem pomohli ti, kterým to řekli. Tři žáci ZŠ Baarova odpověděli ano, pouze jeden odpověděl ne. Šest chlapců ze ZŠ Nerudova uvedlo, že ano, tři odpověděli ne. Čtyři chlapci ze ZŠ Bezdrevská odpověděli ano, jeden uvedl, že ne. Všichni tři chlapci ze ZŠ Máj odpověděli ano.

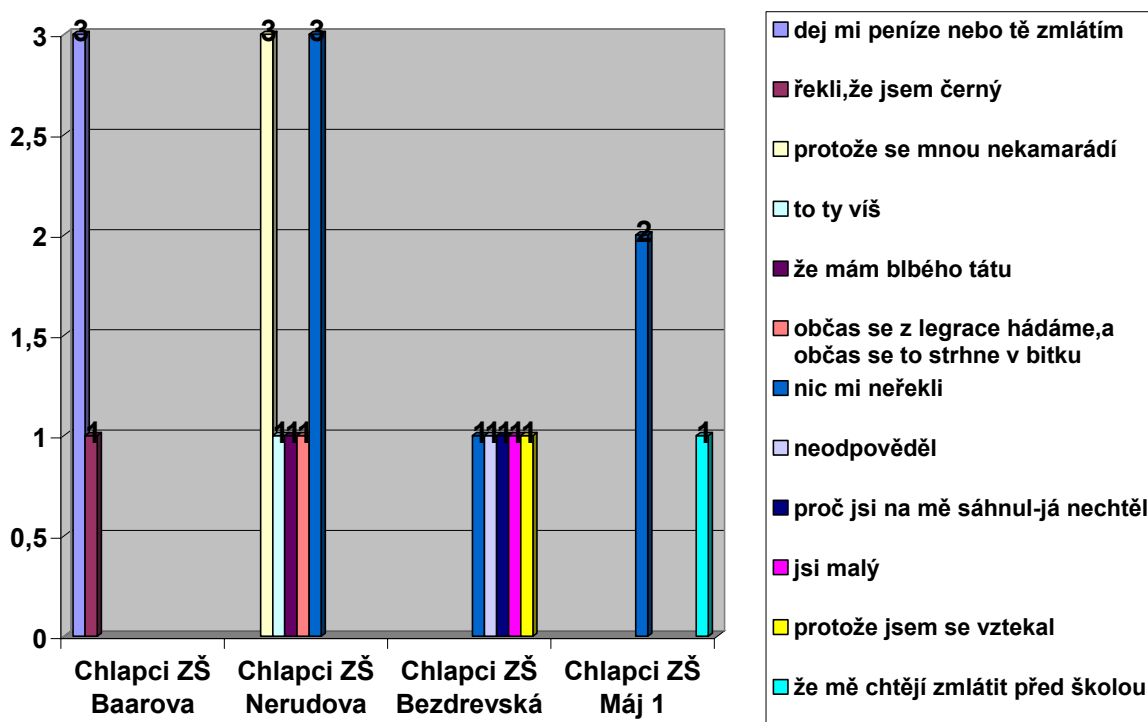
Graf 39: Jsi sám, komu ve třídě nebo ve škole ubližují?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 39 jsou odpovědi respondentů na otázku, zda jsou sami, komu ve třídě nebo ve škole ubližují. Čtyři chlapci ze ZŠ Baarova odpověděli ne. Devět žáků ZŠ Nerudova uvedlo, že ne. Dva žáci ZŠ Bezdrevská odpovědělo ano, tři uvedli, že ne. Všichni tři žáci ZŠ Máj odpověděli ne.

Graf 40: To, že ti někdo ubližuje, není správné, a jistě myslíš na to, proč tohle trápení máš zrovna ty. Řekli ti, proč ti ubližují?

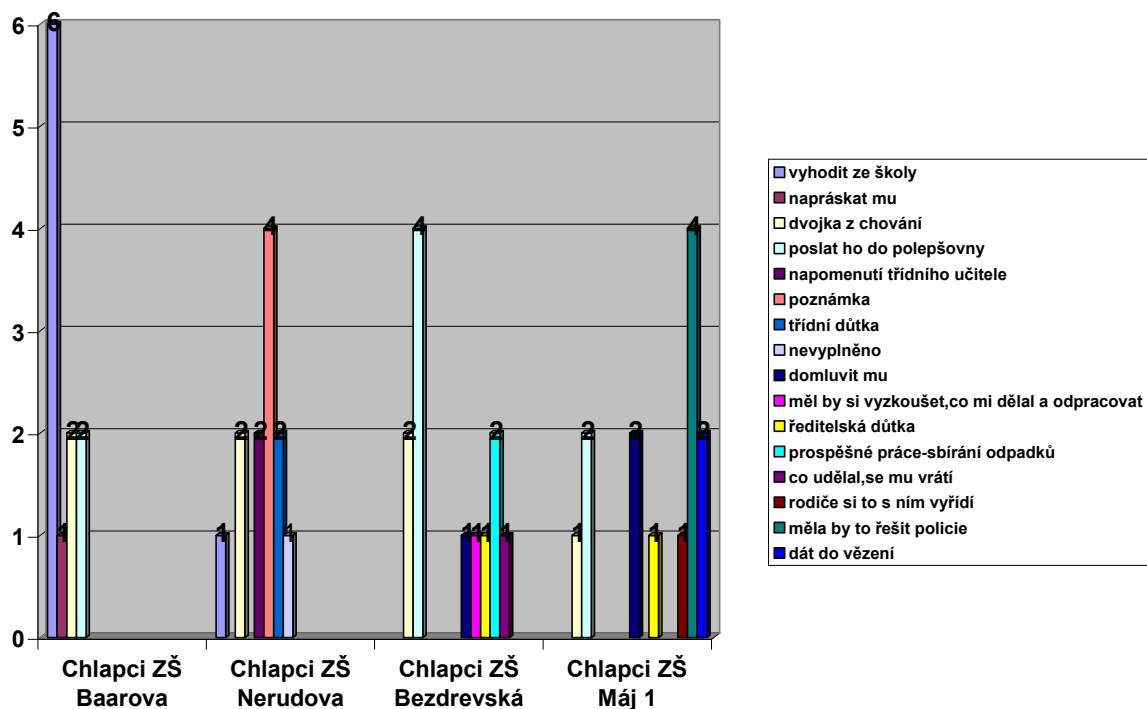

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 40 jsou shrnuty odpovědi obětí na otázku, zda jim agresoři řekli, proč je šikanují. Tři žáci ZŠ Baarova uvedli - dej mi peníze, nebo tě zmlátím. Jednomu chlapci řekli, že je černý. Tři chlapci ze ZŠ Nerudova odpověděli, že se s nimi nekamarádí. Tři chlapci odpověděli, že jim agresoři neřekli nic. Jednomu chlapci řekli, to ty víš, proč ti ubližujeme. Jednomu chlapci řekli, že má blbého tátu. Poslední žák uvedl, že se občas z legrace hádají a občas se to strhne v bitku. Jednomu chlapci ze ZŠ Bezdrevská neřekli nic, jeden žák neodpověděl, jednoho žáka se zeptali, proč na něho sáhnul a on odpověděl, že nechtěl. Jednomu řekli, že je malý. A poslednímu ze žáků ubližovali,

protože se vztekal. Dva žáci ZŠ Máj uvedli, že jim agresoři nic neřekli, jednomu chlapci pouze řekli, že ho chtějí zmlátit před školou.

Graf 41: Jak si myslíš, že by měl být potrestán někdo, kdo ubližuje jiným?

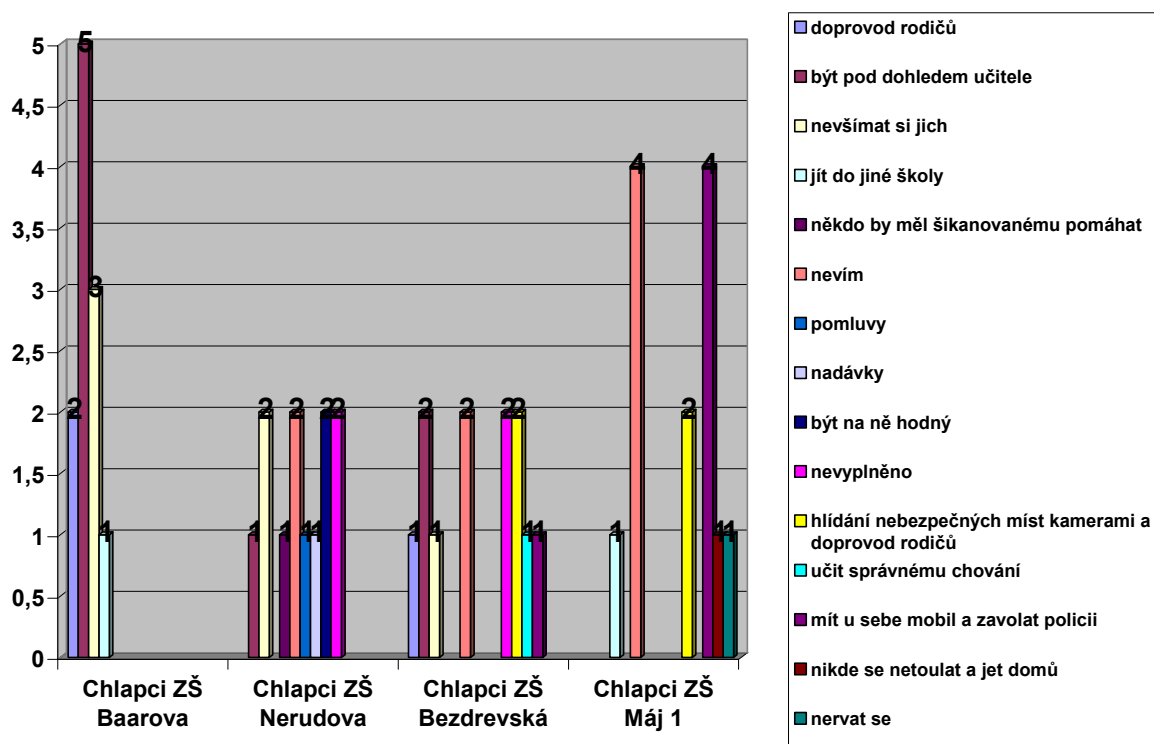

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 41 zaznamenává návrhy na potrestání agresorů. Šest žáků ZŠ Baarova navrhuje, vyhodit je ze školy, dva žáci by udělili dvojku z chování, dva chlapci by je poslali do polepšovny a poslední chlapec by mu napraskal. Čtyři chlapci ze ZŠ Nerudova by dali agresorovi poznámku, dva chlapci dvojku z chování, dva žáci by udělili napomenutí třídního učitele, dva žáci navrhují třídní důtku, jeden žák by agresora vyhodil ze školy a jeden chlapec nevyplnil. Čtyři chlapci ze ZŠ Bezdrevská by ho poslali do polepšovny, dva žáci by udělili dvojku z chování, dva chlapci navrhují prospěšné práce (sbírání odpadků), jeden žák radí domluvit jim, jeden navrhuje, aby si vyzkoušel na sobě, co dělal druhým a odpracoval si to. Jeden z chlapců navrhuje ředitelskou důtku a poslední říká, že se agresorovi vrátí, co udělal. Čtyři chlapci navštěvující ZŠ Máj si myslí, že by

to měla řešit policie, dva chlapci navrhnou, dát agresory o vězení, dva chlapci radí, domluvit jim, dva žáci by je poslali do polepšovny, jeden chlapec by udělil dvojku z chování, jeden ředitelskou důtku a poslední uvedl, že si to s ním vyřídí rodiče.

Graf 42: Jak myslíš, že by se šikaně mohlo předcházet?

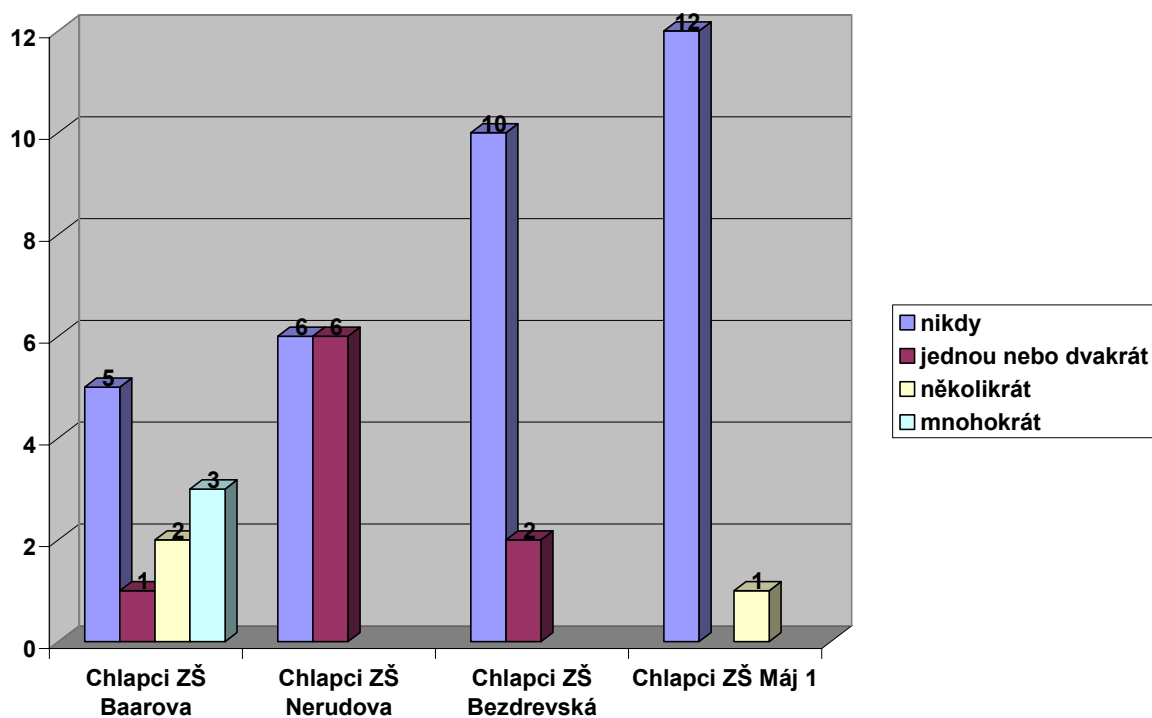

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 42 zaznamenává navrhované možnosti prevence šikany. Pět žáků ZŠ Baarova navrhuje být pod dohledem učitele. Tři chlapci radí nevšímat si jich, dva doporučují doprovod rodičů a jeden žák navrhuje přejít do jiné školy. Dva žáci ZŠ Nerudova radí nevšímat si jich, dva uvedli jako odpověď nevím, dva navrhují jako možnou prevenci být na ně hodný, dva nevyplnili tuto otázku, jeden chlapec navrhuje být pod dohledem učitele, jeden si myslí, že by měl šikanovanému někdo pomáhat, jeden chlapec si myslí, že by se šikaně mohlo předcházet za pomoci pomluv, jeden žák uvádí nadávky. Dva chlapci ze ZŠ Bezdrevská navrhuje být pod dohledem učitele, dva chlapci neví, dva žáci nevyplnili, dva žáci navrhuje hlídání nebezpečných míst kamerami a mít doprovod rodičů, jeden žák radí doprovod rodičů, jeden nabádá k nevšímání si jich, jeden chlapec

si myslí, že by se měli naučit správnému chování a jeden navrhuje mít u sebe mobil a zavolat policii. Čtyři žáci ZŠ Máj neví, čtyři uvedli, že by u sebe měli mít všichni mobil a zavolat policii, dva chlapci navrhují hlídání nebezpečných míst kamerami a doprovod rodičů, jeden žák navrhuje přechod do jiné školy, jeden radí nikde se netoulat a jet domů a poslední radí nervat se.

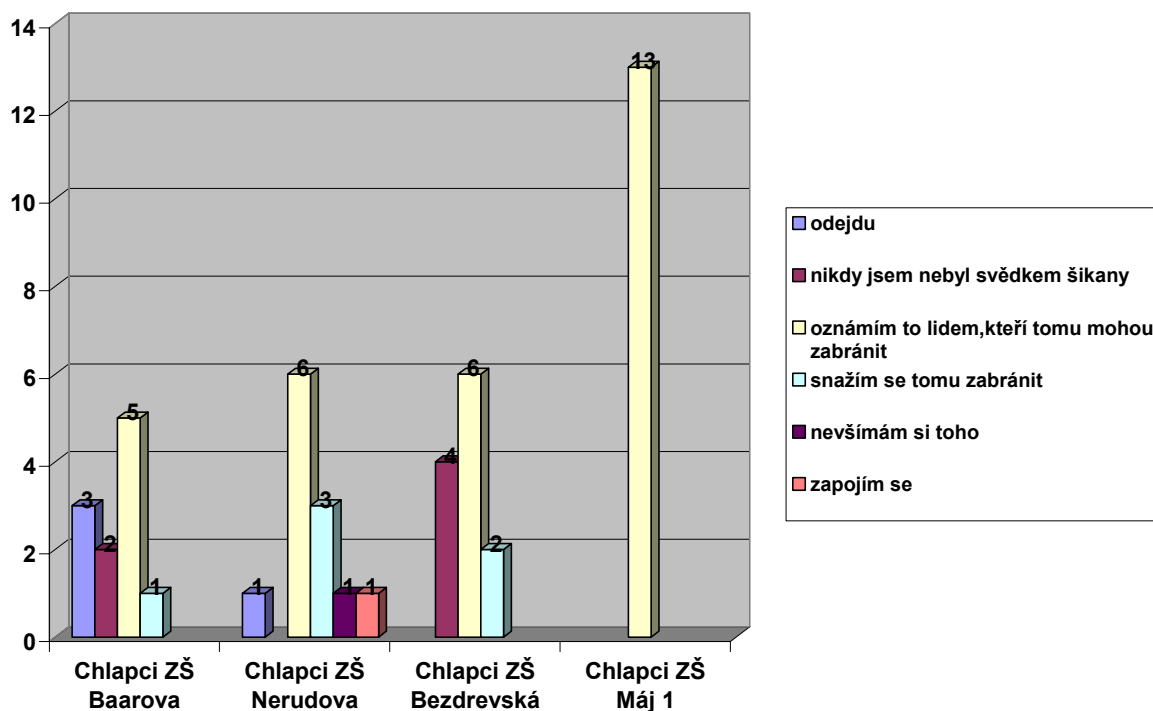
Graf 43: Ty sám ses někdy zúčastnil šikanování druhých osob?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 43 jsou uvedeny odpovědi na otázku, zda se chlapci někdy zúčastnili šikanování druhých. Pět chlapců ze ZŠ Baarova odpovědělo, že nikdy, tři mnohokrát, dva žáci několikrát a jeden chlapec jednou nebo dvakrát. Šest žáků ZŠ Nerudova nikdy, šest jich odpovědělo, že jednou nebo dvakrát. Deset chlapců navštěvujících ZŠ Bezdrevská nikdy, dva chlapci jednou nebo dvakrát. Dvanáct chlapců ze ZŠ Máj nikdy, jeden chlapec uvedl, že několikrát.

Graf 44. Jestliže ve tvém okolí dojde k šikaně, jak na to reaguješ?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 44 zobrazuje, jak chlapci reagují, když v jejich okolí dojde k šikaně. Pět žáků ZŠ Baarova to oznámí lidem, kteří tomu mohou zabránit, tři chlapci odejdou, dva chlapci nikdy nebyli svědkem šikany a jeden chlapec by se tomu snažil zabránit. Šest chlapců ze ZŠ Nerudova by to oznámilo lidem, kteří tomu mohou zabránit, tři žáci by se tomu snažili zabránit, jeden chlapec by odešel, jeden by si toho nevšímal a poslední by se zapojil. Šest žáků ZŠ Bezdrevská by to oznámilo lidem, kteří tomu mohou zabránit, čtyři chlapci nikdy nebyli svědky šikany, dva by se tomu snažili zabránit. Všech třináct žáků ze ZŠ Máj by to oznámilo lidem, kteří tomu mohou zabránit.

4.2 Výsledky polořízených rozhovorů s vyučujícími

Učitelka ZŠ BAAROVA

1. Nejde o klinické příklady šikany, některé jevy 1x týdně.
2. Většinou je 50% dívek a 50% chlapců.
3. Většinou je 50% dívek a 50% chlapců.
4. Zvyšuje se výskyt jevů, z nichž by mohla být časem šikana.
5. Pracujeme všichni tak, že veškeré podchycené náznaky řeší buď školní metodik prevence nebo výchovný poradce.
6. Metodik pro patologické jevy.
7. Spolupráce se Střediskem výchovné péče, besedy s odborníky pro rodiče a pedagogy.
8. Beseda s odborníkem.
9. Všichni.
10. Třídnické hodiny – práce třídního učitele.
11. Třídní učitel předá informaci výchovnému poradci, ten provede šetření, sám rozebere situaci a pak jedná dál. Spolupráce se Střediskem výchovné péče.

Učitelka ZŠ NERUDOVA

1. Nezjišťuji.
4. V mé třídě ne. Věková hranice se určitě snižuje.
5. 50%.
6. Ano, metodik pro patologické jevy.
7. Zaměstnání žáků, rozhovory se žáky, dozory.
8. Školení, porady.
9. 80%.
10. Rozhovory. Některé děti jsou informované.
11. Rodiče, paní učitelka zabývající se patologickými jevy ve škole.

Učitelka ZŠ BEZDREVSKÁ - nerealizován

Učitelka ZŠ MÁJ 1

1. 2 případy
2. 1:1
3. 1:1
4. Zvyšuje se agresivita, snižuje se věk, oba agresoři chlapec i dívka se takto projevovali již od 1. třídy (propadli, odklad – jsou o 2 roky starší) → řešení – soc.pracovníci nařídí soudní dohled atd.
5. U dětí 1.stupně okamžitě, dozor na chodbách + učitel stále ve třídě, napadení žáci okamžitě sdělují + mimo školu informují učitele rodiče
6. Ano, metodik pro patologické jevy.
7. schránka důvěry + 1. a 2. stupeň; pověřený učitel a třídní učitelé; na 1.stupni prvouka a přírodověda – navozování situace a způsob řešení; „AJAX“ – škola ve spolupráci s policií – metodická brožura (doprava, kriminalita, šikana), besedy s policií → vyhodnocení vždy společně na konci roku
8. metodické materiály, učitelský tisk, beseda metodického sdružení 1.stupně s pracovníci PPP, pravidelné téma při pedagogických radách, individuální pohovor při problému třídního učitele s pověřeným pracovníkem
9. aktuálně a průběžně seznamování všichni pedagogičtí pracovníci (i vychovatelky školní družiny)
10. a) v rámci besed při třídnických hodinách, v hodinách prvouky – 1.,2.,3.třídy + 4.,5. třída přírodověda
b) pokud dojde k problému – opět projednání
c) vždy na začátku školního roku v rámci seznámení se školním řádem
d) školní parlament, děti informované jsou
11. individuálně – třídní učitel, rodiče, pověřený pracovník
V případě agresora třídní učitel, pracovník, vedení školy, rodiče, případně sociální odbor (1x společně s rodiči + psycholog, ke kterému žák dochází); pedagogicko-psychologická poradna, Policie ČR

5. Diskuse

Dotazník vlastní konstrukce, který obsahoval 22 otázek, byl rozdán žákům 4. tříd Základních škol v Českých Budějovicích. Jednalo se o ZŠ Baarova, ZŠ Nerudova, ZŠ Bezdrevská a ZŠ Máj 1. Věk dětí se pohyboval v rozmezí 9 – 11 let.

Na otázku, zda jsou děti rády ve své třídě, většina z nich odpověděla, že ano. Pouze dvě dívky ze ZŠ Baarova a dvě dívky ze ZŠ Nerudova odpověděly ne, tři chlapci ze ZŠ Baarova nejsou ve své třídě spokojeni a po jednom chlapci ve zbylých školách uvedlo, že nejsou rádi ve třídě. Odborná literatura uvádí, že šikana vzniká tam, kde existují ve třídě nezdravé vztahy, kde je silná diferenciací na silné a slabé.

S pojmem šikana se podle výzkumu setkala většina žáků. Záporně odpověděli pouze jeden chlapec a jedna dívka ze ZŠ Baarova, dvě dívky a jeden chlapec navštěvující ZŠ Nerudova, všichni žáci ze ZŠ Bezdrevská vědí, co je šikana a na ZŠ Máj se s pojmem šikana nesetkala pouze jedna dívka. Jak uvádí **KOLÁŘ (12)**, v posledních letech dochází k obrovskému nárůstu šikany mezi dětmi a je třeba s dětmi o tomto problému hovořit, aby byly připraveny se s ním vypořádat. Začíná se projevovat obrovský vliv televize na člověka. Bylo dokázáno, že sledování násilných činů trvale mění náš postoj k násilí – svádí k lehkomyšlnosti. Jelikož je pro lidi – a pro děti zejména – někdy zřejmě těžké rozlišovat mezi filmem a skutečností a jelikož ve filmu oběti násilí nakonec vždy vesele vstanou a hrají dál, většina lidí ze všeho nejdříve ztratí lidský soucit, neosvojí si schopnost vnímat utrpení a smrt jako realitu. Děti, které se často dívají na takové násilné scény, se chovají agresivněji.

V další otázce měli žáci popsat svými slovy, jak se podle nich šikana projevuje. U všech dětí bylo patrné, že o šikaně zřejmě už někdy slyšely, mají o ní určité povědomí. Často uváděly, že šikana je opakované ubližování, vydírání či vyhrožování. Podle **ŘÍČANA (17)** můžeme šikanu definovat jako ubližování slabším, zejména ubližování opakované, které se děje pro zábavu. Základním předpokladem úspěšného boje proti šikaně je připuštění si možnosti jejího vzniku a existence na škole. Šikana může vzniknout v úplně normální skupině a agresory se mohou stát nejen normální, ale i často pedagogy oblíbení žáci.

Na otázku, zda mají žáci ve třídě oblíbeného kamaráda, pouze jedna dívka a jeden chlapec ze ZŠ Máj a jeden chlapec ze ZŠ Nerudova uvedli, že nemají, jinak všechny děti mají minimálně jednoho kamaráda ve třídě.

Na otázku, zda patří děti ve třídě do nějaké party po třech dívkách ze ZŠ Nerudova a Máj odpovědělo, že nepatří. Ze ZŠ Bezdrevská odpověděly ne dokonce čtyři dívky, jeden chlapec ze ZŠ Baarova odpověděl ne, ze ZŠ Nerudova nepatří do party dva chlapci, na ZŠ Bezdrevská se necítí být v partě jeden chlapec a ze ZŠ Máj dokonce pět chlapců. Jak uvádí **KOLÁŘ (12)**, šikanování je těžkou poruchou vztahů ve skupině. To nám výsledky nepotvrdily, vzhledem k tomu, že většina dětí uvedla, že jsou ve své třídě rádi, mají tam kamarády, většina z nich je součástí party. **ŘÍČAN (17)** uvádí, že šikana je jeden z druhů agrese. Víme, jakým způsobem se šikana v kolektivu vyvine, co k ní vede. Existují sociálně-psychologické procesy, které souvisí s fungováním kolektivu a na kterých se podílí i učitel. Především jde o skupinový tlak, který jedince vede k tomu, aby se zařadil, aby dělal to, co se od něj čeká. Toto může odstartovat šikanu, jsou-li ve třídě zlomyslné děti, primitivové se sklonem ke krutosti.

Pro zjištění výskytu šikany ve školách byla zásadní otázka, zda dětem ubližoval nebo ubližuje někdo ze třídy. Žáci, kteří odpověděli na tuto otázku „ne“, nevyplňovali otázky 7 –11, 14, 16-18. Z pěti dívek, které navštěvují ZŠ Baarova, dvě odpověděly ano, z jedenácti chlapců navštěvujících tuto třídu odpověděli ano čtyři. U chlapců a dívek navštěvujících ZŠ Nerudova byl shodný počet odpovědí ano, a to devětkrát. Zbýlých osm dívek a tři chlapci se s ubližováním neselekali. Na ZŠ Bezdrevská odpověděla ano pouze jedna dívka z deseti ve třídě a pět chlapců, zbylých sedm jich uvedlo, že jim ubližováno nebylo. Shodný počet kladných odpovědí byl i u žáků ze ZŠ Máj a to třikrát ano u chlapců i u dívek. Z výzkumu je tedy patrné, že se šikana objevuje již na prvním stupni základních škol, což nám potvrzuje první hypotézu, která předpokládala, že se šikana vyskytuje i v nejnižších ročnících základních škol, žáci se s šikanou setkají ještě před nástupem na 2.stupeň ZŠ. Uvedené údaje jsou alarmující obzvláště na ZŠ Nerudova, kde devět dívek ze sedmnácti má se šikanou osobní zkušenosti, u chlapců dokonce pouze tři nezažili různé ústrky od spolužáků. I přes tato vysoká čísla se ale nepotvrdila hypotéza třetí, která uvádí, že osobní zkušenosti se

šikanou má víc než polovina žáků 4.tříd ZŠ, jelikož z celkového počtu 92 respondentů šikanu zažilo 36 dětí. Z celkového počtu 48 chlapců jich šikanu zažilo 21, dívek bylo 15 ze 44, které vyplnily dotazník. I přes tato hrozná čísla se však o drtivé většině šikanování neví. Zůstává skryta navzdory tomu, že lehčí formy a počáteční stadia šikanování zasahují velkou část školní populace. Popsat typickou oběť je obtížnější než popsání typického agresora, protože se jí při troše smůly může stát téměř kterékoli dítě. Přesto však existují typické oběti, které jsou např. i po přestupu na jinou školu opakovaně týrané. Nejsilnějším magnetem chronicky šikanovaných obětí je jejich příliš viditelná bojácnost a slabá reaktivita v zátěžových situacích. Na rozdíl od agresorů ve střetech ztrácejí hlavu, propadají panice, hrůze, výčítkám svědomí, přílišné sebekritičnosti. Bývají většinou tiché, plaché a mají nízké sebevědomí, ale mohou se jimi stát i děti protivné s provokujícím chováním, děti prosazující jakékoliv odlišné názory, než má většina, nebo děti s přednostmi – stručně řečeno, každý, kdo se alespoň trochu odlišuje od průměru. Ve „špatné“ skupině jsou takto předem odsouzeny děti nějak oslabené – často mívají nějaký tělesný, nebo psychický handicap. Silní žáci pak doslova větví, aby oslabení zneužili ve svůj prospěch. Z tělesných handicapů se poměrně často vyskytuje malá fyzická síla, obezita, tělesná neobratnost, nějaká mimořádnost ve vzhledu. Co se týče oslabení psychického, stojí za zmínku uvést hlavně opožděný duševní vývoj, protože se nezdá projevuje dezorientací v sociálních vztazích, naivitou, těžkopádností, závislostí a zvýšenou sugestibilitou a to s sebou nese riziko, že bude žák ponižován, zesměšňován a později tvrdě šikanován.

Způsoby šikany jsou různorodé, jak u chlapců, tak u dívek. Od ignorování přes posměch, pomluvy, ponižování, nadávky, bití, fackování, kopání a rány pěstí až po braní věcí. Ve většině případů se šikana projevuje více způsoby. Podle **ŘÍČANA (17)** mají kluci tendence neustále se testovat, zkoušet, kdo je silnější a kdo slabší. Pošťuchují se, kopou se, nadávají si, vracejí si to navzájem a patří to k jejich přirozené zábavě. Když je tam nějaký měkčí chlapec, tak místo aby to vrátil, zaleze, nebo se rozbere. A už je to ten, kdo se dostává na sociometrický chvost. Je ten nejméně respektovaný, oblíbený, a proti němu se pak soustřeďuje agrese. To je psychologická zákonitost – kolektiv nebo skupina potřebuje někoho, proti komu bude stát. Lépe se pak sjednotí,

spojí. Najde společného nepřítele a to bude jejich otloukánek. Nepřítel může být někde venku, mimo skupinu, nebo to může být ona černá ovce, kterou bude skupina trápít, protože ona „za všechno může“. Šikana může mít podobu fyzické agrese, slovní agrese a zastrašování, krádeže, ničení či manipulace s věcmi, může mít formu násilných či manipulativních příkazů. Z těchto typů dle **KOLÁŘE (12)** převládá slovní agrese, manipulace a ničení věcí (u mírných stádií šikany), bylo však prokázáno, že z těchto zárodečných stupňů šikany se později do pokročilých stádií vyvine asi 20% z nich. Odpovědi respondentů potvrzují, že častým způsobem šikany je slovní agrese, manipulace s věcmi, ale časté je též fackování, kopání, bití či rány pěstí. To vše by byl přirozeně velký nápor i na silného dospělého člověka, neboť nikdo není rád terčem výsměchu a fyzického násilí. Pro dítě, které se teprve vyvíjí, se toto může stát obrovským problémem, jehož řešením může být v krajním případě i sebevražda. Proto nikdy šikanu nepodceňujeme a každý projev násilí ihned důkladně prověříme.

Intervaly četnosti šikany byly různé. U šikanovaných žákyň ze ZŠ Baarova přibližně jednou do měsíce, čtyři šikanované dívky ze ZŠ Nerudova zažívaly šikanu asi jednou do měsíce, čtyři dívky téměř každý týden a jedna žákyně uvedla, že byla šikanována téměř každý den. Jediná šikanovaná dívka ze ZŠ Bezdrevská byla šikanována téměř každý den, stejně tak jedna dívka ze ZŠ Máj, další žákyně ZŠ Máj zažívala šikanu téměř každý týden a jedné ze šikanovaných dívek z této školy bylo ubližováno asi jednou do měsíce. U chlapců to bylo obdobné. Čtyři šikanovaní chlapci ze ZŠ Baarova zažívali šikanu přibližně jednou do měsíce, šest žáků ze ZŠ Nerudova téměř každý týden, tři chlapci asi jednou do měsíce. Šikana u čtyř chlapců ze ZŠ Bezdrevská probíhala asi jednou do měsíce, u jednoho chlapce téměř každý den a na ZŠ Máj bylo dvěma chlapcům ubližováno asi jednou do měsíce, téměř každý den bylo ubližováno jednomu chlapci. Nejčastěji bylo šikanovaným žákům ubližováno ve třídě, na WC, cestou ze školy nebo do školy, dále uváděli na chodbě, v šatně, na hřišti, jedna dívka ze ZŠ Bezdrevská je šikanována již od mateřské školky.

Co se týče pohlaví agresorů, nelze jednoznačně určit, které pohlaví by převládalo. Jedna ze šikanovaných dívek ze ZŠ Baarova uvedla, že jí ubližoval chlapec, druhé dívce z této třídy ubližovala dívka. Osmi dívkám ze ZŠ Nerudova ubližovali

chlapci, jedna dívka uvedla, že jí šikanoval chlapec s dívkou. Stejně tak odpověděla jediná šikanovaná dívka ze ZŠ Bezdrevská. Třem dívkám ze ZŠ Máj ubližoval chlapec. Všem čtyřem šikanovaným chlapcům ze ZŠ Baarova ubližoval chlapec, šest žáků ze ZŠ Nerudova odpovědělo, že jim ubližoval chlapec, jednomu žákovi ubližovala dívka a dva chlapci byli šikanováni chlapcem i dívkou. Tři žáci ZŠ Bezdrevská jako agresory uvedli chlapce, dva žáci označili za agresory chlapce i dívku. Všichni tři šikanovaní žáci ze ZŠ Máj byli šikanováni chlapcem i dívkou. Počet agresorů byl též nejednotný. Dívka ze ZŠ Baarova uvedla, že jí ubližovalo pouze jedno dítě, druhá oběť uvedla, že jí bylo ubližováno dvěma dětmi. Šest dívek ze ZŠ Nerudova je obětí pouze jednoho agresora, tři dívky uvedly, že jim ubližovaly dvě děti. Šikanovaná dívka ze ZŠ Bezdrevská byla obětí víc jak tří dětí, tři žákyně ZŠ Máj byly šikanovány jedním dítětem. U dvou chlapců ze ZŠ Baarova se na šikaně podílelo pouze jedno dítě, dvě děti šikanovaly jednoho žáka a jedné z obětí bylo ubližováno třemi dětmi. Pět chlapců ze ZŠ Nerudova zažilo ústrky od jednoho dítěte, dva chlapci byli šikanováni dvěma dětmi, dalším dvěma žákům bylo ubližováno víc jak třemi dětmi. Jeden agresor ubližoval dvěma chlapcům ze ZŠ Bezdrevská, dva chlapci byli šikanováni dvěma dětmi a poslední šikanovaný žák z této školy byl napadán více jak třemi dětmi. U dvou žáků ZŠ Máj byly agresory dvě děti a u jednoho chlapce šikanovalo více jak tři děti.

Všichni respondenti byli dotazováni, zda viděli, že je ubližováno jejich spolužákovi jinými spolužáky. Dívky ze ZŠ Baarova odpověděly čtyřikrát ano, pouze jedna dívka žádné ubližování nezaznamenala. Jedenáct žákyně ZŠ Nerudova uvedlo, že ano, šest dívek odpovědělo ne. Dívky navštěvující ZŠ Bezdrevská odpověděly čtyřikrát ano, šestkrát ne. Osm žákyně ZŠ Máj vidělo šikanování druhých, čtyři dívky se s šikanou nesetkaly. Všech jedenáct chlapců navštěvujících ZŠ Baarova vidělo šikanu spolužáků, jedenáct žáků ZŠ Nerudova odpovědělo ano, pouze jeden chlapec zde šikanování nezaznamenal. Devět chlapců ze ZŠ Bezdrevská uvedlo, že ano, tři chlapci si šikany nevšimli. Šest žáků ze ZŠ Máj se s šikanováním spolužáků setkala, sedm odpovědělo, že ne.

Na otázku, zda respondenti někomu řekli, že je jim nebo druhým ubližováno, dívky ze ZŠ Baarova odpověděly dvakrát ano, třikrát ne, dívky navštěvující ZŠ

Nerudova odpověděly sedmkrát ano, desetkrát ne, žákyně ZŠ Bezdrevská uvedly pětkrát ano a pětkrát ne a dívky navštěvující ZŠ Máj uvedly ano osmkrát, ne čtyřikrát. Chlapci ze ZŠ Baarova na tuto otázku odpověděli šestkrát ano a pětkrát ne, šest chlapců ze ZŠ Nerudova uvedlo, že ano, šestkrát bylo uvedeno ne, osm chlapců navštěvujících ZŠ Bezdrevská odpovědělo ano, čtyři uvedli ne a u chlapců ze ZŠ Máj byla osmkrát odpověď ano, pětkrát ne.

Šikanovaným dětem byla položena otázka, zda řekli rodičům o tom, že jim někdo ubližuje. U dvou šikanovaných dívek ze ZŠ Baarova byla odpověď jednou ano a jednou ne. Šest ze šikanovaných dívek v ZŠ Nerudova odpovědělo ano, tři se rodičům nesvěřily. Jediná šikanovaná dívka navštěvující ZŠ Bezdrevská se rodičům svěřila, stejně tak všechny tři šikanované dívky navštěvující ZŠ Máj. U šikanovaných chlapců ze ZŠ Baarova byla odpověď třikrát ano a jednou ne, u žáků ZŠ Nerudova byly odpovědi čtyřikrát ano a pětkrát ne, všech pět chlapců ze ZŠ Bezdrevská se rodičům svěřilo, dva chlapci ze ZŠ Máj odpovědělo ano, jeden se rodičům nesvěřil. Výchova k solidaritě dětí je především na rodičích. Děti by se k tomu měly vést odmalička, pěstovat to v nich. Mohou jim k tomu například posloužit i pohádky. Bohužel i někteří rodiče jsou k šikanování lhostejní a nevidí problém, pokud se netýká přímo jich. Jenže právě rodiče by měli být svým dětem oporou a dobrým vzorem, protože děti kopírují a přebírají základní vzorce chování právě od nich. Důležitá je ale především správná výchova. Dítě by již od raného dětství mělo cítit lásku a pocit bezpečí a zažít nejen tresty, ale i pochvaly. Je to důležité především pro zdravý rozvoj jeho sebedůvěry. Od samého počátku by se ale mělo také dávat dítěti jasně najevo, co je správné a co ne, jaké jsou hranice. Ale i později bychom měli projevovat o dítě zájem, starat se o to, jak tráví svůj volný čas, jaká jsou jeho přání, názory a problémy.

Další otázka v dotazníku byla směřována na důvěru dětí k pedagogům. Čtyři dívky navštěvující ZŠ Baarova by učitele požádaly o pomoc při řešení šikany, pouze jedna dívka by se na ně s žádostí o pomoc neobrátila. Všech sedmnáct dívek ze ZŠ Nerudova by učitele požádalo o pomoc. Stejně tak všech deset dívek ze ZŠ Bezdrevská má ke svým učitelům důvěru. Na ZŠ Máj by deset dívek učitele o pomoc poprosilo, pouze dvě odpověděly, že by se na učitele s prosbou o pomoc neobrátily. Všech

jedenáct chlapců ze ZŠ Baarova si myslí, že je dobrý nápad v případě šikany požádat učitele o pomoc, jedenáct chlapců ze ZŠ Nerudova by se na učitele obrátilo, pouze jeden žák k nim důvěru nemá. Všichni chlapci ze ZŠ Bezdrevská a ZŠ Máj by učitele o pomoc požádalo. Šikana se dle **ŘÍČANA (17)** netýká jen oběti a původce, ale také svědků a dětí, které se oběti zastanou. Děti, které se zastanou, zůstávají pro výzkumníky ve stínu, protože když tam jsou, šikana se nerozvine. Je přirozené, že když dítě vidí, že je někdo bit, či týrán, chce zasáhnout. Ale ve škole je to velký problém, protože když děti půjdou pěstmi do čestného boje, mohou ránu nejen zasadit, ale také utržit. Potom se to vyšetřuje a když se něco opravdu stane, učitel z toho má problém. A to si učitelé netroufnou, proto k tomu děti nevedou. Radí jim pouze, aby v případě útoku běžely pro dospělého. Někdy se šikana odehrává přímo před očima pedagoga, dítěti se třeba vysmívají, dávají mu různé přezdívky, třída se směje, když dítě odpovídá u tabule. To jsou někdy významné projevy šikany, ale učitel to leckdy řeší jen jako nekázeň. On děti napomene, ale neuvědomí si, že ta oběť trpí den za dnem. **Metodický pokyn MŠMT ČR (45)**, který se týká šikany, říká, že když učitel o šikaně ví a nevyřeší ji, má být potrestán. Proto je pro něho lepší strčit hlavu do písku a nevidět. Často si učitelé nechtějí přiznat, že by se v jejich škole mohlo někomu soustavně surově ubližovat, navíc šikana by na školu mohla vrhnout špatné světlo. Někdy by řešení bylo v tom, otevřít problém na třídní schůzce rodičů, ale učitel se neodvážil to udělat. Bojí se, že by mu řekli, jak to, že si nedokáže ve třídě zjednat pořádek. Pedagog je většinou ten první, kdo může zasáhnout, jestliže se šikana provalí. Neměl by se však do jejího řešení pouštět, pokud není o tomto problému dobře informován a vyškolen. Většina dosavadních dobře míněných pokusů totiž ztroskotává a vážně ohrožuje zdraví oběti. Pedagog si musí uvědomit, že do skrytého života “nemocné” skupiny je obtížné proniknout. Je to především proto, že v rámci skupinové dynamiky (zejména v pokročilejších stádiích) často brání z různých důvodů a pohnutek všichni účastníci vyšetřování.

Šikanovaní žáci byli dotazováni, zda jim pomohl ten, komu se svěřili. Oběma dívkám ze ZŠ Baarova byla pomoc poskytnuta. Osm dívek ze ZŠ Nerudova odpovědělo, že ano, pouze jedné dívce dotyčný, kterému se svěřila, nepomohl.

Šikanované dívky ze ZŠ Bezdrevská byla poskytnuta pomoc. Dvě dívky ze ZŠ Máj odpověděly ano, pouze jedna uvedla, že jí pomoc poskytnuta nebyla. Třem chlapcům ze ZŠ Baarova byla pomoc poskytnuta, pouze jednomu chlapci se pomoci nedostalo. Šest chlapců navštěvujících ZŠ Nerudova odpovědělo ano, tři odpověděli ne. Čtyři žáci ze ZŠ Bezdrevská uvedli, že ano, jednomu chlapci oslovený dotyčný nepomohl situaci řešit. Všem třem chlapcům ze ZŠ Máj byla pomoc při řešení šikany poskytnuta. Při rozmluvách s pedagogy jsme konfrontováni se skutečností, že lidé, kteří jsou se šikanou v bezprostředním kontaktu, o ní vědí žalostně málo. Je tomu tak především proto, že dosavadní pedagogické vzdělání neposkytuje ucelené poznatky o problematice šikanování a o zákonitostech skupinového života. V přípravě pedagogů citelně chybí systematický zážitkový výcvik v práci se skupinovou dynamikou. Pedagogové jsou ponecháni na holičkách a pro boj se šikanováním nejsou teoreticky ani prakticky vyzbrojeni. Je také nutné uvést skutečnost, že názory na šikanování, a to i názory odborníků, jsou zatíženy neznalostí, mýty a bagatelizací, a to jak o povaze, závažnosti a rozšířenosti šikanování, tak i o možnostech jeho odhalení a nápravy. Pedagogové se dozvídají o šikanování pouze ojediněle, většinou když se „samovolně“ provalí nějaká extrémní forma. Následující kroky usilující o nápravu bývají vesměs chybné, a tedy neúčinné.

Na otázku, zda si šikanovaný respondent myslí, že je sám, komu je ubližováno, pouze jedna dívka ze ZŠ Nerudova a dva chlapci ze ZŠ Bezdrevská odpověděli ano, jinak všechny ostatní dotazované děti odpověděly, že si nemyslí, že by byly jediná, kterým je ubližováno.

Na otázku, zda agresori oběti řekli, proč jí ubližují, byly odpovědi velmi individuální. Od někoho pod výhrůžkou násilí požadovali peníze, jiné oběti zažily nadávky, posměch, jiným neřekli vůbec nic, popřípadě respondent neodpověděl, několikrát zazněly i narážky na vzhled či původ oběti. Kde se v člověku bere agrese? Člověk má řadu instinktů. Vedou ho k tomu, že se v některých situacích chová agresivně, v jiných zase prosociálně, pomáhá, je soucitný. Jde o to, co z těchto instinktů se bude posilovat a co utlumovat.

Návrhy dětí na potrestání agresorů byly různé. Většinou děti navrhovaly, aby se agresorovi oplátilo, co dělal druhým, jiná navrhovali sníženou známku z chování, učitelskou či ředitelskou důtku, domácí vězení, vyloučení ze školy, rady pro rodiče, aby agresorovi domluvili, chlapci by šikanu řešili přivoláním policie či umístěním agresora do vězení, několik dětí odpověď nevyplnilo nebo uvedlo, že neví, jakým způsobem agresora potrestat.

Na otázku týkající se prevence šikany, děti uvedly různé návrhy, jak by se podle nich dalo šikaně předcházet. Respondenti navrhovali opatření jako doprovod rodičů, dohled učitele, svěřit se rodičům, učitelce či policii, dále navrhovali chodit ve skupině, nikde se netoulat a chodit ze školy rovnou domů, mít u sebe mobil a přivolat si pomoc, agresorů si nevšímat, mezi dalšími návrhy bylo učit děti správnému chování či přejít do jiné školy, několik dětí tuto otázku nevyplnilo nebo uvedlo, že neví, jak šikaně předcházet. Z tohoto se domnívám, že se potvrdila předpokládaná hypotéza, která uvádí, že žákům chybí informovanost o možných způsobech řešení situace, kdy jsou sami či jejich blízcí obětí šikany. Odpovědi dětí byly poměrně dětinské a pro využití v praxi poměrně nereálné. Je tedy důležité děti poučit o možných způsobech prevence šikany, aby se ony samy nestaly obětí šikany. Etická výchova směřující k prevenci šikany by měla být podle **ŘÍČANA (17)** založena i na zkušenostech, musí být praktická. Prostřednictvím zážitkových metod můžeme dát dětem možnost něco prožít. Učíme je empatii, vžívání se do pocitu druhého člověka, vzájemnosti. Při běžné výuce je těch příležitostí málo, ale pokud se děti vyučují moderními metodami, například společně ve skupinkách řeší nějaké problémy, tak ty skupinky lze sestavit tak, aby v nich byly děti, které jsou prosociální a současně mají vliv ve třídě, a k nim dát dítě, které je náchylné k šikaně, není oblíbené, neumí se družit. To mu pomůže, aby získalo lepší postavení ve skupině. Užitečné jsou i různé společné pobyty, třeba na horách, kde je možné všelijak manévrovat, ovlivňovat konstelace ve skupině a dítěti, které je na okraji, pomoci v získávání přátel. Co se týče prevence, můžeme si vzít příklad třeba z některých německých škol, ve kterých sami žáci iniciují vznik petice proti násilí, kterou každý žák dobrovolně podepíše. Vyskytnou-li se pak přeci jen nějaké prohřešky proti této petici, dotyčný je potrestán (výše uvedeným způsobem) a vše je pak před celou třídou

rozebráno a prodiskutováno. Je důležité, aby dítě vědělo, že má právo na bezpečí a jakýkoliv zásah proti tomu bude potrestán. Abychom se sami nestali obětí je na místě také posilovat vlastní sebevědomí. Agresori si totiž vybírají hlavně slabé oběti - a to nejen fyzicky, ale i psychicky. Proto si nejméně jednou denně opakujeme, čím jsme právě my jedineční a neopakovatelní, v čem jsme dobří a co se nám na nás líbí a pochvaly okolí berme vážně. Rozdávejme úsměvy, choďme vzpřímení s hlavou hrdě vztyčenou a před nikým neklopme zrak, mějme své vlastní názory a stůjme si za nimi. Nebojme se zastat se druhých a pomoci slabším, uvědomme si, že i my se můžeme dostat do jejich role. A navíc, každý, kdo šikanu přehlíží, jakoby se sám účastnil. A proto nebuďme bezohlední vůči ostatním a snažme se jim pomoci.

Na otázku, zda se respondenti někdy sami zúčastnili šikanování druhých osob dvě dívky ze ZŠ Baarova odpověděly, že se nikdy nezúčastnily, tři dívky odpověděly, že se zúčastnily jednou nebo dvakrát. Třináct dívek ze ZŠ Nerudova se nikdy nezúčastnilo šikany druhých, čtyři dívky uvedly, že jednou nebo dvakrát. Všechny desítky dívek ze ZŠ Bezdrevská se šikanování druhých nikdy nezúčastnily. Jedenáct dívek ze ZŠ Máj uvedlo, že nikdy nešikanovaly druhé, jedna dívka odpověděla, že se šikanování zúčastnila jednou nebo dvakrát. Pět chlapců ze ZŠ Baarova se šikanování nikdy nezúčastnilo, tři chlapci mnohokrát, dva chlapci několikrát a jeden chlapec jednou nebo dvakrát. Šest chlapců navštěvujících ZŠ Nerudova se šikanování druhých nikdy nezúčastnili, šest chlapců odpovědělo, že šikanovali jednou nebo dvakrát. Deset žáků ZŠ Bezdrevská se nikdy šikanování nezúčastnili, dva žáci uvedli, že jednou nebo dvakrát. Dvanáct chlapců ze ZŠ Máj nikdy nikoho nešikanovalo, jeden chlapec se šikanování účastnil několikrát. U agresorů je vhodné apelovat na rozum. Říci jim, že když se podobného jednání dopustí dospělý, jde do vězení. Dítě by mělo vědět, že je tu zákon a že spáchalo trestný čin. Dále je tu dle **ŘÍČANA (17)** také možnost vést děti ke rvavým sportům, činnostem, které děti unaví a umožní jim zdravě riskovat, dovedou ho k silným prožitkům. Nejdůležitější jsou však působivé vzory, od kterých dítě odkouká statečné jednání. Ostatní žáci, kteří se přímo neúčastní šikanování, ale jsou svědky krutého bezpráví, ztrácejí iluze o společnosti, která by každému člověku měla zajistit ochranu a bezpečnost. Mravní i zákonné normy jsou však zcela bez zábran

překračovány, aniž by to pro agresory znamenalo nějakou komplikaci. Nic se neděje. Obdobně potom přistupují k násilí a k porušování zákona ve svém dalším životě. Nedělají nic, jsou zcela pasivní a apatičtí, nebo to později i sami zkusí. Už vědí, jak se to dělá. V takovéto skupině pak zákonitě dochází ke snížení pedagogických snah o výchovný a výukový růst skupiny i jednotlivců.

Jestliže v okolí dětí dojde k šikaně, pět dívek ze ZŠ Baarova zareaguje tak, že to oznámí lidem, kteří tomu mohou zabránit, pět dívek ze ZŠ Nerudova nikdy nebylo svědkem šikany, tudíž zatím nemuselo nijak reagovat, čtyři dívky by to oznámily lidem, kteří tomu mohou zabránit, čtyři dívky by se tomu snažily zabránit samy, tři dívky by raději odešly a jedna dívka by si toho nevšimala. Šest žákyň ZŠ Bezdrevská by to oznámilo lidem, kteří tomu mohou zabránit, tři dívky nikdy nebyly svědkem šikany, tudíž neví, jak by zareagovaly, jedna dívka by se tomu snažila zabránit. Šest dívek navštěvující ZŠ Máj by to oznámilo lidem, kteří tomu mohou zabránit, tři dívky by se tomu snažily zabránit samy, dvě dívky by zavolaly policii a jedna dívka by odešla. U chlapců byla také nejčastější odpověď, že by to oznámili lidem, kteří tomu mohou zabránit. Toto uvedlo pět chlapců ze ZŠ Baarova, šest chlapců ze ZŠ Nerudova, šest chlapců ze ZŠ Bezdrevská a všech třináct chlapců navštěvujících ZŠ Máj. Jeden žák navštěvující ZŠ Baarova by se tomu snažil zabránit, stejně tak tři chlapci ze ZŠ Nerudova a dva chlapci ze ZŠ Bezdrevská. Odešli by tři chlapci ze ZŠ Baarova a jeden chlapec ze ZŠ Nerudova. Svědkem šikany nikdy nebyli dva chlapci ze ZŠ Baarova a čtyři chlapci ze ZŠ Bezdrevská a tudíž neví, jak by v danou chvíli zareagovali. Jeden žák navštěvující ZŠ Nerudova by si toho nevšimal a jeden chlapec by se zapojil. Při šikaně často dochází k fyzickému střetnutí. A ten, kdo je „měkký“, se stává obětí, je tím, kdo je bit. V anglické literatuře se často objevuje termín „bully-proof child“, kterým se míní dítě odolné vůči šikaně. K této odolnosti patří dle **ŘÍČANA (17)** příprava na tělesné střetnutí. Ta by měla být základní věcí v tělesné výchově, bohužel v ní stále dost chybí. Je s tím spojeno určité riziko, děti se mohou zranit a vinen je pak učitel. Na tuto přípravu by měli myslet i rodiče. Už batole by se mělo učit tělesným střetům. Platí to tedy spíše pro chlapce, i když pro dívky to do jisté míry platí také. Když mazlení s otcem přechází v pošťuchování, kluk musí vydržet ránu, která je

samozřejmě přiměřená, a taky ji musí umět přiměřeně vrátit. Mělo by to mít podobu hry. Boj je třeba kultivovat, vysvětlit dítěti, že má svůj účel a svá pravidla. Některé děti do tělesného střetnutí nepůjdou za žádnou cenu. Odborníci často doporučují, aby tyto děti trénovaly fyzickou sílu. Pro deseti-dvanáctileté dítě to není nic těžkého. Když na to rodiče dbají, zvýší svou tělesnou zdatnost a pak získá i pozici v kolektivu, protože je silné. Základní příčinou, proč jeden začíná šikanovat druhé, je skrýt vlastní strach a vytvářet falešný pocit bezpečí. A k tomu využívají strachu druhých. (vyvolají jej u nich). Jinak řečeno – předvedou své přednosti, jimiž zakryjí své slabosti.

Položený rozhovor byl veden s učitelkami na ZŠ Baarova, ZŠ Nerudova a ZŠ Máj 1. Paní učitelka ze ZŠ Bezdrevská žádost o rozhovor odmítla. Na otázku, jak často ve školním roce 2008/2009 zjišťují ve své třídě případy kvalifikované jako šikana, paní učitelka ze ZŠ Baarova uvedla, že nejde o klinické příklady šikany, ale některé jevy se u nich vyskytují 1x týdně. Paní učitelka ze ZŠ Nerudova, kde se dá říci, že byl zaznamenán výskyt šikany u dětí nejvyšší, uvedla, že ve své třídě takto kvalifikované případy nezjišťuje. Paní učitelka ze ZŠ Máj uvedla, že byly zaznamenány dva případy šikany. Podíl dívek a chlapců mezi oběťmi u zjištěných případů je podle paní učitelky ze ZŠ Baarova 50% dívek a 50% chlapců. Dle mého výzkumu se šikana v této třídě vyskytuje u dvou dívek z pěti a u čtyř chlapců z jedenácti navštěvujících tuto třídu. U zjištěné šikany na ZŠ Máj označila paní učitelka podíl chlapců a dívek 1:1. Ve výzkumu uvedly tři dívky z dvanácti, že jim bylo ubližováno a tři chlapci z třinácti. Podíl agresorů je podle paní učitelky ze ZŠ Baarova 50% dívek a 50% chlapců, na ZŠ Máj je to podle paní učitelky 1:1. Na otázku, jaký je ve třídě současný počet případů šikany ve srovnání s předchozími školními roky, zda se výskyt šikany zvyšuje a zda se snižuje věková hranice obětí i agresorů, paní učitelka ze ZŠ Baarova uvedla, že se zvyšuje výskyt jevů, z nichž by mohla být časem šikana. Paní učitelka ze ZŠ Nerudova odpověděla, že v její třídě určitě ne, věková hranice se podle ní určitě snižuje. Paní učitelka ze ZŠ Máj uvedla, že se zvyšuje agresivita a snižuje se věk, oba konkrétní agresori (chlapec a dívka) z její třídy se tak projevovali již od první třídy (nejdříve měli odklad a pak propadli, tudíž jsou starší než spolužáci). Řešením je podle ní stanovení soudního dohledu. Další otázkou byl odhad učitelek, v jaké míře se podle nich daří

případy šikany na škole zjišťovat. Učitelka ze ZŠ Baarova odpověděla, že pracují všichni tak, že veškeré podchytené náznaky řeší buď školní metodik prevence nebo výchovný poradce. Učitelka ze ZŠ Nerudova odpověděla, že se daří zjistit přibližně 50% případů šikany na škole. Paní učitelka ze ZŠ Máj odpověděla, že u dětí na 1.stupni se to daří zjistit okamžitě, a to díky doзору na chodbách, přítomností učitele ve třídě, napadení žáci to okamžitě sdělují učitelu a jde-li o šikanu mimo školu, tak učitele informují sami rodiče. Ve všech školách byl pověřen odpovědností za prevenci šikany metodik pro patologické jevy. Metody, které používá ZŠ Baarova jako prevenci šikany jsou, spolupráce se Střediskem výchovné péče, besedy s odborníky pro rodiče a pedagogy. ZŠ Nerudova používá k prevenci neustálé zaměstnání žáků, rozhovory se žáky a dozory učitelů. ZŠ Máj zavedla schránku důvěry, na 1.stupni v rámci výuky prvouky a přírodovědy děti zkouší navozování situace a způsob řešení, je zde zaveden program AJAX, kdy je škola ve spolupráci s policií a učitelé mají k dispozici metodickou brožuru a dále to jsou besedy s policií, vždy na konci roku dojde k vyhodnocení. Pedagogové působící na ZŠ Baarova byli s problematikou šikany seznámeni formou besedy s odborníky. Na ZŠ Nerudova se uskutečnily za tímto cílem různá školení a porady a ZŠ Máj má k dispozici metodické materiály, učitelský tisk, besedy metodického sdružení 1.stupně s pracovníci pedagogicko-psychologické poradny, dále je šikana pravidelným tématem při pedagogických radách či je možný individuální pohovor při problému učitele s pověřeným pracovníkem. Podíl učitelů, kteří jsou podrobně seznámeni s problematikou šikany je na ZŠ Baarova stoprocentní, na ZŠ Nerudova 80% a na ZŠ Máj jsou aktuálně a průběžně seznamováni všichni pedagogičtí pracovníci, i vychovatelky ze školní družiny. Žáci jsou s problematikou šikany podle učitelky ze ZŠ Baarova seznamováni během třídnických hodin od třídního učitele, na ZŠ Nerudova formou rozhovorů, kdy některé děti už mají povědomí o tom, co je šikana. ZŠ Máj informuje žáky o šikaně v rámci besed při třídnických hodinách, v hodinách prvouky či přírodovědy, dojde-li k problému, opět se to s dětmi projednává, na začátku školního roku se hovoří o šikaně při seznámení žáků se školním řádem či v rámci školního parlamentu, tudíž jsou děti informované, co je šikana. V případě výskytu šikany je práce s obětí následující: třídní učitelé ZŠ Baarova předají informace

výchovnému poradci, ten provede šetření, sám rozebere situaci a pak jedná dál, také spolupracuje se Střediskem výchovné péče. Na ZŠ Nerudova učitelé spolupracují s rodiči oběti a s paní učitelkou zabývající se patologickými jevy ve škole. Pedagogové ze ZŠ Máj pracují s obětí individuálně a to ve složení třídní učitel, rodič a pověřený pracovník. V případě agresora navíc spolupracuje vedení školy a případně sociální odbor. V rámci prevence škola spolupracuje s pedagogicko-psychologickou poradnou a Policií ČR. Co proti šikaně může dělat škola a pedagog podle odborníků? Myslím, že v tomto směru je úkolem školy především budovat preventivní prostředí. Toho lze dosáhnout mnoha cestami. Pořádat pravidelné besedy se žáky s cílem vytvořit ve třídě atmosféru zavrhuje šikanu. Zde by měl mít každý žák možnost vyjádřit svůj názor. Budovat prostředí důvěry mezi žáky a učiteli. Umístit na viditelná místa ve škole telefonní čísla na Linku bezpečí, krizová centra, popř. odborníky na určité oblasti. Zřídit ve škole schránky, kam by mohl každý žák psát své názory či problémy. Snažit se zlepšit komunikaci mezi školou a rodiči. Vhodné by bylo zdůrazňovat individuální hodnoty každého člověka (i v mimoškolních aktivitách).

Tato práce usiluje o zamyšlení se nad tím, jaké důsledky sebou nese šikana. Ráda bych, aby práce přispěla k tomu, aby si společnost uvědomila, že je nutné předcházet vzniku šikany mezi dětmi. Důležité je, aby došlo ze strany společnosti ke změně postojů. Práce se opírá jak o poznatky z odborné literatury, tak vychází z výzkumu vedeném u žáků 4.tříd základních škol. Snažila jsem se zjistit, zda se opravdu zvyšuje počet případů šikany u dětí a zda se snižuje věková hranice výskytu. Výzkum ukázal, že výskyt šikany již i u dětí na 1.stupni je značně alarmující a dá se předpokládat, že počet výskytů šikany ještě poroste. Proto je třeba eliminovat všechny faktory, které může společnost ovlivnit, aby nepřispívaly ke vzniku šikany. Nářek pedagogů, že nemají na děti žádné zásadní vlivy, je naprosto oprávněný. Nikdo nedovede dobře říci, jak dál. Bylo by vhodné udělat si přehled, jak se to dělá v jiných zemích, v Rakousku, Německu, ve Velké Británii. Tam je například možno dítě na několik dní vyloučit ze školy, a to i na základní škole. V některých zemích zase existují tělesné tresty, které někdy podléhají různým regulím, může je například udělit pouze ředitel, nebo se takto smějí trestat pouze chlapci, jinde je zapotřebí souhlas rodičů.

V této diplomové práci byly stanoveny tři hypotézy :

Hypotéza 1: Šikana se vyskytuje i v nejnižších ročnících základních škol, žáci se s šikanou setkají ještě před nástupem na 2.stupeň ZŠ.

Hypotéza 2: Žákům chybí informovanost o možných způsobech řešení situace, kdy jsou sami či jejich blízcí obětí šikany.

Hypotéza 3: Osobní zkušenosti s šikanou má víc než polovina žáků 4.tříd ZŠ.

Jak vyplývá z výše uvedeného popisu výzkumu se domnívám, že hypotézy 1 a 2 byly potvrzeny, hypotéza tři potvrzena nebyla.

6. Závěr

V práci jsem se zaměřila na základní vymezení šikany, na příčiny a rozvoj této problematiky. Cílem práce bylo zmapovat výskyt šikany u žáků 4.tříd ZŠ v Českých Budějovicích. Monitorovat informovanost žáků o šikaně a jejich zkušenosti s tímto jevem a v souvislosti s tím hledat a popsat zajímavé způsoby, metody prevence šikany na základních školách. Cíl práce byl splněn.

Ráda bych, aby se práce dostala do rukou všem, kdo jsou ochotni bojovat s odvrácenou a zapíranou stránkou každodenní zkušenosti dětí a dospívajících – s šikanováním. Je třeba opravit jeden z častých omylů kolem šikanování, který hlásá, že toto zlo je záležitostí pouze určitého období. Epidemický výskyt šikanování na našich školách souvisí též se společenskými vlivy. V posledních letech televize, počítačové hry i tisk zahlcují mládež násilím. Existují však i pozitivní trendy, kdy se společnost snaží uvést do života nadnárodní normy jako Všeobecnou deklaraci lidských práv nebo Úmluvu o právech dítěte. Začínají fungovat instituce hájící práva jedince – zlepšuje se práce policie a soudů, máme Ústavní soud, ombudsmana, Evropský soud pro lidská práva.

Hypotéza 1 - Šikana se vyskytuje i v nejnižších ročnících základních škol, žáci se s šikanou setkají ještě před nástupem na 2.stupeň ZŠ - byla potvrzena.

Hypotéza 2 - Žákům chybí informovanost o možných způsobech řešení situace, kdy jsou sami či jejich blízcí obětí šikany – byla potvrzena. Žáci jsou informovaní o tom, co je šikana, ale nemají dostatečný přehled o tom, jak řešit, když se s šikanou setkají.

Hypotéza 3 – Osobní zkušenosti se šikanou má víc než polovina žáků 4.tříd ZŠ - nebyla potvrzena.

Přínos této práce do zdravotně sociální oblasti bych viděla v pokusu o zmapování situace na základních školách. Práce upozorňuje veřejnost na nebezpečí a tíhu důsledků, které si žák vystavený bezmoci a týraný svými spolužáky dlouhodobě odnáší do dalšího života. Výsledky práce mohou sloužit jako podklad pro preventivní opatření při vzniku šikany mezi dětmi.

7. Seznam použitých zdrojů

A) *Monografické publikace*

1. BENDL, S. *Neukázněný žák – Cesta k institucionální pomoci*. 1.vydání. Praha: ISV nakladatelství, 2004. 100 s. ISBN 80-86642-36-4.
2. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1.vydání. Praha: ISV nakladatelství, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.
3. BENDOŤÁ, J. *Problematika šikany na základních školách, preventivní opatření proti šikaně*. České Budějovice, 2006. 63 s. Bakalářská práce na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Vedoucí bakalářské práce Josef Hošek.
4. BOURCET, S. – GRAVILLONOVÁ, I. *Šikana ve škole, na ulici, doma: Jak bránit své dítě*. Praktický průvodce pro rodiče, pedagogy a vychovatele. 1.vydání. Praha: Albatros, 2006. 71 s. ISBN 80-00-01552-8.
5. COLOROSO, Barbara. *The bully, the bullied, and the bystander*. USA: HarperCollins Publishers, 2003. ISBN 0-06-001429-6.
6. ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislost*. 1.vydání. Žďár nad Sázavou: Fakta v.o.s., 1999. 204 s. ISBN 80-9026-141-8.
7. ČERNOCH, F. a kolektiv. *Šikaně stop!*. 1. vydání. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 1997. 94 s. ISBN 80-8604-914-0.
8. ERB, H. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. Přel. J. Strach. 1.vydání. Praha: Amulet, 2000. 126 s. Přel.z Gewalt in der Schule und wie du dich dagegen wehren kannst. ISBN 80-86299-22-8.
9. GAJDOŠOVÁ, V. – HERÉNYIOVÁ, G. *Rozvíjení emoční inteligence žáků*. 1.vydání. Praha: Portál, 2006. 324 s. ISBN 80-7367-115-8.
10. GOLDMANOVÁ, J. *Jak si nenechat ublížit*. Přel. V.Konečná. 2.vydání. Praha: Portál, 2000. 142 s. Přel. z Sussed and streetwisse. ISBN 80-7178-413-3.
11. HOLEČEK, V. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Plzeň: Pedagogické centrum, 1997. 56 s. ISBN 80-7020-004-9.

12. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování. Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách.* 1.vydání. Praha: Portál, 2001. 256 s. ISBN 80-7178-513-X.
13. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování.* 2. vydání. Praha: Portál, 2000. 127 s. ISBN 80-7178-123-1.
14. LOVASOVÁ, L. *Šikana.* Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 28 s. ISBN 80-86991-62-2.
15. OLWEUS, Dan. *Bullying at school: What we know and what we can do.* UK: Blackwell Publishing, 2003. ISBN 0-631-19241-7.
16. PETRÁČKOVÁ, V. – KRAUS, J. a kol. *Akademický slovník cizích slov.* Dotisk 1.vydání. Praha: Academia, 2001. 732 s. ISBN 80-200-0607-9.
17. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí.* 1.vydání. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-249-9.
18. SWEARER, S. et al. *Bullying prevention and intervention: realistic strategies for schools.* NY: A Division of Guilford Publications, 2009. ISBN 978-1-60623-021-3.
19. TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí. Jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka.* 1.vydání. Praha: Portál, 2001. 200 s. ISBN 80-7178-503-2.
20. VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku.* 1.vydání. Praha: Portál, 2004. 172 s. ISBN 80-7178-488-8.
21. Kolektiv autorů a konzultantů Encyklopedického domu. *Slovník cizích slov.* 2.doplňené vydání. Praha: Encyklopedický dům, 1996. 366 s. ISBN 80-90-1647-8-1.

B) Statě, články, příspěvky v periodiku

22. BENEŠOVÁ, P. Žáci nás šikanují, stěžují si učitelé. *Hospodářské noviny*, 2008, roč.52, č.205, s.4. ISSN 0862-9587.
23. ČIHÁČEK, V. a kolektiv. Šikanovaný žák – Poradna PPP. *Literární noviny, Školní noviny*, 2008, roč.19, č.4. ISSN 1210-0021.
24. DOUBRAVA, L. Šikana je onemocněním skupiny. *Učitelské noviny*. Praha: 2004, roč.107., č.11., s. 17-19.
25. FRYDECKÁ, L. Každé třetí dítě je ve škole šikanováno. *Mladá fronta Dnes*, 2005, roč.16, č.102, s.A/1. ISSN 1210-1168.

26. CHRÁŠŤANSKÁ, S. a kolektiv. Šikana. *Školství*, 2006, roč.14, č.32, s. 1-8.
27. JEŽEK, P. Šikana. *Mladá Fronta Dnes*, 2008, XIX/216, ISSN 1210-1168.
28. KOLÁŘ, M. Informace o 1.celostátní konferenci Školní šikanování konané 30.3.2004 v Olomouci. *Učitel'ské listy*, 2004, č.9.
29. KOLÁŘ, M. Potlačené pocity viny hrají šikaně do karet. *Psychologie Dnes*. Praha: Portál, 2003, roč.9., č.2., s. 14-15.
30. KOLÁŘ, M. První pomoc při řešení počáteční šikany. *Právo a rodina*, 2007, roč.9, č.4, s.1-5. ISSN 1212-866X.
31. KOLÁŘ, M. a kolektiv. Šikana je onemocněním skupiny. V určité fázi by ji měl šetřit odborník. *Učitel'ské noviny*, 2004, roč.107, č.11, s.17-19.
32. KUČEROVÁ, L. Děti, které šikanují druhé, často vyrůstají v rodinách s direktivní výchovou a trestáním. *Boleslavský deník*, 2008, roč.16, č.134, s.2.
33. MEZERA, A. - KOLÁŘ, M. Bolest šikanování (Recenze). *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 2002, roč.37, č.4, s. 371-373.
34. PRAŽÁK, P. Šikana je poruchou kolektivu. Psychoterapie a poradenství. *Psychologie dnes*, 2003, roč.9, č.9, s.26-27. ISSN 1211-5886.
35. ŠMÍD, DAREK. Šikana. *Premiere*, 2005, roč.6, č.9, s.95. ISSN 1212-8899.
36. Víc se o ní mluví. A to je dobře. *Mladá fronta Dnes*, 2008, roč.19, č.233, s.7.

C) *Sborníky*

37. CHODĚRA, O. Šikanování z hlediska práva. In *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1.vydání. Praha: Portál, 1997. 118-123s. ISBN 80-7178-123-1.
38. KOLÁŘ, M. Školní šikanování. In *Sborník z první celostátní konference konané v Olomouci na PF UP 30.3. 2004*. 73 s. ISBN 80-239-2994-1.
39. KRESTOVÁ, J. Prevence šikany. In *Primární prevence sociálně patologických jevů v pedagogické praxi 4*. Ústí nad Labem: PF UJEP, 2001. 51-53 s. ISBN 80-7044-362-2.
40. MARTÍNEK, Z. Šikana – varianta agresivního chování. In *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence*. V. odborný seminář 6.-8.10.2004 SZÚ Praha. Praha: Free Teens Press, 2004. 86-92 s. ISBN 80-902898-6-X.

D) *Internetové zdroje*

41. FOJTÍKOVÁ, Z. *Společenství proti šikaně* [online]. 2004 [cit.2008-10-10].
Dostupné z: <http://www.sikana.org/>
42. MEZERA, A. *41% žáků českých základních škol je obětí šikanování* [online]. 2002 [cit.2008-11-05]. Dostupné z: <http://www.blisty.cz/2002/2/1/art9798.html>
43. *Agresori a oběti* [online]. 15.2.2008 [cit.2008-11-10].
Dostupné z: <http://www.pppbruntal.cz/texty/sikana04.html>
44. *Informační centrum pro mládež* [online]. 10.11.2006 [cit.2008-11-05]. Dostupné z: <http://www.icm.uh.cz/str/socialnepatologickejevy/socialne-patologicke-jevy/sikana-a-nasili>
45. DUDA, M. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy č. j. 24246/2008 – 6 k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení [online]. [cit.2009-23-04]. Dostupné z :
<http://www.zkola.cz/zkedu/management/prehledskolskychpredpisu/metodickepokynym-smt/28490.aspx>
46. *Minimalizace šikany* [online]. [cit.2008-11-04].
<http://www.minimalizacesikany.cz/informace-o-sikane>
47. *Prevence šikany* [online]. [cit.2008-11-01].
Dostupné z: <http://www.brebarbora.sblog.cz/prevence/>
48. *Šikana* [online]. [cit.2008-11-05].
Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0ikana#Literatura>
49. *Šikana z právního hlediska* [online]. 31.5.2003 [cit.2008-11-10].
Dostupné z: http://www.sikana.cz/sikana_prav_rozb.html
50. *Šikana ve škole, aneb jak to vidím já* [online]. 14.8.2004 [cit.2008-11-10].
Dostupné z: <http://www.rodina.cz/clanek3981.htm>
51. BEJVL, J. *Šikana* [online]. [cit.2008-11-08].
Dostupné z: <http://www.studuj-jinak.cz/referaty/nahled/sikana-3>

8. Klíčová slova

Šikana

Oběť

Agresor

Prevence

9. Přílohy

Příloha 1: Metodický postup pro učitele

Příloha 2: Polořízený rozhovor s vyučujícími

Příloha 3: Dotazník

Příloha 4: Druhy šikanování

Příloha 5: Evropská komise a další evropské iniciativy

Příloha 6: Užitečné kontakty

Příloha 7: Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení

Příloha 1.

Metodický postup pro učitele

Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně, ubližuje druhým. Znamená to, že ti někdo, komu se nemůžeš ubránit, dělá, co je ti nepříjemné, co tě ponižuje, nebo to prostě bolí – fackuje tě, strká do tebe, nadává ti, schovává ti věci, bije tě. Ale může ti znepríjemňovat život i jinak, pomlouvá tě, intrikuje proti tobě, navádí spolužáky, aby s tebou nemluvili a nevšímali si tě.

Šikanování se děje skrytě a my se o něm můžeme dozvědět pozdě nebo vůbec ne. Proto potřebujeme tvoji pomoc a prosím tě, abys vyplnil(a) anonymně (tajně) tento dotazník. Informace pomohou zabránit ubližování slabým, a bezbranným a vytvořit bezpečnější prostředí pro všechny.

Příloha 2.

Polořízený rozhovor s vyučujícími

1. Jak často v tomto školním roce (2008/2009) ve vaší 4.třídě ZŠ zjišťujete případy kvalifikované jako šikana?
2. Jaký je podíl dívek a chlapců mezi oběťmi šikany u zjištěných případech?
3. Jaký je podíl dívek a chlapců mezi agresory u zjištěných případech?
4. Jaký je ve vaší třídě současný počet případů šikany ve srovnání s předchozími školními roky? Zvyšuje se výskyt šikany? Snižuje se věková hranice šikanovaných i agresorů?
5. V jaké míře, podle vašeho odhadu, se daří případy šikany na vaší škole zjišťovat?
6. Kdo byl ve vaší škole pověřen odpovědností za prevenci šikany?
7. Jaké metody používá vaše škola jako prevenci šikany?
8. Jakou hlavní formou byli pedagogičtí pracovníci vaší školy seznámeni s problematikou šikany?
9. Jaký podíl pedagogických pracovníků vaší školy je podrobně seznámen s problematikou šikany?
10. Jak seznamujete žáky s problematikou šikany? Jsou děti informované o tom, co je šikana?
11. Zjistíte-li případ šikany, jak pracujete s obětí? Se kterou organizací či pracovníkem spolupracujete v oblasti prevence šikany?

Příloha 3.

Dotazník

Vážená respondentko, vážený respondenté!

Jmenuji se Michaela Bürgerová, studuji na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích obor Rehabilitační-psychosociální péče o postižené děti, dospělé a staré osoby. V současné době pracuji na diplomové práci na téma: „Problematika šikany na 1.stupni ZŠ v Českých Budějovicích“.

Právě držíte v ruce dotazník, který se zabývá tímto problémem. Ráda bych Vás požádala o pomoc při realizaci výzkumu, který je pro dokončení mé diplomové práce nezbytný. Výzkum bude proveden v anonymitě, zajištěna bude i ochrana dat. Prosím Vás tedy o pečlivé vyplnění níže uvedeného dotazníku.

Odpovědi, které Vám vyhovují, označte, prosím, křížkem v příslušném políčku, které je umístěno nalevo od Vámi zvolené možnosti (není-li u otázky uvedeno jinak). Po zodpovězení všech otázek vraťte, prosím, dotazník přímo mně či pověřené osobě.

Děkuji za pochopení, Vaše úsilí při vyplňování a čas, který mi budete věnovat.

S pozdravem Bc. Michaela Bürgerová

Škola

.....
Datum.....TřídaVěk.....Pohlaví/chlapec,děvče/.....

Instrukce: Zakřížkuj odpověď, která je pravdivá. Popřípadě vypiš svoji odpověď.

Nepodepisuj se!

1. Jsi rád(a) v této třídě?

Ano

Ne

2. Víš, co je šikana?

Ano

Ne

3. **Napiš svými slovy, co je šikana**

4. **Máš ve třídě dobrého kamaráda?**

Ano

Ne

5. **Patříš ve vaší třídě do nějaké party?**

Ano

Ne

6. **Ubližoval/ubližuje někdo ze třídy tobě?**

Ano

Ne (Odpovíš-li ne, přeskoč až na otázku 12)

7. **Jak ti ubližují/ubližovali?** (Stačí, když zaškrtněš, co se ti stalo, ale můžeš to popsat i vlastními slovy.)

Ignorování – posměch – pomluvy – ponižování – nadávky – bití – fackování – kopání – rány pěstí - brali si moje věci

Jinak

8. **Jak často ti je/bylo ubližováno?**

Téměř každý den

Téměř každý týden

Asi jednou do měsíce

9. **Kde ti je/bylo ubližováno?** (podtrhni nebo vypiš jinou možnost)

Ve třídě – na chodbě – v šatně – na WC – v jídelně – družině – cestou do školy
nebo ze školy – v tělocvičně – na hřišti

Pokud jinde, tak kde?

10. **Ten, kdo ti ubližuje/ubližoval, je chlapec nebo dívka?**

Chlapec

Dívka

Chlapec i dívka

- 11. Kolik dětí najednou ti ubližuje/ubližovalo?**
- 1
- 2
- 3
- Víc jak 3
- 12. Viděl(a) jsi, že je ubližováno tvému spolužákovi jinými spolužáky ze školy?**
- Ano
- Ne
- 13. Řekl(a) jsi někomu o tom, že je tobě nebo někomu jinému ubližováno?**
- Ano
- Ne
- 14. Řekl(a) jsi o tom, že ti někdo ubližuje, rodičům?**
- Ano
- Ne
- 15. Myslíš si, že je dobrý nápad požádat o pomoc při řešení šikany učitele?**
- Ano
- Ne
- 16. Pomohl ti ten, komu jsi to řekl(a)?**
- Ano
- Ne
- 17. Jsi sám(sama), komu ve třídě nebo ve škole ubližují?**
- Ano
- Ne
- 18. To, že ti někdo ubližuje/ubližoval, není správné, a jistě myslíš na to, proč tohle trápení máš zrovna ty. Řekli ti, proč ti ubližují?**
- Napiš, co ti řekli
- 19. Jak si myslíš, že by měl být potrestán někdo, kdo ubližuje jinému?**
-

20. Jak myslíš, že by se šikaně mohlo předcházet?

21. Ty sám / sama ses někdy zúčastnil/a šikanování druhých osob?

- nikdy
- jednou nebo dvakrát
- několikrát
- mnohokrát

22. Jestliže v tvém okolí dojde k šikaně, jak na to reaguješ?

- nikdy jsem nebyl/a svědkem šikany
- zapojím se
- nevšímám si toho
- odejdu
- snažím se tomu zabránit
- oznámím to lidem, kteří tomu mohou zabránit – učitel, rodiče
- jinak

Příloha 4.

Osm druhů šikanování

Fyzické přímé aktivní

Fyzické aktivní nepřímé

Fyzické pasivní přímé

Fyzicky pasivní nepřímé

Verbální aktivní přímé

Verbální aktivní nepřímé

Verbální pasivní přímé

Verbální pasivní nepřímé

Příklady projevů

Útočníci oběť věsí do smyčky, škrtí, kopou, fackují.

Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili.

Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice (fyzické bránění oběti v dosahování jejich cílů).

Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod (odmítnutí splnění požadavků).

Nadávání, urážení, zesměšňování.

Rozšiřování pomluv. Symbolická agrese (v kresbách, básních).

Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.

Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé.

Příloha 5.

Evropská komise a další evropské iniciativy:

<http://europa.eu.int/comm/education/violence> - Stránka Evropské komise

<http://www.gold.ac.uk/tmr> - Stránky založené Goldsmith's College na Univerzitě of London, podrobnosti o mezinárodním výzkumu školní šikany sponzorovaném EU a o Evropské konferenci iniciativ pro boj proti školní šikaně

<http://www.scre.ac.uk/bully> - Stránka založená Skotskou radou pro pedagogický výzkum, praktické rady pro školy a rodinu

<http://www.antibullying.net/index.html> - Stránka založená Pedagogickým ústavem Edinburské univerzity

<http://www.childline.org.uk./bullying/index.htm/>

Příloha 6.

Užitečné kontakty:

Linka bezpečí – 800 155 555

www.linkabezpeci.cz

Pomoc dětem a mladým lidem v obtížných životních situacích, ale i při každodenních starostech.

Linka vzkaz domů – 800 111 113

www.vzkazdomu.cz

Telefonická krizová linka slouží především dětem a mladým lidem, které situace v rodině, ve škole nebo v ústavním zařízení donutí k útěku. Dovolat se na ni mohou zdarma ze všech pevných linek.

Rodičovská linka – 283 852 222

Určena dospělým, kteří se chtějí poradit o výchově svých dětí, také využívána pro ohlašování podezření z týrání, zneužívání a zanedbávání dětí.

ČESKÁ SPOLEČNOST NA OCHRANU DĚTÍ

Růžová linka – 272 736 263

www.ruzovalinka-praha.cz

Pro děti a mladé lidi ve stavu akutní krize nebo v situaci, kdy si neumějí poradit nebo se rozhodnout.

BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ – 257 317 100

www.bkb.cz

Pomoc obětem trestné činnosti.

FOND OHROŽENÝCH DĚTÍ – 224 221 137, 224 236 655

www.fod.cz

NADACE NAŠE DÍTĚ – 777 800 002

www.nasedite.cz

Právní rady týkající se dítěte.

ASOCIACE OBČANSKÝCH PORADEN – 222 780 599

www.obcanske-poradny.cz

Nezávislí poskytovatelé bezplatné pomoci občanům.

DĚTSKÉ KRIZOVÉ CENTRUM – 241 484 149

www.dkc.cz

ČESKÝ VÝBOR PRO UNICEF – 257 320 224

www.unicef.cz

Všestranná podpora a ochrana života dětí a zajištění jejich zdravého vývoje.

Příloha 7.

Č.j. 24 246/2008-6

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení

Šikanování je mimořádně nebezpečná forma násilí, která ohrožuje základní výchovné a vzdělávací cíle školy. V místech jejího výskytu dochází ke ztrátě pocitu bezpečí žáků, který je nezbytný pro harmonický rozvoj osobnosti a efektivní výuku. Na rozdíl od jiných druhů násilí je šikana zvláště zákeřná, protože často zůstává dlouho skrytá. Tak i při relativně malé intenzitě šikany může u jejích obětí docházet k závažným psychickým traumatům s dlouhodobými následky a k postupné deformaci vztahů v kolektivu.

Vzhledem k tomu, že šikana se v zárodečných fázích vyskytuje v téměř každé škole, je potřeba věnovat tomuto jevu zvláštní pozornost. Důraz je nutné zaměřit na vytváření dobrých vztahů uvnitř třídních kolektivů, zabývat se vztahy v třídních kolektivech ještě před vznikem šikanování. K tomuto je potřeba zajistit další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky vytváření dobrých vztahů, v práci s dynamikou skupiny, v podpoře a upevňování zdravých třídních norem dětí, žáků a studentů jako prevenci šikanování.

Na prevenci šikany i při řešení jednotlivých případů by měli spolupracovat pedagogičtí pracovníci podle předem dohodnutých postupů. K tomu je nutné zajistit další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky šikanování.

Cílem předkládaného metodického pokynu je upozornit na závažnost šikanování, poskytnout pedagogickým pracovníkům základní informace k prevenci a řešení tohoto specifického problému.

Tento metodický pokyn je určen pro právnické osoby vykonávající činnost škol zřizovaných MŠMT. Podpůrně je doporučován k využití i ostatním školám zapsaným do školského rejstříku a poskytovatelům služeb souvisejících se vzděláváním a výchovou.

Čl. 1

Charakteristika šikanování

- (1) Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti.
- (2) Šikanování se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách. Pocit bezpečí každého jedince a jeho začlenění do třídního kolektivu je základní podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu třídy a školy. Všechny školy a školská zařízení mají povinnost předcházet všem náznakům násilí a šikanování. Šikanování v jakékoli formě a podobě nesmí být pracovníky školy akceptováno. Samotní pedagogičtí pracovníci nesmí svým jednáním s některými žáky a chováním vůči nim podněcovat zhoršování vztahů směřující k šikanování těchto žáků jejich spolužáky.

Čl. 2

Projevy šikanování

- (1) Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu. Mezi základní formy šikany patří:
- Verbální šikana, přímá a nepřímá – psychická šikana (součástí je i kyberšikana, děje se pomocí ICT technologií).

- Fyzická šikana, přímá a nepřímá (patří sem i krádeže a ničení majetku oběti).
- Smíšená šikana, kombinace verbální a fyzické šikany (násilné a manipulativní příkazy apod.).

(2) Za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti a v některých opravdu závažných případech může nabýt i rysy organizovaného zločinu. Příklady šikanování jsou uvedeny v příloze.

Čl. 3

Odpovědnost školy

- (1) Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 5651/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit, a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.
- (2) Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění (dále jen trestných činů) vydírání (§ 235), omezování osobní svobody (§ 213), útisku (§ 237), ublížení na zdraví (§ 221-224), loupeže (§ 234), násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (zvláště § 197a), poškozování cizí věci (§ 257), znásilnění (§ 241), kuplířství (§ 204) apod.
- (3) Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu (§168, 167 trestního zákona). V úvahu přicházejí i další trestné činy jako např. nadřizování (§ 166 tr. zákona) či schvalování trestného činu (§165 tr. zákona), v krajním případě i podněcování (§ 164 tr. zákona).

Skutkovou podstatu účastenství na trestném činu (§ 10 tr. zákona) může jednání pedagogického pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.

Čl. 4

Školy a školská zařízení v prevenci šikanování

(1) Základem prevence šikanování a násilí na školách je podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky (a mezi žáky a učiteli). Školy a školská zařízení při efektivní realizaci prevence šikanování usilují o vytváření bezpečného prostředí a za tím účelem:

- podporují solidaritu a toleranci,
- podporují vědomí sounáležitosti
- posilují a vytváří podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy
- uplatňují spolupráci mezi dětmi a rozvíjí jejich vzájemný respekt
- rozvíjí jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince.

(2) Ředitelé škol a školských zařízení odpovídají za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a násilí. Vychází přitom z komplexního pojetí preventivní strategie, která je ve smyslu *Metodického pokynu k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* č. j. 20 006/2007-51 součástí Minimálního preventivního programu školy. Ředitelé zejména:

- Zajistí vzdělávání pracovníků (pedagogických i nepedagogických) v akreditovaných kurzech k problematice šikanování. Vzdělávání pedagogických pracovníků se řídí § 10 vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb. Vzdělávání školního metodika prevence ve specializačním studiu se řídí §

9 vyhlášky č. 317/2005 Sb.

- Zajistí v souladu s pracovním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky zejména ve škole před vyučováním, o přestávkách mezi vyučovacími hodinami, mezi dopoledním a odpoledním vyučováním, podle potřeby při přecházení žáků mezi budovami školy, do zařízení školního stravování a do školní družiny. Především v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo kde by k němu mohlo docházet.
- Zajistí, aby žáci i pedagogičtí pracovníci byli seznámeni s negativními důsledky šikanování, a to jak pro jeho oběti a pachatele, tak i pro celý třídní (školní) kolektiv. Za zvlášť nebezpečnou je třeba považovat tendenci podceňovat počáteční projevy šikanování.
- Zajistí doplňování školní knihovny o literaturu z oblasti problematiky násilného chování a šikanování

(3) Pedagogičtí pracovníci vedou důsledně a systematicky žáky a studenty k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících identitu a individualitu žáka. Pomáhají rozvíjet pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka.

Všichni pedagogičtí pracovníci by měli vnímat vztahy mezi žáky a atmosféru v třídních kolektivech, kde působí, jako nedílnou a velmi důležitou součást své práce. Důležité aktivity školy nelze spojovat jen s určitým vyučovacím předmětem nebo skupinou předmětů. Vztahy a chování pedagogických i nepedagogických pracovníků vůči sobě a vůči žákům, ovlivňují chování žáků.

(4) Ve školním řádu budou jasně stanovena pravidla chování včetně sankcí za jejich porušení.

Čl. 5

Program proti šikanování

(1) Každá škola si vytvoří vlastní Program proti šikanování, pokud ho doposud nemá. Tento program se stane součástí Minimálního preventivního programu.

(2) Na tvorbě a realizaci programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy. Koordinace jeho tvorby patří ke standardní činnosti školního metodika prevence. Ten podle potřeby spolupracuje s metodikem prevence v PPP. Za realizaci a hodnocení programu je odpovědný ředitel školy.

(3) Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí. Důležité je zaměřit se na oblast komunikace a vztahů mezi žáky ve třídách, a to bez ohledu na to, zda tam k projevům šikany již došlo či ne. Současně je třeba stanovit smysluplnou strukturu programu.

(4) Hlavní součástí programu je krizový plán, který eliminuje či minimalizuje škody v případě, že k šikanování ve školním prostředí dojde. Měly by z něj jednoznačně vyplynout kompetence jednotlivých osob a specifický postup a způsob řešení. Konkrétně je nutné rozpracovat dva typy scénářů:

1. První zahrnuje situace, které škola zvládne řešit vlastními silami. Do této skupiny patří postupy pro počáteční stádia šikanování a rámcový třídní program pro řešení zárodečného stádia šikanování.
2. Druhý zahrnuje situace, kdy škola potřebuje pomoc z venku a je nezbytná její součinnost se specializovanými institucemi (viz čl. 9) a policií. Sem patří řešení případů pokročilé a nestandardní šikany, např. výbuchu skupinového násilí vůči oběti.

(5) S krizovým plánem jsou vždy na začátku školního roku prokazatelně seznámeni žáci (přiměřeně jejich věku), studenti a jejich zákonní zástupci.

Čl. 6

Postupy řešení šikanování

(1) Odhalení šikany bývá obtížné. Významnou roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí „solidarity“ agresorů i postižených.

(2) Účinné a bezpečné vyšetření šikany vychází z kvalifikovaného odhadu stadia a formy šikanování. Existuje rozdíl mezi vyšetřováním počátečních a pokročilých stádií šikanování. Jednotlivá stádia jsou blíže popsána v příloze č. 2 Stádia šikanování.

(3) Metody vyšetřování šikanování:

A. Pro vyšetřování počáteční šikany (se standardní formou) lze doporučit strategii v těchto pěti krocích:

1. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi.
2. Nalezení vhodných svědků.
3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů).
4. Zajištění ochrany obětem.
5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

B. Pokročilá šikana s neobvyklou formou – výbuch skupinového násilí vůči oběti, tzv. třídního lynčování, vyžaduje následující postup:

1. Překonání šoku pedagogického pracovníka a bezprostřední záchrana oběti.
2. Domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování.
3. Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.
4. Pokračující pomoc a podpora oběti.
5. Nahlášení policii.
6. Vlastní vyšetřování.

(4) V rámci první pomoci je nutné při pokročilých, brutálních a kriminálních šikanách spolupracovat s dalšími institucemi a orgány, a to zejména s pedagogicko-psychologickou poradnou, střediskem výchovné péče, orgánem sociálně právní ochrany dítěte, Policií ČR.

Doporučuje se seznámit pedagogické pracovníky s informací MŠMT ČR č.j.: 25 884/2003-24 *Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané.*

(5) V případě negativních dopadů šikanování na oběť je nutné zprostředkovat jí péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, speciálně

pedagogického centra nebo dalších odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.

(7) Podrobnější informace k článkům 5 a 6 jsou v příloze č. 3 Doporučená literatura.

Čl. 7

Výchovná opatření

(1) Doporučuje se dále pracovat s agresorem (jeho náhled na vlastní chování, motivy, rodinné prostředí). V případě potřeby mu zprostředkovat péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče nebo jiných odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.

(2) Pro potrestání agresorů lze užít i následující běžná výchovná opatření:

- Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele, podmíněné vyloučení a vyloučení ze studia na střední škole.
- Snížení známky z chování.
- Převedení do jiné třídy.

(3) Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina).

(4) V mimořádných případech se užijí další opatření:

- Ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu.
- Ředitel školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

Čl. 8

Spolupráce s rodiči

Pokud rodiče informují školu o podezření na šikanování, je za odborné vyšetření záležitosti zodpovědný ředitel školy. Při nápravě šikanování je potřebná spolupráce

vedení školy nebo školského zařízení, školního metodika prevence, výchovného poradce a dalších pedagogických pracovníků, jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací. Je nutné předem informovat rodiče o tom, co dělat v případě, když se dozvědí o šikanování (viz Čl. 5 odst. 5).

Čl. 9

Spolupráce se specializovanými institucemi

(1) Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, školního metodika prevence, výchovného poradce nebo zástupce školy s dalšími institucemi a orgány. Zejména:

- v resortu školství – s pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně pedagogickými centry,
- v resortu zdravotnictví – s pediatri a odbornými lékaři, dětskými psychology, psychiatry a zařízeními, která poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči, včetně individuální a rodinné terapie,
- v resortu sociální péče – s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence (možnost vstupovat do každého šetření, jednat s dalšími zainteresovanými stranami, s rodinou),
- případně s NNO specializujícími se na prevenci a řešení šikany.

(2) Dojde-li k závažnějšímu případu šikanování nebo při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu (provinění), ředitel školy nebo školského zařízení oznámí tuto skutečnost Policii ČR.

(3) Ředitel školy oznámí orgánu sociálně právní ochrany dítěte skutečnosti, které ohrožují bezpečí a zdraví žáka. Pokud žák spáchá trestný čin (provinění), popř. opakovaně páchá přestupky, ředitel školy zahájí spolupráci s orgány sociálně právní ochrany dítěte bez zbytečného odkladu.

Čl. 10

Selhání školy v řešení šikany

(1) V případech podezření nebo již prokazatelných projevů šikany, které nejsou bezodkladně a uspokojivě řešeny v pravomoci pedagogických pracovníků včetně metodika prevence či výchovného poradce, je zcela na místě obrátit se na ředitele příslušné školy nebo školského zařízení.

Pokud se však projeví nečinnost i ze strany ředitele, je možné jednat v této záležitosti se zřizovatelem školy nebo podat stížnost na školu České školní inspekci. Stížnost podaná písemně, osobně nebo v elektronické podobě se přijímá ve všech pracovištích ČŠI.

Stížnost je možné adresovat příslušnému inspektorátu ČŠI, samozřejmě je možno podat stížnost i na ústředí tzn. na adresu: Fráni Šrámka 37, 150 21 Praha 5, resp. elektronicky na adresu posta@csicr.cz.

(2) Současně je potřebné v odůvodněných případech zajistit oběti šikanování pomoc psychologa, speciálního pedagoga (etopeda) popřípadě jiného specialisty.

Čl. 11

Závěrečné ustanovení

- Zrušuje se Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. j. 28 275/2000 - 22
- Tento pokyn nabývá účinnosti dnem jeho zveřejnění ve Věstníku MŠMT ČR.